

Firəngiz Əlizadə

Qara Qarayev

Gara Garayev

Кара Караев

Qara Qarayev

Gara Garayev

Кара Караев

Qara Qarayev

QARA QARAYEV

*Görkəmli müəllimin - Qara Qarayevin
öz xatirəsinə*

*Mətnin müəllifi və tərtibçisi
Fəxrəngiz Əliyeva*

M.F. Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

Bakı - 1997

MÜNDƏRİCAT

Ön söz	3
1. Musiqi aləmi	4
2. Düşüncələr musiqiçisi	10
3. Yüksəliş	13
4. Səyahətlər	21
5. Vəsiyyət	24
6. Əbədiyyətə qovuşmaq	27
Qara Qarayev müasirlərin gözü ilə	30
Həyatının və yaradıcılığının qısa xronikası	34

ÖN SÖZ

Bu kitab XX əsrin görkəmli musiqi ustalarından biri, Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin təşəkkülü və inkişafında böyük xidmətləri olan azman bir sənətkarın - Qara Əbülfəz oğlu Qarayevin (1818-1982) həyat və yaradıcılığına həsr olunmuşdur.

Böyük müəllimi Üzeyir Hacıbəyov kimi Qara Qarayev də özündə məşhur bəstəkar, görkəmli ictimai xadim, gözəl pedaqoq, publisist və alim keyfiyyətlərini birləşdirirdi. Əsrarəngiz şüurlərinin müəllifi olan Q. Qarayev ömrünün qırx beş ilini Musiqi sənətinə xidmətə həsr etmişdir. Planetimizizin ən ucqar guşələrində belə minlərlə musiqi həvəskarını üçün Azərbaycan bəstəkarlığı məktəbinin sü otlı inkişafı Qara Qarayevin adı ilə bağlıdır. Qara Qarayevin balet musiqisi dünyanın bir çox teatrının səhnəsini bəzəyir, onun simfonik əsərləri insanlara mütərəqqi ideyalar və əsil estetik zövq verməklə bütün meridianlarda səslənir.

Qara Qarayevin mərd, humanist sənətkar şəxsiyyəti bizim ölkədə və xaricdə bir çox tədqiqatçıların nəzərini cəlb etmişdir. Bəstəkarın yaradıcılığının görkəmli tədqiqatçılarından L. Qaraqıçeva, A. Abexauz, M. Aranovski, E. Bonç-Osmolovskaya, M. Tarakanov, A. Gerlah, L. Pestalotsini göstərmək olar. N. Mehdiyeva, N. Əliyeva, T. Yaqubova da qarayevşünaslığa əhəmiyyətli töhfələr bəxş etmişlər.

Bu kitab heç də bəstəkarın yaradıcılığının hortərəfli və dərinəlmli təhlilini verməyi nəzərdə tutmur, sadəcə olaraq geniş oxucu kütləsini və musiqi həvəskarlarını Q. Qarayevin həyatının maraqlı xüsusiyyətləri, bir çox məşhur əsərlərinin yaranma tarixi, ədəbi mühiti, maraqlı dairesi ilə tanış etməyi qarşısına məqsəd qoyur.

Kitab altı monoqrafik çərk, müasirlərinin Qarayev haqqında fikirləri, həyatının və yaradıcılığının qısa xronikası, müxtəlif illərdə çəkilmiş foto-albomdan ibarətdir. Foto şəkillərinin böyük bir hissəsi ilk dəfə çap olunur. Bu şəkillər görkəmli bəstəkarın əvvəllər az məlum olan insanı simasının və tərcümeyi-halının açılmasına kömək edir.

Kitabda Azərbaycan Mərkəzi Dövlət kino-foto sənədlər arxivinin direktoru N. Q. Fiqeva tərəfindən lütfkarlıqla təqdim olunmuş fotomaterialardan, həmçinin Q. Qarayevin və onun ailəsinin şəxsi arxivindən istifadə olunmuşdur. Fotoalbomun tərtibində T. Quliyev, Q. Almaszadə, L. Vəkilova, Ç. Babayeva, R. Ağazadə əhəmiyyətli dərəcədə kömək etmişlər. Onların hamısına kitabın müəllifi və tərtibçisi öz dərin minnətdarlığını bildirir.

Firəngiz Əlizadə

İncəsənətin heç bir növü musiqi kimi əzəmətli, ilhamlı, fikir və hissləri yüksəldən güncəyə malik deyil. O bir tərəfdən insanları birləşir, qəhrəmanlığa, mübarizəyə çağırır, digər tərəfdən isə hər bir fərdin daxili aləmindən, ən incə hisslərindən xəbər verir.

QARA QARAYEV

I. MUSIQİ ALƏMİ

Azərbaycanın qədim və bərkətlili, ətirli, füsunkar torpağı dünyaya çox nemətlər bəxş edib və dəim istedadlılar məskəni olub. Bu torpağın iltifarı onun yetirdiyi dahilərdir. Nizami və Füzulinin, Bəbək və Koroğlunun, Üzeyir Hacıbəyov və Bülbülün əbədi olaraq xalq məhəbbəti ilə əhatə olunmuş əzəmətli adları kəmə molum deyil!

Lakin heç bir əsr bizim XX əsr qədər Azərbaycan musiqijisi üçün zəngin və bərkətlili olmamışdır. Məhz bizim əsrdə Azərbaycanda yeni peşəkar bəstəkarlıq məktəbi ilk addımlarını atıb və bu məktəbin nümayəndələri olan Üzeyir Hacıbəyov, Qara Qarayev və Fikrət Əmirov musiqisi min-min dinləyicinin ürəyinə yol tapıb.

Azərbaycan mədəniyyətinin xadimlərimiz içərisində ən şərəfli yerlərdən birini haqlı olaraq görkəmli bəstəkarı Qara Qarayev tutur. Əgər Üzeyirbəy Hacıbəyov Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin əsasını qoyaraq bütün Şərqi üçün ilk dəfə yeni monovi zənginlikləri kəşf edən yaradıcı şəxsiyyət olmuşsa, onun ləyaqətli şagirdi Qara Qarayev Azərbaycanın qədim adət-ənənələrinin dərinliyinə və müdrikliyinə varis olmuş və onu Qərbi Avropa və rus klassik musiqisinin ən yaxşı nailiyyətləri ilə birləşdirmişdir. Qara Qarayevin yaradıcılığının ən parlaq cizgilərindən biri onun doğma musiqi sənətinin üfüqlərini genişləndirməyə imkan verən, ona müasir nəfəs gətirən, yeni ideyalar və qəhrəmanlıqlarla zənginləşdirən cəsarətli novatorluğudur.

İnadınca, qəbəri musiqi xarakterləri yaradan Qara Qarayev öz simasında azərbaycanlıya xas olan bütün gözəl keyfiyyətləri təcəssüm etməklə yanaşı, bütün dünyanın vətəndaşı idi. Nizami və Şekspirin, Omər Xəyyam və Servantsenin, Puşkin və Nazim Hikmətin, Piter Abrahams və Mixail Bulqakovun qəhrəmanları onun üçün eyni dərəcədə əziz idilər. Və bütün bu qəhrəmanlar Qarayev musiqisinin cəzakar aləmində yenidən dünyaya gəldilər, həyata yeni vəsiqə aldılar. Qara Qarayev yüksək yaradıcılıq ilhamının gücü və tükənmək bilməyən bədi fantaziyası ilə insanı ələ alan, həyəcanlandıran

gözəl və bütöv bir musiqi dünyası yaratmışdır. "Yeddi gözəl" və "İldırımli yollarla baletlərinin ətiraslı, cazibədar musiqi obrazları, "Don Kixot simfonik qravürleri və "Üçüncü simfoniya"nın dorin fəlsəfi düşüncələri, fortepiano prelüdlərinin və "Skrupka üçün konsertin" incə lirikası və "Zamanın bayraqları" Qarayev sənətinin gözəl məhsuludur. Onun somimi, yüksək hissələr oyadan musiqisi insanın təfəkkürünə və qəlbinə üz tutur, onu müasir dövrün nəbzini tutmağa, boşriyyətin qarşısında duran on vacib problemlər haqqında düşünməyə çağırır.

Kəskin müasirlik duyğusu və yeni ideyalara açıq rəğbət Q. Qarayevin bədi təfəkkürü üçün yüksək dərəcədə səciyyəvi idi. Hələ açılmamış cığırın öz qüdrətli idrakı və parlaq istedadı ilə işıqlandıran Qara Qarayev bütün varlığı ilə gələcəyə can atırdı. Buna görə də Q. Qarayev ilhamından qidalanmış musiqinin təsiri böyük, onun fikir və ideyaları yaşadı və həyatidir. Öz uzaqgörənliyi və yeniliyi ilə insanı heyretləndirən bu fikirlər və ideyalar bəstəkarın əsərlərində, moqalo və çıxışlarında geniş surətdə öz əksini tapmışdır. Artıq Qara Qarayev musiqisi hər bir azərbaycanlı üçün onun mədəniyyətinin ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir.

On doqquz yaşlı bəstəkar Qarayev ilk çıxışı 1937-ci ildə doğma şəhəri Bakıda olmuşdu. A. S. Puşkinin vəfatının 100 ilyinə həsr olunmuş konsertdə o, "Sarskoye selo heykəli" adlı fortepiano üçün lövhəni ifa etmişdi.

Bu əsərdə gənc bəstəkarın incə zövqü və məntiqi onun qeyri-adi qabiliyyətdə malik olduğunu sübut edirdi.

Q. Qarayevin istedadı dinamik bir sürətlə inkişaf edirdi. Yeni-yeni musiqi obrazları partitura vərəqlərinə səxavətlə səpələnirdi. Təəccüblü deyil ki, 30-cu illərin sonlarının məhsulu belə bəldir: "Sevinc poeması", "Ürək nəğməsi", "İdman süitəsi", "Azərbaycan süitəsi"... Bu əsərlərdə Qarayev üslubuna xas olan bəzi cəhətlər artıq özünü qəbəri şəkildə göstərirdi. Gənclik əhval-ruhiyyəli, bayramsayığı şux olan Qarayev musiqisinin sədaları Moskvada keçirilən Azərbaycan incəsənəti Dekadasının konsertlərindən (1938), Qızıl Meydandakı nümayişlərdən gur səslə gəlirdi.

Ancaq tezliklə bəstəkarın palitrasının əlvan rəngləri sər, həyəcanlı tonlarla əvəz olundu. Böyük Vətən müharibəsi... Bu ağır illər Qara Qarayevin həyatının və yaradıcılığının təşəkkül tapması ilə bir dövrə təsadüf etdi. Çətin sınaq illəri və məhrumiyyətlər bəstəkarın fikrinin gərgin işləməsinə səbəb oldu: "Birinci simfoniya", "Vətən" operası (C. Hacıyevlə birlikdə) - bu illərin həyata keçən böyük məşəbət bəstəkarın yeni yaradıcılıq xüsusiyyətlərini aşkara çıxardı və Azərbaycan musiqisinin inkişafında yeni bir mərhələ yaradı. "Vətən" operasında Aslanın gözəl ariyası həmya yaxşı mələumdür, bu ariyada qəhrəmanlıq patetikası ilə fəci mühakimə qarşılaşdırılır. Təsədüfi deyil ki, 27 yaşlı Qarayev "Vətən" operasına görə Dövlət Mükafatına layiq görüldü.

İkinci simfoniyanın yaradıcılığında olan Qara Qarayevin "Birinci simfoniya" da ictimaiyyətdə böyük təsir buraxdı. Böyük Vətən müharibəsinin qəhrəmanlarının xatirəsinə həsr olunmuş simfoniya ilk dəfə Tbilisidə Zaqafqaziya respublikalarının musiqi Dekadası günlərində (1944-45) ifa olundu.

Müharibədən sonrakı illər də Q. Qarayev üçün coşğun omək fəaliyyəti illərdir. Bir-birinin ardıcıl "İkinci simfoniya", "Simli kvartet", "Payız" xoru əsərləri, bir çox filmləri və dram əsərlərinə musiqilər yaranır. Ancaq Qarayev üçün ilk həqiqi, böyük müvəffəqiyyətin zirvəsi, onu ölkəmizin ən görkəmli mədəniyyət xadimləri ilə bir cərgəyə qoyan əsəri - "Leyli və Məcnun" simfonik poeması oldu. Əsər Nizaminin 800 ilyinə həsr olunmuşdu. Dahi şairin qələmə aldığı nakam məhəbbət tarixəsi... Üzeyirbəy Hacıbəyov Şərqi ilk muğam operasını yaratmağa ilhamlandırın məhəbbət süjeti.

Qara Qarayev poemasında qarşı-qarşıya dayanan iki zidd qütbün ölüm-dirim mübarizəsinin musiqi dili ilə canlandırılır: acı tale və işıqlı, yüksək məhəbbət, ümid və kədər, xoşbəxtliyin inam və bədbəxt sonluq... Musiqidə bunların arasında son dərəcə faciəvi, dramatik toqquşmalar baş verir. Dinliyicinin gözələri qarşısında iki gənc - Leyli və Məcnunun bədbəxt taleyi canlanır.

dən, bütün arzuları puç olduqdan sonra biz musiqidə qeyri-adi dönüş eşidirik. Səmanın sonsuz əngəlliklərində həzin, işıqlı melodiya səslənir. Bu hədsiz pak və gözəl olan musiqi Leylinin əbədlilik ölçəməz məhəbbət ildələri ocaq qaldığını rəmzi kimi səslənir.

Poemanın valdehici təsir gücü ilk notlardan insanı cobal edir. Burada dramatik kolliziya elə qəbərçəyi və aydın verilmişdir ki, heç kəs ona laqeyd qala bilmir. Qırx ildən çoxdur ki, dünyanın bir çox ölkələrinin konsert salonlarında bu musiqi səslənir. Almaniya, ABŞ, Çexoslovakiya, Polşada qramvollarına yazılmış, dəfələrlə Moskvada, Bakıda və ölkəmizin baş şəhərlərində partiturası bir neçə dəfə çap olunmuşdur. Qara Qarayev "Leyli və Məcnun" simfonik poemasının böyük uğuruna görə Dövlət mükafatına layiq görülmüşdür. Bu, 30 yaşına çatmamış gənc bəstəkarın həyatında ikinci böyük fəxri mükafatı idi.

1952-ci il Qara Qarayevin həyatında dönüş ili idi. "Yeddi gözəl" baletinin ilk tamaşası təkə bəstəkarın yaradıcılığında deyil, bütün balet teatri üçün əlamətdar hadisəyə çevrildi. Nizami "Xəmsə"sinin motivləri əsasında yaratdığı "Yeddi gözəl" baleti Q. Qarayev üçün dahi mütəfəkkir şairin əbədi və yaşar poeziya dünyasının dərkində daha bir yeni addım oldu. Kəskin sosial konfliktlə faciəvi məhəbbət mövzusu Qarayev yaradıcılığının sonrakı illərinin əsas ana xəttini təşkil edir. Azərbaycan musiqili teatri tarixində ilk dəfə olaraq hoqqi simfonik vüsət ilə aşılanmış balet əsəri meydana gəldi. Baletin hər bir obrazı daimi hərəkətdə və gərgin inkişafda verilmişdir. Nizamının məhəbbətin gücü və onun mənəvi-etik qiyməti haqqındakı dərin fəlsəfi görüşləri, xalqın qorxusundan çıxması sadə qız Aişə ilə Bəhrəm şahın sevgisi mövzusunda özünün parlaq ifadəsini tapmışdır.

Baletin başqa bir dramatik xətti əzədləşməyə xalq və onun başçısı Mənzər obrazı ilə bağlıdır. "Yeddi gözəl"də zəlim vəzir və onun mənfur əlaltıları xalq nümayəndələrinə qarşı qoyulur. İkiüzlü, xain Vəzir şahın başını yeddi gözəlin səhri ilə eys-ışrotə qataraq rəjyətə çapıb talayır, ölkəni xarəbərə çevirir və bununla da xalqı şahdan narazı salır. Zülmədən cana doymuş xalq öz əzədliliyini uğrunda mübarizəyə qalxır.

Bir-birini zidd qüvvələrin, xarakterlərin və tələlərin toqquşması öz əksini baletin musiqisində çox ifadəli şəkildə tapır. Burada biz şər qüvvələrin "yürüş"ünün vahiməli ritmlərinin, Aişə ilə Bəhrəmin məhəbbət səhnələrinin inco-lirik melodiyalarının, xalq səhnələrinin özəməli musiqisinin emosional təsirinin şahidi oluruq. Tamaşaçıların ən çox sevdiyi yadda qalan səhnələrdən biri də Yeddi gözəlin xoyalı-olsanovı alomını, əsil Şorq noş"əsinə tərənəm edən inco, səhri, cazibədar melodiyalardır. Qarayevin orkestr ustalıqı özünəməxsus Şorq koloriti, əlvan rəngarəngliyi ilə baletin musiqisini daha da zənginləşdirir və cozbədi edir.

Buna görə də təsadüfi deyil ki, baletin ilk tamaşaları Bakıda (1952), Leningradda (1953), Praqada (1959) - çox böyük uğurla keçdi. Balet ölkəmizin bir çox şəhərlərdə Kiyev, Novosibirsk, Kişinev və s. səhnəyə qoyuldu.

Və bu gün də, üstündən 40 ildən çox vaxt keçməsinə baxmayaraq "Yeddi gözəl" baleti Qara Qarayevin ən məşhur, geniş yayılmış əsərlərindən və bütün baletinin ən parlaq nailiyyətlərindən biri olaraq qalır.

50-ci illərdə Qara Qarayev simfonik musiqi sahəsində də gərgin işləyir: "Alban süitəsi", "Xoreqrafik lövhələr", "Vyctnam süitəsi", Roman Karmenin "Xəzər neftçiləri haqqında daстан" bədi-şənəddi filminə yazdığı musiqi. Janrı və obrazları etibarlı müxtəlif olan bu əsərləri lakonizm, intonasiya ünsiyyəti və forma bütövlüyü birləşdirir.

"İldırımly yollarla"... Bu sözlər bizim xatirimizdə əbədlilik Qara Qarayevin adı ilə bağlıdır. Bu səhnə əsəri Azərbaycanın ən çiçəkləndiyi illərin məhsulu və Azərbaycan milli bəstəkarlıq məktəbinin əsil böyük uğuru idi. 1967-ci ildə ölkəmizin ən yüksək mükafatına layiq görülmüş "İldırımly yollarla" baleti Azərbaycan baleti tarixinə yeni, parlaq bir səhifə əlavə etdi.

Baletin süjetinin əsasında XX əsrin Cənubi Afrika yazıçısı Piter Abrahamsın eyni adlı romanı du-

rar. İlk dəfə balet səhnəsində o dövrün ən mühüm problemi - müstəmləkəçilik zülmünə və köləliyə qarşı mübarizə problemi öz ifadəsini tapmışdı. Ağ irqə mənsub gənc qız Sari və qara dərili müəllim Lenni bir-birini dərin məhəbbətlə sevirler. Lakin dərillərinin rəng fərqi bu iki gənci xoşbəxt olmağa qoymur. Əsərlərdən bəri gələn xürafat, irqi ayrı-seçkilik onların sevgisini nakam qoyur, həyatlarını yarıncıq qırır. Sari və Lenninin ölümü Afrikanın mübarəqqi qüvvələrinə öz milli istiqlalyyəti uğrunda vuruşa çağırır. Baletin epigrafında P. Abrahamsın sözləri səslənir:

"Bəşər övladları, məhəbbət haqqında oxuyun. Oğlanlar və qızlar, məhəbbət haqqında oxuyun. Qəlb və düşüncəsi sevgi ilə dolu olanlar haqqında oxuyun. Kin-kidürətin yaratdığı sərhədləri dağıdan, kütbeyinliyə və cəhalətə qarşı sədd çəkən sevinc haqqında oxuyun. Zəmanəmizin məhəbbətini oxuyun... Ədəvət haqqında oxumayın. Müharibə haqqında yox, məhəbbət haqqında oxuyun!"

Baletin musiqisi hər hansı süni pafos və təntənədən uzaqdır. Qara Qarayevin novatorluğu ənənəvi xoreqrafik formalara yeni həyat verməsi, onlarda simfonizmə geniş şəkildə istifadə etməsindən, zənci folklor nümunələrindən, müasir musiqinin müxtəlif üslubi istiqamətlərini ümumiləşdirmə bacarığundan ibarətdir.

Baletin mərkəzində duran Sari və Lenninin məhəbbət səhnəsi gözəl melodiyanın həzin, sakit axından başlayaraq təcridən güclənir, zənginləşir və nəhayət orkestrin ən yüksək səslənən zirvələrinə qalxıb bu iki gəncin tükənmiş hissələrinin ifadəsinə çevrilir. Bu musiqidə Qarayev elə nadir cizgilər tapa bilmişdi ki, burada həmişə nikbinliyin, həm də faciənin qüvvətli nəfəsi duyulur. Bu sarsıdıcı səhnəni saf, inco Layla sədalə əvəz edir... Sonra isə Afrika məişətinin koloriti səhnəcikləri, əlvan ritmlərlə işlənmiş raqslarını görürük.

Tufan səhnəsinin həyəcanlı gəlişi həm qəhrəmanların ölümünü gətirir, həm də mübarizənin yeni - daha ehtiraslı, kəskin mərhələsinin başlanmasını göstərir. Baletin finali isə Afrikanın mübarəqqi qüvvələrinin artıq öz keçmişləri ilə barışmayaraq məhəbbətli dolmuş olan yeni "İldırımly yollarla" adlandırıldığından xəbər verir.

İlk dəfə 1958-ci ildə Leningradda tamaşaya qoyulan "İldırımly yollarla" baleti dünyanın bir çox ölkələrinin səhnəsini gəzdirdi - Rusiya Böyük teatri, Azərbaycan Dövlət Opera və balet teatri, Varna (Bolqarıstan), Brno və Bratislava (Çexoslovakiya), Budapeşt (Macarıstan) və bir çox başqa şəhərlərin teatrları. Yetkin sənətkar əlindən çıxan balet ümumxalq məhəbbəti qazandı. Ölkəmizin ictimaiyyəti bələtə ölkənin ən böyük mükafatının verilməsini fərəh hissi ilə qarşıladı.

Müasir dövrümüzün dahi bəstəkar Dm. Şostakoviç baletin mükafata layiq görülməsi münasibətli yazırdı: "Çox zəngin musiqiyə malik olan "İldırımly yollarla" baleti təkə dənliyicilərinin deyil, bizim xarici dostlarımızın da haqlı olaraq dərin rəğbətini qazanmışdır. Balet əhatəli, geniş simfonizm axınında yazılmışdır. Melodik nitqin zərinliyi, bütün partitura üzrə səxavətlə səpələnmiş ifadəli intonasiyanın zənginliyi və bu partitüraya zənci xalq yaradıcılığının üzvi surətdə daxil edilməsi dənliyicilərin diqqətini cəlb edir.

Qara Qarayevin yüksək mükafata layiq görülməsi tək Azərbaycan musiqisinin yox, həmçinin bütün dünya musiqisinin böyük nailiyyətidir."

Bu əlamətdar hadisəyə zəmanəmizin böyük yazıçısı Çingiz Aytmatov da laqeyd qalmamışdı. O, deyirdi: "Zaman keçir, ancaq "İldırımly yollarla baleti öz aktuallığını itimir. İndi də onda özəməli qara qitonin ürok döyüntüsü canlı surətdə hiss olunur, Afrikanın bir çox dövlətlərindəki hadisələrin əks-sədası eşidilir.

Böyük sənətkar Qara Qarayevin ən qiymətli cəhətlərindən biri də "həyatı eşitmək bacarığı, bizi əhatə edən varlıq həssaslığı əks etdirməsi, insanların xeyrəkar əməllərə qoşmasıdır.

Qara Qarayevin yaradıcılığı təkə musiqi obrazlarının müxtəlifliyi ilə deyil, həmçinin janr rəngarəngliyi ilə də zəngindir. Kütləvi məhni, simfoniya, balet, estrada miniatürleri - bütün bunlarda bəstəkar öz ideyalarını ustalıqla həyata keçirərək böyük uğurlar qazanırdı.

Q. Qarayev əsas etibarilə simfonik janrın və teatr əsərlərinin yaradıcısı olsa da, eyni zamanda kamera musiqisini də diqqətdən konarda qoymurdu. Kamera janrı bəstəkarı yaradıcılığının bütün dövrlərində özünə cəlb edirdi. Musiqi həvəskarlarının xatirəsinə Dm. Şostakoviçə həsr olunmuş Simli kvartetin (1946) klassik aydınlığı və şüx optimizmi, A.S. Puşkinin şerlərinə yazılmış "Mən sizi sevirdim" və "Gürcüstan toranoları" (1949) kimi ürək oxşayan romanları, skripka və fortepiano üçün Sonatının (1960) parlaq, coşğun musiqisi əbədilik həkk olunmuşdur. Bütün bu əsərlər öz bədii musiqi dəyərinə görə ölkəmizin instrumental ifaçılarının repertuarının əsasını təşkil edir, ifaçıların müsabiqə proqramlarında daimi olaraq yer tutur.

60-cı illərdə bəstəkarın yaradıcılığında yeni üföçülərin açılması fortepiano prelüdlərinin IÜ dəftəri ilə bağlıdır. Q. Qarayev 12 il ərzində qaşqıkeşliklə "bəslədiyi" fortepiano üçün "24 prelüd" silsiləsini möhür bu vaxtda başa çatdırdı. Bu prelüdlərdə o qədər əhval-ruhiyyə, insanın hiss-həyəcanlarının müxtəlif çalarları vardır ki, çox vaxt bu silsiləni müasir pianoçunun "ensiklopediyası" adlandırlır. Silsilənin quruluşu üçün gətirdikə mürəkkəbləşən, daha dərin psixologizmə yönələn musiqi obrazları səciyyəvidir. 1951-ci ildə başladığı silsiləni Qara Qarayev 1963-cü ildə - kamera janrının ən gözəl incilərdən sayılan faciəvi re-minor prelüdü ilə başa vurdu.

Qara Qarayev onlarla kino-filmə və teatr tamaşalarına musiqi yazmışdır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bəstəkar heç vaxt bu sahəyə ikinci dərəcəli əhəmiyyəti olan bir iş kimi yanaşmırdı. Bəstəkarın qələmindən çıxan hər bir musiqi əsəri onun üroyinin bir parçası, parlaq istedadının məhsulu idi. Bir çox hallarda bu iş bəstəkarı o qədər cəlb edirdi ki, filmin ardınca müstəqil bir əsər meydana gəlirdi. "Xəzər neftçiləri haqqında dastan", "Vyetnam süitəsi", "Don Kixot" simfonik qravürü, "Qoyya" simfoniyası (F. Qarayevlə birlikdə) - bu əsərlərin hamısı bu yolla həyata qədəm qoymuşdu.

Qara Qarayev Q. Kozintsev, K. Volf, Q. Aleksandrov, Q. Tovstonqov, V. Komissarjevski kimi XX əsrin ən görkəmli rejissorları ilə oməkdaşlıq edirdi. Daha uzunmüddətli yaradıcılıq ünsiyyəti gözəl rejissor Roman Karmen ilə olmuşdu. 1963-1967-ci illərdə onlar beş film yaratdılar ki, bu filmlərdən də hər biri sovet kino tarixində əlamətə bir hadisəyə çevrilmişdi. "Xəzər neftçiləri haqqında dastan" və "Donizi fəth edənlər" (Azərbaycanfilm), "Vyetnam", "Velikaya Oteçestvennaya" "Qrenada, qrenada..." (Mosfilm) filmlərində R. Karmenin ehtiraslı publisistikası Q. Qarayevin dinamik və coşğun musiqisində öz optimal ifadəsini tapmışdı.

Qarayev musiqisinin cazibəsindən sehrlənmiş rejissor, birgə oməkdaşlığı zamanı deyirdi: "Budur, otaqda royal arxasında bir adam oturmuşdur, o, royalın dilçlərinə toxunur, sonra bir vərəq üzərində bir neçə işarə qoyur və sonra da bütün bunlar ecazkar bir musiqiyə çevrilir."

1957-ci ildə Kozintsev "Don Kixot" (M. Servantesin eyni adlı romanı üzrə) filmi Q. Qarayevin musiqisi ilə ölkəmizin ekranlarında nümayiş etdirildi. N. Çerkasovun ifasında "İspan cəngavərinin kədəri obrazı", maraqlı rejissor tapıntıları, dərin və məzmunlu musiqi haqlı olaraq filmə böyük uğur gətirdi. 1957-ci il I-cı kinofestivalında və Belçikada keçirilən kino həftəsi"ndə tənqidçilər filmin başqa üstün cəhətləri ilə birlikdə Q. Qarayev musiqisinin də bədii dəyərini çox yüksək qiymətləndirirdilər.

Doğrudan da bu filmin obrazlarını Qarayevin musiqisindən ayırmaq qeyri-mümkündür. Bəstəkar kadrda olan əhval-ruhiyyəni, sotraltı mənanı, psixoloji vəziyyəti və çoxmənalılığını inco həssaslıqla duyur və onu musiqi vasitəsilə ustalıqla açır.

Filmin əsas musiqi obrazı Don Kixotun - həmişə axtarışda olan qəhrəmanın "Səyahət" mövzusu- dur. Bu mövzuya kontrast olaraq Sanço Pansanın tənqətaqlı "Kavalkadası" peyda olur, onun ardınca isə ədalət və soyuq, tutqun səslərlə "Pavana" musiqisi gəlir.

Q. Kozintsev bəstəkara göndərdiyi məktublardan birində film üzərində birgə işlədikləri vaxtı yada salaraq yazırdı: "...Mən əvvəllər də Sizin "Don Kixota" yazdığınız musiqini sevirdim, indi o vaxtdan çox illər keçdikdən sonra - o mənə daha gözəl və cazibədar göründü. Mənə belə gəlir ki, Don Kixotun səyahət və ehtirasları Sizin qəlbinizin ən dərin tellərini ehtizaza gətirib. Yoxsa bu qədər dəqiqlik-

lə filmin nəbzini tutmaq, onun mühtitini hiss etmək mümkün olmazdı."

Görkəmli rejissorun sözlərində böyük həqiqət vardı. Doğrudan da Qara Qarayevin şəxsiyyətinə qəhrəman cəngavərinə uyğun ümumi cəhətlər vardı. Bu özünü 1960-cı ildə yeni bir əsərin - "Don Kixot" simfonik qravürünün meydana gəlməsi ilə təsdiq etdi. Bəstəkarın ən gözəl simfonik əsərlərindən olan bu qravürün əsas leymotivini səyahət və axtarış mövzusu təşkil edir. Bu faktın özünün çox simvolik mənası var. 60-cı illər Qara Qarayevin yaradıcılığında təzə casarətli addımlar və gərgin axtarışlar üçün yeni üföçülər açdı.

Sənətkarları gəmilərə bənzətmək olar: bəziləri geniş, səhilsiz, fırtınalı və həmişə yeniliklərlə dolu olan dənizə çıxır, başqaları isə qasırğa və təhlükədən uzaq, sakit limanda lövbər sahib dayanır...

QARA QARAYEV

II. DÜŞÜNCƏLƏR MUSIQISİ

Qara Qarayev şübhəsiz o sənətkarlara mənsubdur ki, qorxu bilmədən müasir musiqinin "fırtınalı və sonsuz" dənizinə çıxmışdı. Müasir dövrün hər bir yeniliyi ilə maraqlanan sənətkar, geniş dünyagörüşünə malik ziyalı olan Q. Qarayev XX əsrin ikinci yarısının musiqisində baş verən bədii "situasiya" və hadisələri həssaslıqla dərk edirdi. Bütün humanitar ələmi sarsıdan informasiya axını, elmi-texniki inqilab, ictimai həyatın qaynarlığı - bütün bunlar müasir sənətkardan öz yaradıcılığına yeni təfəkkür tərzii ilə yanaşmağı tələb edirdi. Zamanın ab-havasından kənar qalmaq isə yeni ideya və cərəyanlarla mübarizədə özünün intellektual imkansızlığını e"tiraf etmək sayıla bilər.

Bununla belə, Q. Qarayev həmişə özünü Azərbaycan milli mədəniyyətinin nümayəndəsi, onun zəngin musiqi ənənələrinin varisi sayırdı. Azərbaycan musiqisinin üç məhsuldar qolu - muğam, aşiq yaradıcılığı və xalq mahnıları - Qarayev sənətini tədriclə qidalandıraraq ona həyat nəfəsi verirdi. Ancaq bu əlaqə deklarativ xarakter daşıyır. Sənətkar dünyaduyumu intəhasız qatlarından dərk olunaraq aşkara çıxır. Bu ənənələrdən ayrılmaq öz kökündən, torpaqdan ayrılmaq, öz "mon"ini itirmək kimi bir şeydi.

Beləliklə, Q. Qarayev 60-cı illərdə çox çətin bir dilemma qarşısında dayanmışdı və həmişə olduğu kimi "təpənməmiş ciğirrlarla" getməyi daha üstün tutdu. ancaq bu yeganə düzgün seçilmiş yol idi ki, onunla getmək xəncərin iti tiyəsi üzərində yerimək kimi bir şeydi. Bu sintez yolu idi: dünya musiqi mədəniyyətinin ən son nailiyyətlərini yığib onu sənətkarlıq süzücündən keçirərək doğma musiqi sənətini qədim, zəngin ənənələri ilə vəhdətini tapmaq yolu idi.

Yeni üfüqlərə doğru öz gərgin axtarışlarını bəstəkar ilk dəfə "Üçüncü simfoniya"da təcəssüm etdirdi. 1965-ci ildə onun yaranması təkcə Azərbaycan musiqisində yox, bütün musiqi aləmində dönüş nöqtəsi oldu desək - bizzə yanlışdır. Fəxri nişanlara layiq görülmüş tanınmış sənətkar Qara Qarayev Avstriya bəstəkarı A. Şönberqin icad etdiyi dodekafon texnikasına müraciətii böyük hay-künye se-

bəb oldu. O dövrün musiqişünashında dodekafon musiqisinə "burjua, modernist, düşgün" kimi damğalar vurulduğunu nəzərə alsaq, ömrünün əlli illiyi ərəfəsində belə cəsarətli və risqlı addım atmış bəstəkarın vəziyyətini başa düşmək olardı.

Hər bir yeniliyə, qeyri-adiyyə siyasi rəng verməyə çalışın "üzədnirəq" tənqidçilərin "dəhil" və "sübutlarını" bir kənara atsaq, ciddi və mühakiməli musiqiçilərin mübahisələrinə iktisası sual ətrafında cəmləşdirmək olardı: milli musiqi məktəbinin başçısı olan azərbaycanlı müəllifin bu texnikaya müraciətii qanunauyğundurmu? Bu yol musiqinin inkişaf etməsi üçün perspektivlidir?

O vaxtdan 25 ilə yaxın vaxt keçir və zaman bu suala öz aydın cavabını verir: "Üçüncü simfoniya"nın müasir dövrün emosional və fəlsəfi fikrini ifadə edən böyük əsərlər sırasına daxil edilməsi sənətkar axtarışlarının və risqinin qiymətləndirilməsi idi.

Hər bir insanın həyatında elə bir vaxt gəlib çatır ki, onun bir günü "bir ərsədən uzun çökür", hər bir dəqiqəsi isə bir ilə qədər uzanır. Böyük sənətkarın musiqisində də belə anlar tapmaq olar. Qarayev "Üçüncü simfoniya"nda artıq söz və təmtəraqlı ibarələr işlətmədən qızgın və inandırıcı surətdə yalnız ən əsas məsələdən danışır. Hər bir intonasiya, ondan başqa hər bir not qeyri-adi həcmə və çəkiyə malik olur. Fikir emosiya kvintessensiyası kimi, güclü intellektual hayocanın notçası kimi çıxış edir...

Həyatın mənası nədədir? - Yaradıcılıqda.

- Hər bir insanın qiyməti nədədir? - Təkrarlanmaz mə'nəvi aləmində. Xoşbəxtlik nədədir? - Xeyirxahlığa və gözəlliyə canatmaqda...

Simfoniyanın qəhrəmanı ilə birlikdə biz bu sədə, lakin çətin həqiqətləri dərk edirik və hər dəfə də mə'nəvi təmizlənmə, aydınlaşma yolundan keçib dərk edirik...

Sənətin böyük mənası bunda deyilmi?

Simfoniyanın forma cizgilərinə diqqətlə baxın hər bir kəs onu təşkil edən elementlərin incə, daxili əlaqəsini görür, mükəmməl surətdə cəlalanmış kristala rast gələr. Təsədüfi deyil ki, tacik bəstəkarı F. Bahor deyir: "Bu simfoniya nəhəng bir zirvə kimi onun sədə, kəsib "qonşuların" üzərində yüksəlir!" Polyak bəstəkarı, Polşa Bəstəkarlar İttifaqının sədri K. Meyer isə "Sovetskaya muzika" jurnalına verdiyi müsahibədə deyirdi: "Mən əminəm ki, bu əsər 60-cı illərin ən gözəl simfoniyalarından biridir".

"Üçüncü simfoniya"nın ilk ifası 1965-ci ilin aprelinde P. İ. Çaykovski adına Moskva konservatoriyasının Böyük zalında oldu. Simfoniya həmin ildə Bakıda keçirilən "Zaqafqaziya baharı" festivalı günlərində ifa olundu. Hər iki konsertə simfoniyanı R. Barşayın idarəsində Moskva Dövlət kamera orkestri müşayət edirdi. 1968-ci ildə Qara Qarayevin 50 illik yubileyi təntənəsində "Üçüncü simfoniya" N. Rzaevinin idarəsində Azərbaycan Dövlət Kamera orkestrinin (indi bu orkestr Qara Qarayevin adını daşıyır) ifasında səsləndi. 70-ci illərin ikinci yarısından etibarən bu simfoniya bizim və xarici ölkələrin kamera orkestrlərinin repertuarına daxil edilmişdir.

Açılmayan ciğirli addımlayan Qara Qarayev getdikcə daha çox dərinliklərə baş vurur. sənət və onun qanunauyğunluqlarını yeni ideyalar aləmində axtarır. Görkəmli skripkaçı Leonid Koqanın sifarişlə yazdığı "Skripka konserti"ndə (1967) yüksək bədii sənətkarlıq və psixoloji doğruluğa meyl özünü bariz göstərir.

...İşıqlı kədər və keçmiş həyatın romantikasına həsrət, həyatın fənalığı haqqında acı düşüncələr, faciəli aqibətin hiss olunması, bütün bunlara dözmək ümidi, mümkün olmayanı mümkün etməyə arzusu...

"Skripka konserti"nin mövzusunun zərifliyi və gözəlliyi, dramatik münəqışənin əsaslandırılması kontrastları, orkestr palitrasının rəngarəngliyi bu musiqi nömrəsinə ən gözəl instrumental konsertlər sırasına daxil edir.

İlk dəfə bəstəkarın 50 illik yubileyi münasibətilə Moskva konservatoriyasının Böyük zalında keçirilən təntənəli gecədə L. Koqanın ifası Y. Svetlanovun rəhbərliyi ilə Dövlət simfonik orkestri tərəfin-

don ifa edilmiş bu əsər qeyri-adi coşğun emosiya ilə qarşılandı. Məşhur skripkaçı Qidon Kremer konserti dəfələrlə dünyanın müxtəlif ölkələrində böyük müvəffəqiyyətlə ifa etmişdir. Qara Qarayev adına "XX əsrin musiqisi" I festivalın (Bakı-1986) açılışında isə konsert beynəlxalq müsabiqələr laureatı Andrey Korsakovun ifasında səsləndi.

O vaxt bozən belə bir fikir yürüdüldü ki, məhz Qarayev yaradıcılığının son dövrlərində milli intonasıyadan xeyli uzaqlaşır. Bununla əsasən razılaşsaq da, xatırladıq ki, musiqidə millilik təkcə intonasıyada yox, bir çox başqa komponentlərdə də, məsələn, konsepsiyada, formada, ifadə vasitələrində və s. özünü göstərir. Bütün bu vasitələrdən Qarayev bütövlükdə istifadə etmişdir. Bəstəkarın son dövrlərdə yazdığı partituralar Şərq miniatürleri kimi nəfis, incə boyalarla işlənmiş və hər bir ses və ifadə vasitəsinin tutumu isə - Şərq bəylərinin dərin çoxmənalılığına bənzəyir. "Üçüncü simfoniya" və "Skripka konserti"nin təkrarlanmaz, gözəl, nadir xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, bəstəkar burada əsərlərin dərinliyindən gələn xalq müdrikiyi ilə müasir həyatın həyəcanlı, narahat fikirlərini üzvi surətdə birləşdirməyə nail olmuşdur.

Toəssüf hissi ilə qeyd etmək lazımdır ki, Qara Qarayevin son əsərlərinin taleyi çətin olmuşdur. "Üçüncü simfoniya" Lenin mükafatı komitəsi tərəfindən bir neçə dəfə təxirə salınmışdı; "Skripka konserti" və "Qoyya" simfoniyası ancaq bəstəkarın vəfatından sonra vətəninə səsləndi. Doğrudan da "öz torpağında peyğəmbər olmaq qeyri-mümkündür".

Həyatının son illərində Qara Qarayev bir böyük əsər üzərində işləyirdi, Böyük teatr üçün "Don Juan" baletinin fraqmentləri yaranmışdı, opera, balet və dramatik cizgiləri özündə birləşdirən, yeddi Azərbaycan muğamı əsasında "Leyli və Məcnun" sintetik musiqili səhnə əsərinin librettosu yazılırdı. Bəstəkar yeni kəşflər və tapıntıların astanasında idi. Ancaq tale başqa söz dedi, böyük sənəkarın arzu və əməlləri yarımçıq qaldı...

Qara Qarayevin yaradıcılıq irsi çox zəngindir, onun 110 adda əsəri var: baletlər, operalar, simfoniyalar, simfonik poema və süitlər, kantatalar, kamera-instrumental əsərlər, kino və teatrlara musiqi, müzikl, estrada pyesləri, mahnılar, marşlar.

Qara Qarayev bütün şüurlü ömrü boyu həddən artıq çox işləmişdir. O, demək olar ki, özü üçün yaşamamışdır. Taleyin ona bəxş etdiyi hər bir saati, dəqiqəni öz xalqının musiqi sənətinin inkişafı yolunda sərf etmişdir. Qarayev güclü və hərtərəfli istedad sahibi olub. O, təkcə bəstəkar yox, həmçinin ictimai xadim, pedaqoq, maarifçi və publisist kimi geniş fəaliyyət göstərmişdir. Onun çoxşaxəli fəaliyyətinin hər bir sahəsi mədəniyyət tarixində dərin izlər buraxmışdır.

*Müasirlik mənim qəlbimi dərinədən rıqqətə gətirir.
Əgər mən keçmiş zamanlarda dünyaya gələydim
balka də bəstəkar olmazdım.*

QARA QARAYEV

III. YÜKSƏLİŞ

Qara Qarayev gərgin zəhmətlə, qayğılarla dolu, maraqlı hadisələrlə zəngin gözəl həyat yaşamışdır. O, çoxlu ölkələr gəzmiş, XX əsrin musiqi mədəniyyətinin ən görkəmli nümayəndələri ilə ünsiyyətə olmuşdur. Bunlardan İ.Stravinski, S.Barber, A.Sayqun, L.Nono, Niyazi, A.Balaçivadzə, R.Şədrin, E.Svetlanov, K.Meyeri və b. göstərmək olar.

Qara Qarayevin parlaq və qeyri-adi şəxsiyyəti təkcə musiqiçiləri deyil, başqa peşə sahiblərini - yazıçıları, alimləri, şairləri, rəssamları, rejissorları da özünə cəlb edirdi.

Bəstəkarın fərdi yaradıcılıq üslubunun formalaşmasında ösrimizin iki görkəmli bəstəkarı - Üzeyir-bəy Hacıbəyov və Dmitri Şostakoviçin çox böyük təsiri olmuşdur. Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin banisi və böyük simfonist - bu iki dahi şəxs Qarayevin müəllimi, həyat və yaradıcılıq məsələlərində ən yaxın məsləhətçisi olmuşlar. Yenilik həvasını, həyatı müdrikcasına dərk etməyi, insanlarla sönməli münasibəti, gözəl müəllimlik istedadını Qarayev onlardan əxz etmişdir. Xalqın səvincinə, döndünə həmişə şərik olan Qarayev bütün yaradıcılığı, həyatı boyu ölkəmizdə baş verən ictimai hadisələrin mərkəzində durmuş və onun fəal iştirakçısı olmuşdur. Təsədüfi deyil ki, onun həyatında baş verən hadisələr Azərbaycan musiqi mədəniyyəti quruculuğunun mərhələləri ilə üzvi surətdə birləşərək onun inkişafının əsas təməllərini belə həssaslıqla əks etdirir.

1918-ci il fevralın 5-də Bakı şəhərində məşhur həkim, tibb elmləri doktoru, professor Əbülfoz Fərəc oğlu Qarayevin (1885-1952) və Sona İsgəndər qızı Axundovanın (1898-1971) ailəsində ilk övlad - oğlu Qara dünyaya gəldi. Uşaqda çox kiçik yaşlarından musiqi istedadı özünü büruzə verirdi və o, artıq 5 yaşında ikən pianoda xoşuna gələn mahnıları çala bilirdi. Əbülfoz Qarayevin yaxın dostlarından biri, respublikamızın qocaman aktyoru Hacıməmməd Qafqazlı bu ziyalı ailəni xatırlayaraq həmişə öz söhbətlərində deyirdi ki: "...Mən tez-tez Əbülfoz Qarayevlə qonaq gərdəm. Biz doktor ilə oturub söhbət edərkən çay içəndə balaca, qıvrımsaq oğlan olan Qara royal arxasında oturub onun dillərini asta-asta dilləndirirdi..."

Qarayevlər ailəsi Bakının mədəni ailələrindən biri idi, onlar tez-tez musiqiyə qulaq asır, oxuduqları kitabları müzakirə edirdilər. Qara qardaşı Mürsəl ilə birlikdə (sonralar o, tibb elmləri doktoru, moş-

hur corrah oldu) musiqili tamaşalara və konsertlərə gedərdi.

1938-ci ilə aid olan Q. Qarayevə həsr olunmuş ilk məqalələrdən birində onun musiqi bəstələmək üçün etdiyi ilk təşəbbüs haqqında maraqlı bir hekayət vardır: "O, (Qara) öz planı haqqında kiçik qaradənizə danışdı... Və sözlərinin doğrultmaq üçün royaldə öz ilk musiqi əsərini çaldı. Bu təkrarlanmaz bir improvizasiya idi: kiçik dağ çayının qıltısı qalib bir çağırışla əvəz olundu..."

Balaca Qara 8 yaşında ikon Azərbaycan Dövlət konservatoriyasının nəzdindəki musiqi məktəbinə fortepiano sinfinə daxil olur. Dünya musiqi mədəniyyəti, rus və Qərbi Avropa klassiklərinin əsərləri ilə tanışlıq belə başlanır.

O illərdə konservatoriyanın nəzdində "musiqi dinləyiciləri sinfi" adlanan siniflər mövcud idi. Bu siniflər kifayət qədər məşhur idi və onun çoxlu dinləyiciləri vardı. Bu dinləyicilərin içərisində ən diqqətli balaca Qara idi. Bu özünəməxsus "dors-dinləmənin cazibə qüvvəsini gözəl musiqiyə və piano-çu V. Kozlov təşkil edirdi. Sonralar qədirdəbilən Q. Qarayev müəlliminin xatirəsini əbədiləşdirmək üçün skripka və fortepiano üçün Sonatları (1960_ ona həsr etmişdi.

20-ci illərdə Qarayevi tanıyan hər bir kəs onun qeyri-adi inadkarlığını və hər şeylə maraqlanmağını qeyd edirlər. Yazıçı I. Qasimovun dediyi kimi, iri gözələrdən o saçı qırımsaq Qara yaşadılarını maqnit kimi özünə cəzb edirdi. Onu tez-tez firmoniyadakı konsertlərdə görmək olardı. Və bu da təsadüfi deyil. Özünü musiqiyə həsr etmək arzusu getdikcə daha da güclənir və həyatı mənə kösb edirdi.

1930-cu ildə Qarayev Azərbaycan konservatoriyasının nəzdində musiqi Rabfakına Q. Q. Qarayevin sinfinə daxil olur. Forteplano üçün ilk əsərlər və instrumental pyeslər meydana gəlir. Bu əsərlərdə həyat, oxuduğu kitablar və sevimli qəhrəmanların surətlərindən alınan təəssürat gənclik səmimiyyəti ilə əks olunur. Bakıda qastrolda olan Moskva və Leningradda simfonik orkestrlərinin gözəl konsertləri də gələcək bəstəkarın çoxşünq fantaziyasını qidalandırır. Bu orkestrlərlə F. Ştidi, O. Klemperer, R. Dezormyer, R. Baton, E. Senekar, A. Qauk, N. Qolovanov kimi məşhur dirijorlar çıxış edirdilər.

İllər keçir. 1936-cı il qədəm qoyur. On yeddi yaşlı Qarayev artıq Azərbaycan Dövlət konservatoriyasının bəstəkarlıq sinfinin tələbəsi olur. Onun divarları arasında ilk dəfə dahi Üzeyirbəy Hacıbəyova musiqi sahəsində ilk addımlarını atan Q. Qarayevin yolları kəşifdir. Professor Hacıbəyovun Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları sinfində oxumaq səadəti Q. Qarayevə nəşib olur. Artıq o vaxtlar Üzeyirbəy Hacıbəyov əfsanəvi şəxsiyyət, məşhur əsərlər müəllifi, xalqın dərin məhəbbətini qazanmış bir bəstəkar idi. Parlaq istedadı, böyük insanıyyəti, xeyirxahlığı və həssaslığı ona təkcə həmkarları içərisində deyil, tələbə gənclər arasında da dərin hörmət qazandırmışdı.

Gələcək bəstəkarların istedadını ilk duyanlardan biri məhz Üzeyirbəy olmuşdu. 1937-ci ildə musiqişünas V. Vinqradov kitabından ötrü material toplamaq üçün Moskvadan Bakıya gəlir. Üzeyirbəy gənc bəstəkarların, xüsusilə də Qara Qarayevin yaradıcılığı ilə tanış olmağı məsləhət görür. Viktor Vinqradov öz xatirələrində yazır: "Üzeyirbəy Hacıbəyovun replikası əla yadımdadır - "Qara çox istedadlıdır və filosofluq etməyi xoşlayır".

O illərdə Qarayevi tanıyanlar onun qeyri-adi canlılığı, biliklərlə böyük həvəsi, hər bir yeniliyi tez qavraması ilə tələbələrindən fərqləndiyini yaxşı xatırlayırlar. Qarayev özü də Ü. Hacıbəyovun sinfində oxuduğu illəri minnətdarlıqla yad edir: "Tələbələrən hər birinə xüsusi həssaslıqla yanaşan bu istedadlı müəllimin sinfində bizim bir çoxumuz ilk dəfə anladığımız ki, sado, lirik xalq məhəbbətinin məlahəti, müğəmin zərif quruluşu arxasında təkcə estetik yox, həm də dəqiq məntiqi sistem və xüsusi gözəllik gizlənmir. Məhz o zaman müəllimimizin müdrik və dərin mühakimələrinin təsirində, habelə Ü. Hacıbəyovun öz yaradıcılığının nümunəsində milli bəstəkarlıq üslubu üçün mənbə olan folklorun misilsiz imkanları və ləbədi məhəbbətliyi aşkar olundu. Bir çoxlarımızın qarşısında yeni aləm - cəsarətli axtarışlar aləmi, gələcəyin novator üfüqləri açıldı..."

Əgər Ü. Hacıbəyovun onun həmfikirliyi və məsləhətləri böyük musiqiçilər nəslinə əhatə etməsəydi onun musiqisi və şəxsiyyətinin təsiri bu qədər güclü olmazdı. Yaradıcı şəxsiyyətin böyüklüyünün ay-

dın görünməsi üçün müvafiq - onu dərək edən mühit lazımdır. Belə mühit yaranmaların sırasında xalqımıza hələ 1934-cü ildə "Nərgiz" operasını bəxş etmiş Müslüm Maqomayev, sonralar "Koroğlu" operasında çıxış etmiş istedadlı müğənnilər Bülbül və Şəvkət Məmmədova da var idi.

30-cu illərdə gənc Azərbaycan bəstəkarlarının inkişaf etməsində konservatoriyasının nəzdində Bülbül rəhbərliyi ilə fəaliyyət göstərən folklor kabinetinin də çox əhəmiyyəti olmuşdur. Muğam sənətinin dərin biliciləri, məşhur virtuoz- ifaçılar Cabbar Qarayağdı, Seyid Şuşinski, Qurban Primov da burada əməkdaşlıq edirdilər. 1956-cı ildən etibarən folklor kabinetini Azərbaycanın bütün rayonlarına ekspedisiya təşkil edirdi. 1938-ci ildə Şəki (onda Nuxa) - Zaqatala zonasında olan ekspedisiya xüsusilə maraqlı keçdi. Bu heyətə Qarayev rəhbərlik edirdi. Burada qrupun üzvləri zəngin repertuarı, orijinal zuraçılar ansamblını aşkar etdilər. Qarayevin zamanı ilə bu ansambıl Moskvada keçirilən Azərbaycan dekadası günlərində iştirak etdi və çıxışlarına görə dövlət təltiflərinə layiq görüldü.

Qara Qarayev öz əsərləri üzərində həvəslə işləyirdi. Folklor ekspedisiyası zamanı topladığı materiallar əsasında "Ürək nəğməsi" adlı kantatasını yaradır. Bəstəkarlıq sinfinin müəllimi professor L. M. Rudolf gənc musiqiçinin milli intonasiyaya və Azərbaycan rəqslərinin ritminə müraciətini təqdir edir. Qarayev özü bu münasibətlə deyirdi: "Mən öz nəğməmi Azərbaycan musiqisinin zəngin ritmlərindən və aşıq intonasiyasından istifadə edərək yazırdım. Üzeyirbəy Hacıbəyovun misalı üzrə mən orkestrə tar alətlərini daxil etdim ki, bu da orkestr səsələnməsini daha da qüvvələndirdi".

Ürək nəğməsi" kantatasının sözləri gözəl şair Rəsul Zəranı idi. O, sonralar öz xatirələrində yazırdı: "Bakıda Moskvada keçiriləcək Azərbaycan incəsənəti və ədəbiyyatı dekadasına gərgin hazırlıq işi gedirdi. Seherdən axşama qədər M. Maqomayev adına Filarmoniyanın binasında böyük konsertin nömrələrinə dəfələrlə baxılırdı. Proqramı Qarayevin mənim sözlərimə yazdığı tənəloni "Ürək nəğməsi" bitirdi. Azərbaycan professional musiqisinin banisi, bir çox gənc istedadları və o cümlədən Qarayevin də müəllimi Üzeyirbəy Hacıbəyov kantatayı müğənni və musiqiçilərin böyük kollektivinin ifasında dinlədikdən sonra özünəməxsus asta, sakit, ancaq qəti bir səsle dedi: "Bu gəncin gələcəyi parlaqdır!"

"Ürək nəğməsi" tezliklə Moskvada Azərbaycan incəsənətinin Birinci dekadasında (1938) səsləndi. İstedadlı müəllif qələmindən çıxmış əsər o dəqiqə hamının diqqətini özünə cəlb etdi və yaddaşlara həkk olundu. Rəyçilər "Veçernyaya Moskva" (13.04.1938) qəzetində yazırdılar: "Ürək nəğməsi"! Necə də sadə və eyni zamanda Azərbaycan incəsənəti dekadasının poetik rəmzi kimi səslənir".

Gənc müəllifin ilk böyük uğuru Bakıdakı təhsil illərindən altıdan bir xətt çəkdi. Üzeyir boyun təşəbbüsü ilə bir neçə istedadlı tələbənin içində Qarayev də təhsilini davam etdirmək üçün Moskva Dövlət konservatoriyasına göndərilir. Bu zaman o, artıq Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvi, bir neçə kamera və simfonik əsərin, "Ordenli Azərbaycan" sənədi filminin musiqisinin müəllifi idi.

Moskva konservatoriyası... Çaykovski, Raxmaninov, Skryabinin adları ilə işlənmiş rus musiqisinin müqəddəs ocağı. Paytaxtın qaynar və belbecidli həyatı - teatr tamaşaları, musiqili tamaşalar, konsertlər... Ancaq bədi təəssürat nə qədər güclü olsa da onlar Qarayevin on əsas məqsədi - professionalizmin sirlərini yiyələnmək cəhdini, Azərbaycan musiqisinin yeni forma və janrlarla zənginləşdirmək istəyini kəlgədə qoymurdu.

Qarayev təhsilini davam etdirməyə gələn başqa gənc Azərbaycan bəstəkarı Cəvdət Hacıyevlə birlikdə Moskva konservatoriyasının ən yaxşı pedaqoqları - A. Aleksandrov, S. Vasilenko, L. Mazelin rəhbərliyi altında inadla və səbrlə işləyirdi. L. Mazelin söylədikləri o illərin maraqlı xatirələrindəndir: "Müəllimlər öz şagirdləri haqqında çox nadir hallarda xatirə yazırlar, adətən müəllimləri xatırlayırlar. Ancaq indiki halda bu təamimlə təbii. Qarayev çox ləyaqətli şagird idi. Onun tələbəlik illərindən sənəti mənim həfizədəm indiyədək canlı olaraq qalır. O, hər şeyi havada tuturdu, mənimlə qabiliyyəti, qaynarlığı və eyni zamanda dərrakəsi ilə başqalarından fərqlənirdi. Qarayev çox bacarıqlı idi, ondan gözəl nəzəriyyəçi - təp pedaqoq deyil, elmi işçi də çıxardı. Onun yazdığı dərin elmi nəzəri məqə-

lələri indi də xatırmədirdir.

Moskva konservatoriyasında uğurla başlanan təhsil Böyük Vətən müharibəsinin başlanması ilə yarıncıq qaldı. Cəvdat Hacıyev ilə Bakıya qayıdan Qarayev özünün yeni vəzifəsini - M.Maqomayev adına Filarmoniyanın bədii rəhbərliyini icra etməyə başladı.

Çətin müharibə illərində Azərbaycan musiqiçilərinin fəal yaradıcılıq işi bir an da olsun zəifləmədi. 1938-ci ildən Bəstəkarlar İttifaqına rəhbərlik edən Üzeyirbəy Hacıbəyov respublikanın musiqi həyatını istiqamətləndirir və əlaqələndirir. Onun yetirmələri musiqi quruculuğu sahəsində yorulmaq bilmədən çalışırdılar. Onlardan S.Rüstəmovu, Niyazini, F.Əmirovu, S.Hacıbəyovu, S.Ələsgərovu, M.İsmayılovu, K.Səfəriyyəvini, H.Xanmammadovu göstərmək olar. 1942-ci ildən Bəstəkarlar İttifaqının sədr müavini olan Qara Qarayev də bu dəstəyə qoşularaq öz əməyini ösürməmişdir.

O uzaq və çətin illərə nozər yetirəndə iyirmi dörd yaşlı gənc - yaradıcılıq yollarına təzə qədəm qoyan Qarayevin çiyinlərinə nə qədər ağır yük düşdüyünün şahidi olarıq. Nə qədər mənəvi və fiziki güc tələb olunurdu ondan. Qarayevin xarakteri bəlkə də elə o çətin günlərdə formalaşdır. O, möhkəm və prinsipial, fikrini bir yərə cəmləşdirib ən düzgün qərar qəbul edən, mərifətli və ziyalı bir şəxsiyyət kimi yetişirdi. Qarayev müharibə illərində respublikanın musiqi əsərləri də yaradırdı: Birinci simfoniya və kvartet, "Ayna" operasından fraqmentlər (C.Hacıyevlə birlikdə), bir neçə simfonik və kamera əsərləri, iki filmə musiqi bu qəbildəndir.

Zaqafqaziya respublikalarının musiqi incəsənətinin Dekadasi Qarayev nəslinə mənsub olan musiqiçilər üçün çətin sınaq idi. Dekadaya hazırlıq işlərini rəhbərlik edən Üzeyirbəy fəxrli qeyd edirdi ki: "Azərbaycan sənətkarları Dekadaya üzüağ gəliblər. Azərbaycanın bəstəkarları təkcə Vətən müharibəsi illərində kiçik və böyük formalı 400-dən artıq əsər yazıblar, onlardan 25-i böyük həcmli simfonik əsərlərdir. Dekada iştirakçıları belə bir qənaətə gəldilər ki, Azərbaycanın musiqisi öz bədii inkişafında irəliləyən doğru böyük addımlar atmışdır."

Hərbi vaxtın çətin şəraitinə baxmayaraq Dekada 1944-cü ilin dekabrında, 45-ci ilin yanvarında Tbilisidə keçirildi. Azərbaycanın simfonik musiqisi başlanğıcını buradan götürdü. Dekada gənc Azərbaycan bəstəkarları Qara Qarayev, Cəvdat Hacıyev və Sultan Hacıbəyovun bəstələdikləri ilk milli simfoniyalar səsləndi. 1945-ci il yanvarın 3-də "Kommunist" qəzetində dərc olunan bir resenziyaya xatırlayaraq: "Q. Qarayev və C. Hacıyevin simfoniyaları dərin monasina, osil simfonik axınına görə başqalarından fərqlənirdi. Bu iki istedadlı gənc bəstəkar yaxın gələcəkdə öz xalqın musiqi mədəniyyətini gələcək inkişafına kömək edəcəklər."

Simfoniyaların uğurundan ilhamlanmış Q. Qarayev və C. Hacıyev hərbi-vətənpərvərlik mövzusunda "Vətən" operası üzərində işləməyə başladılar. Müharibənin qurtarması ilə Moskva konservatoriyasında təhsil davam etdirmək mümkün olur. Nəhayət ki, gənc musiqiçilərin arzusu həyata keçir, onlar Dm. Şostakoviçin sinfinə daxil olurlar. Bu o vaxtlar idi ki, blokadanın faciəli günlərində yaranmış Şostakoviçin dahi Yeddinci simfoniyası bütün dünyaya səs salmışdı. "Leninqrad" adını alan bu simfoniya qəhrəmanlığı təcəssüm etdirirdi.

Şostakoviçin şəxsiyyətinin şagirdlərinə necə böyük təsir bağışladığını təsəvvür etmək çətin deyil. Bu təsiri təkcə bəstəkarlığın məsələləri ilə məhdudlaşdırmaq olmaz. Qarayev və Hacıyevlə birlikdə B. Çaykovski, Q. Qalini, A. Çuqayev təhsil alan bu sinfdə canlı söhbətlər olur, yeni partituralar çalınır, yaradıcılıq diskussiyaları gedir. Şostakoviçin iş rejimi çox sərt idi - həftədə iki dəfə yeni musiqi materialı götürə bilmək üçün yorulmaq bilmədən çalışmaq lazım idi.

1945-ci ildə C. Hacıyevlə birlikdə "Vətən" operasını tamamlayan (ilk tamaşa mayın 4-də Bakıda oldu) Qarayev diplom işini - İkinci simfoniyanı yazmağa başlayır. Bir il gərgin işlədikdən sonra Qarayev partituranın axırncı səhifələrini yazıb tamamlayır vaxt, "Vətən" operasının Dövlət mükafatı ilə təltif olunması haqda xəbər gəlir. Beləliklə, 1946-cı ildə Moskvadan vətəne qayıdan Qara Qarayev özü ilə bərabər iki diplom da aparır: Moskva dövlət konservatoriyasının məzununu və Dövlət mükafatı

laureatı.

Ancaq Qarayev üçün o illərin ən qiymətli tapıntısı Dm. Şostakoviç ilə münasibəti idi. Bundan sonra müəllim və tələbə münasibətləri böyük insani dostluğa çevilir. Jdanov repressiyasının ən ağır günlərində Şostakoviçin ətrafında qorxunc boşluq yarandıq, "Pravda" qəzetində isə bəstəkarın cəsarətli xatışları "musiqi əvəzinə sumbur" kimi qiymətləndirirdi illərdə onun ən sondaqatlı dostlarından biri Qara Qarayev olur. 1947-56-cı illərdə onların bir-birilərinə yazdığı məktublar - o dolaşatlı vaxtın təsirli və həyəcanlı sənədləridir. Şostakoviçin Qarayevə yazdığı məktublardan birində aşağıdakı sözləri sənə qəbul etməyi xahiş edirəm. Sizdən çox xahiş edirəm ki, Moskvada olduğunuz vaxt özünü haqqında bir xəbər verin..."

Bakıya gələndən sonra Qarayev özünü yaratdığı və ictimai fəaliyyətinin əhəmiyyətini bütün məsuliyyəti ilə dərk edir. Getdikcə onun fəaliyyət dairəsi genişlənir: müəllim, bir az sonra Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının direktoru, Bəstəkarlar İttifaqının idarə heyətinin üzvü, Azərbaycan Elmlər Akademiyasının musiqi bölməsinin rəhbəri - Qarayev artıq bu illərdə respublikada musiqinin inkişafının əsas istiqamətini təyin edir.

Bununla belə bəstəkar gənc qəlbini bütün hərəkatını yaradıcılığa verir, səbrlə yeni partituralar üzərində işləyirdi. Bu yolda müəllim Şostakoviçin sözləri ona xeyir-dua verirdi: "Mən Sizi elə bəstəkarlardan hesab edirəm ki, bizim musiqinin irəli apara bizi və aparmalıdır da!"

40-cı illərin sonları 50-ci illərin əvvəlləri Azərbaycan musiqi sənətinin əsil yüksəliş dövrüdür. Adama elə gəlir ki, qədim Azərbaycan torpağında özündə simfonik muğamların incə nəfəsini birləşdirən yeni simfonizm sənəti əlvan bəyalarla gül açmışdır. F. Əmirov və Niyazinin zərif simfonik muğamları, C. Hacıyevin fəlsəfi dərinliyə malik simfoniyaları, S. Hacıbəyovun milli koloritli simfonik lövhələri bu başqanın rəngbəhrəng güllərindən idi. Azərbaycan musiqisinin inkişafı üçün çiçəklənən dövr bir çox məşhur partituralara həyat verən Niyazinin - orkestrin "schrəbzünün" dirijorluq fəaliyyətinin başlanğıcına təsadüf edir.

Bu qədər musiqi istedadlarının rəngarəngliyi çərçivəsində Qara Qarayevin nailiyyətlərinin nadirliyi nədən ibarət idi? Onun musiqisinin təkrarsızlığı nədə idi? Hər şeydən əvvəl yaratdığı əsərlərin geniş əhatə dairəsinə və çoxşaxəlliliyinə, onların parlaq ifadəsinə idi. Qarayev musiqisində həyat lövhələri ayrı-ayrılıqda deyil, vəhdətdə, həyatın bitməz-tükənməz müxtəlifliyinə dinləyici qarşısında toza-hər idi.

İlk dəfə bu keyfiyyətlərə Qarayev "Leyli və Məcnun" simfonik poemasında nail oldu. Bu əsər müəllifinə geniş şöhrət qazandırdı. Ölkəmizin bütün guşələrində radiounun verilişlərində simfonik poema ya qulaq asan münirələrin dinləyici Qara Qarayevi özləri üçün kəşf etdilər. 1947-ci ildə "Leyli və Məcnun" simfonik poemasının ilk ifasını müvəffəqiyyətlə idarə edən Niyazi sonralar yazırdı: "Leyli və Məcnun" simfonik poeması yarandıqdan dərhal sonra mən onu Bakıda, Moskvada və başqa şəhərlərdə uğurla ifa etdim. 1951-ci ildə mən onu böyük həyəcanla ilk dəfə xarici dinləyicilər üçün, özü də "Praqa baha" kimi məsul bir festivala hazırlamaq istədim. Qara Qarayevin qüdrətli, müdrik istedadı dünyanın müxtəlif ölkələrindən gəlmiş dinləyiciləri qarşısında insanlığın qeyri-adi dirinliyini açaraq bütün zəli bir hiss ilə yaşamağa çağırdı..."

Bədii təfəkkürün universalizmi, musiqidə həyatın inkişaf sürətini, onun qarşılaşmasını göstərmək arzusu Qarayev musiqili teatra gətirməyə bilməzdi. Artıq "Leyli və Məcnun"un partiturasında balet məsələləri obrazların xoreografikliyini və qabarlıqlığını duymuşdular ki, bu gənc müəllifin balet teatr sahəsində geniş imkanlara malik olduğunu sübut etdi. "Yeddi gözəl" baletinin yaranma tarixindən danışan libretto müəllifi Y. Slonimski qeyd edirdi ki: "Leyli və Məcnun" poeması yüksək bəşəri obrazlar və duyğuların məbədidir. Bu əsər sübut edir ki, Qara Qarayev eyni zamanda tomlukli, xoyalporost və düşüncəli, sakit və narahat, epik və tragik, lirik və dramatik ola bilər. Burada xoreografik obrazlar-

1950/1

la tələqin olunan səsi və ağızdan ritm dayanmadan döyünməkdədir."

50-ci illərdə Qara Qarayevin istedadı ən yüksək zirvələrə fəth edir. Onun yaradıcılığının ən gözəl məhsulu "Yeddi gözəl" və "İldırım yollarla" baletləri mühiz və onun bu illərdə həyata vəsiqə alır. Bu əsərlər təkcə onun müəllifinə deyil, bütün Azərbaycan və onun musiqili teatrına dünya şöhrəti gətirdi. Qarayevin baletləri bu günə qədər də dünyanın bir çox ölkələrinin teatrlarının repertuarının bəzədirdi.

Qarayevin ilk baletləri "Yeddi gözəl" in yaranması gədən yüz il sadə və hamar olmamışdır. Onun ideyası Azərbaycanın görkəmli teatr xadimi İ.Hidayətzadəyə məxsusdur. Onun bəstəkarla uzunmüddətli yaradıcılıq əməkdaşlığı hələ "Vətən" operasının yarandığı vaxtdan başlayırdı. Nizami poemasının parlaq səhnə təqdimatı və obrazların təzadlılığı bəstəkarın özünə cəlb etdi. Tezliklə "Yeddi gözəl" süitəsi meydana gəldi ki, burada qəhrəmanların əsas musiqi xarakteristikaları açıldı. Bu süitə gələcək böyük bir səhnə əsərinin ilk rüşeymi idi. Süitənin ilk ifası Bakıda (dirijor Niyazi) və Moskvada (dirijor Moskva Dövlət konservatoriyasının aspirantı T.Quliyev) gürultulu alqışlar altında keçərək, böyük müvəffəqiyyət qazandı. Bunu sübut edən çoxlu material qorunub saxlanmışdır, onlardan birinə - Yevgeni Svetlanovun xatirəsinə müraicət edən "Qarayevin musiqisi ilə ilk tanışlıq. Moskva konservatoriyasının Böyük zalında oldu. Tələbələrə simfonik orkestrinə Tofiq Quliyev dirijorluq edir. Mən o anda gəlib çıxdım ki, artıq tənqidi yürüş səsləri orkestrin dərin qatlarından ilk addımlarını atırdı, bu yürüşün güclənməsi o qədər inandırıcı idi ki, adama elə gəlirdi ki, bu daqiqə divarlar aralanacaq və bu cazibədar musiqi qarşısı alınmaz səli kimi şəhərin küçələrinə axacaq... Bu, Qara Qarayevin "Yeddi gözəl" baletindən Yürüş səhnəsi idi."

Süitə doğrudan da "qarşısı alınmaz səli" kimi böyük musiqi dünyasına yol açanda, onun müəllifi İ.Hidayətzadə və S.Rəhmanlı birlikdə librettoya başı qarışmışdı. Onlar məhəbbət əfsanəsinə, xeyanəti, Sasani hökmdarı Böhrəm-gurun iflasını addımaddım izləyir və onu musiqi dilinə çevirməyə çalışırdılar. Bəstəkarın oğlu Fərc tərəfindən verilən kiçik xarakterik lövhə o uzaq günləri gözələrimiz qarşısında canlandırır.

"...Pirsağı, yay. Nəm mələfəyə bürünmüş atam royalın arxasında oturub "Yeddi gözə" in son səhnəsini yazır.

1951-ci il... Kölgədə 40 dərəcə isti.

Baletin partiturasını tamamlayan Qarayevin heç ağılda da gəlməzdi ki, bu əsərin səhnə həyatında hələ onu nə qədər çətinliklər, züqün mübahisələr gözləyir. Tamaşanın premyerası ərofesində baş verən hadisələri ardıcıl surətdə izləmək maraqlı hadisələrə üzlişərik:

... Tamaşaya qurulub vermək üçün M.F.Axundov adına Azərbaycan Dövlət Opera və Balet teatrına Böyük teatrın dəvət olunmuş baletmeyster P.Qusev baletin musiqisini böyük fərhələ qarşıladı, librettonu isə kamil hesab etmədi. İşə yeni librettoçu - görkəmli tarixçi, nəzəriyyəçi və balet dramaturqu Y.Slonimski cəlb olundu. Baletin dramaturgiyasını kökündən dəyişən yeni ssenari planı üzrə gərgin iş başlayır. Bir az müqavimət göstərdikdən sonra Qarayev yeni hökmdarların fikirləri ilə razılaşıb, bir neçə geniş yayılmış nəsrələri çıxmaq şərtilə baletin partiturası üzərində yenidən işə başlayır.

Baletmeyster Qusev "Yeddi gözəl" ətrafında yaranan atmosferi gözəl bir qələmlə belə təsvir edir: "Bakıda "Yeddi gözəl"ə marağ daimi və ümumi idi. Hətta mehmanxana qarşısındakı çökməçi belə həmişə mənə işlərin necə getməsi, kimin və necə rəqs etməsi, Qarayevin səhəti və s. barədə soruşurdu. Hələ mən balet truppası və istedadlı dirijor K.Abdullayevin rəhbərlik etdiyi orkestrin həvəsini, aparıcı artistlərin və rəhbər təşkilatların diqqətini demirəm. Bütün bunların səbəbkarı musiqimizizin fəxrı Qara Qarayev idi".

Nəhayət 1952-ci il sentyabrın 6-da "Yeddi gözəl" baletinin çoxdan bəri gözlənilən ilk tamaşası müvəffəqiyyətlə keçdi. Bakılıların Qarayevin baletini necə böyük ruh yüksəkliyi ilə qarşıladığını təsvir etmək çox gətindir. Tamaşada teatr salonu ağzına kimi dolu olurdu. Hər bir səhnə tamaşalarının gürultulu alqışları ilə keçirdi. Baletin melodiyaçıları o daqiqə geniş yayıldı, Qarayevin adı işe diğər əzəri ol-

du.

Baletin böyük uğurla keçməsinə baş rolları ifaçıları - L.Vökilova, Q.Almas-zadə, R.Axundova, K.Batəşov, M.Məmmədov, A.Urvatsev, dirijor K.Abdullayev, rossamlar F.Qusak və E.Almas-zadonin böyük əməyi vardı.

Bunu da qeyd etmək vacibdir ki, baletin müvəffəqiyyəti təkcə milli incəsənətin nailiyyəti deyildi və tamaşaçıların fərhəli, sevinci təkcə vətənpərvərlik hissləri ilə məhdudlaşmırdı. Milli ruhun parlaq ifadəçisi olan "Yeddi gözəl" baletini incəsənət əsəri olaraq milli çərçivədən çox-çox kənara çıxırdı. Bunu baletin bütün sonrakı xoşbəxt səhnə tələyi təsdiq etməkdədir. Təsədüfi deyildi ki, 1953-cü ildə Leningrad Məl teatrının səhnəsində Qusev tərəfindən qoyulmuş tamaşa böyük alqışlarla bir mövsüm ərzində 213 dəfə göstərilmişdi! Baletin tamaşaları ölkəmizin bir sıra şəhərlərində və Avropa ölkələrinin bir çoxunun - Çexoslovakiya, Bolqarıstan, Fransa, İsveçrə teatrlarında, hər dəfə də böyük uğurla səhnəyə qoyulurdu.

"Yeddi gözəl" in ilk tamaşasını Qarayevin ikinci - "İldırım yollarla" baletindən bir neçə il ayırdı. Bu zamanlar bəstəkarın vaxtının çoxu ictimai işlərə sərf olunurdu: nümayəndə heyətinin tərkibində Bolqarıstan və Albaniyaya səfərlər, Sülh Uğrunda Mübarizə Respublika Komitəsində, Nazirlər Soveti yanında, Dövlət mükafatı komitəsində ictimai işlər.

Yaradıcı təşkilatların I qurultayı ərofesində Azərbaycan Bəstəkarlar itifaqının sədri vəzifəsi də böyük cəhdli və məsuliyyət tələb edirdi. Azərbaycan Bəstəkarlar itifaqına uzun illər Qara Qarayevlə birlikdə rəhbərlik etmiş Tofiq Quliyev öz xatirələrində yazır: "Gənc sədrin qarşısında mürəkkəb vəzifələr dururdu. Bu, hər şeydən əvvəl yaradıcılıq axtarışları üçün daha yaxşı mühit yaratmaq və bu zaman xalq yaradıcılığı ilə sıx bağlı olan Ü.Hacıbəyov irsinə qayğıkeçikliklə yanaşmağı təmin etməkdən ibarət idi. Buraya yaxın qonşularımızdan ciddi surətdə geri qalan bəstəkarlar itifaqının sayca artımı, yeni iste"adlı kadrların yetişməsi və s. məsələlər daxil idi.

Ancaq bəstəkar nə qədər vacib işlərlə məşğul olsa da ona hava və su kimi ruhuna yaxın olan adamlara - həmkarlara, dostlara böyük ehtiyacı vardı. Belə adamlardan biri Türkiyənin böyük şairi Nazim Hikmət idi. Onlar Bakıda, Moskvada, Leningradda görüşürdülər və hər dəfə də bu görüşlər unudulmaz və səmimi olurdu. Onlar Moskvada Nazim Hikmətin "Qəribə adam" və "Qadınlar qiyamı" pyesləri, Bakıda "Domoklisin qılıncı" tamaşası və "Bir məhəlləli iki oğlan" filmi üzərində birlikdə işləyirdilər.

Bəstəkar dostunun "İldırım yollarla" baletinin böyük uğurunun sevincinə şorik olmaq üçün Nazim Hikmət məxsusi Moskvadan Leningrada gəlmişdi.

"...Kirov adına Opera və Balet teatrının səhnəsi çox möcüzələr görüb. Bu klassik bəstəkarların opera və baletləri burada dünyaya göz açmışdır. Rus teatrının ən böyük ulduzları burada parlaqlar. Budur, bu səhnədə yeni, müasir əsər dünyaya gəldi. Onun müəllifi Azərbaycan bəstəkarı Qara Qarayevdir. Mənim üçün bu çox mühüm, fərhəlandırıcı hadisədir!"-deyə şair tamaşadan sonra öz təəssüratını söyləyirdi.

Doğrudan da 1958-ci ildə Neva üzərində şəhər əsil ziyarətəgahına dönmüşdü; məşhur Kirov teatrının səhnəsində öz yerilərinin böyük qələbəsini görmək üçün təkcə Qarayevin tələbələri yox, Azərbaycanın ziyalıları, musiqi pəərəstşkarları axışub Leningrada gəlirdilər. Şostakoviç də Moskvadan tamaşaya baxmağa gəlmişdi. Baletə baxdıqdan sonra Dmitri Şostakoviç Qara Qarayevə maktubunda gör nə yazır: "Əziz Qara! Sizə "İldırım yollarla" baletinin ilk təsiri altında yazıram... Gözəl əsəriniz münasibətilə Sizi ürəkədən təbrik edirəm. Tamaşa barədə mənə xəbər verdiyiniz üçün Sizə son dərəcə minnətdaram. Mən dərhal Leningrada gəldim və tamaşaya baxdım. Teatr ağzınaçan dolu idi. Əlavə stul-lar qoyulmuşdu, ayaq üstə baxan tamaşaçılar bütün salonu əhatə etmişdilər, zaldə iynə atmağə yer yox idi. Qriqorovun əla dirijorluq etdiyi gözəl orkestr mənim çox xoşuma gəldi. Dudninskaya. Serqeyev və ümumiyyətlə bütün səhnə ansambli çox gözəl idi. Amma hər şeydən əvvəl gözəl, əlbəttə. Sizin ecaz-

kar musiqiniz idi".

Musiqinin inkişafında görkəmli xidmətlərinə görə Qara Qarayev 1958-ci ildə Xalq artisti fəxri adı verildi. Böyük teatrın səhnəsində "İldırım yollarla" baletinin tamaşası bəstəkarı beynəlxalq şöhrət gətirdi. Teatrın repertuarında olan bu tamaşa dünyanın bir çox ölkəsində, baletin yeni quruluşları isə Çexoslovakiya, Bolqarıstan və Macarıstanda müvəffəqiyyətlə göstərildi.

*"Siz hansı əsərinizi ən yaxşı hesab edirsiniz?
QARA QARAYEV: - Hələ yazacağım əsəri".*

IV. SƏYAHƏTLƏR

60-cı illər Qarayevin tərcümeyi-halında təkcə yeni axtarışlar üçün üfllər açmadı, bu illər həm də onun uzaq səyahətlər illəri oldu. Onun tale gəmisini üç dəfə okeanı keçərək gah Qərbə, gah Şərqə, gah da qitənin dərindənliklərinə üz tutdu. Beynəlxalq aləmdə yaranan iqlimin nisbətən yumşalması xarici ölkələrdəki həmkarlarla daha sıx yaradıcılıq əlaqələri yaratmağa imkan verirdi. Mədəniyyətimizi ilk təmsil edən nümayəndələr arasında Qarayev ABŞ, Kanada, Livan, Həbəşistan, Misir, Yaponiya və İspaniyaya səyahət edir.

1961-ci ildə Bəstəkarlar İttifaqı nümayəndə heyətinin tərkibində Qarayev Los-Anjelosa (ABŞ) gəlir. Burada o, T.Xrennikov və B.Yarutovski ilə birlikdə müasir musiqinin ŞHŞSI Beynəlxalq festivalının işində iştirak edir. Bütövlükdə müasir musiqiyə həsr olunmuş simfonik konsertdə "İldırım yollarla" baletindən ikinci süita böyük müvəffəqiyyətlə ifa olundu. Beləcə Qarayevin musiqisi başqa qitəni də "zəbt etdi".

Qarayevin Amerikaya səfəri başqa bir həyəcənli hadisə ilə də əlamətdardır. Los-Anjelosda o, öz deyinə görə müasir bəstəkarların sağlığında olan ən dahisi - İqor Stravinski ilə tanış olur. 60-cı illərdə Azərbaycan Dövlət konservatoriyasında Qarayevin sinfində təhsil alanlar bu "canlı klassikin" musiqisinə necə ehtirasla aludə olduğunu yaxşı xatırlayırlar. Hələ o vaxt ölkəmizdə nadir tapılan Stravinski-nin partituralarını Qarayevin sinfində tez-tez görmək olurdu. Onlar təkcə heyranlıq obyektı olaraq qalmırdı, həmçinin dərindən öyrənilir və mənimsənilirdi.

Los-Anjelosda İ.Stravinski artıq 77 yaş olmasına baxmayaraq çox böyük məharətlə öz oroslorinə dirijorluq etdi. Qara Qarayev üçün bu anlar əsla unudulmaz oldu və bir ildən sonra Stravinski Moskvaya gəldi və onların münasibəti daha da yaxın və səmimi oldu. Qarayev o illərdə "İzvestiya" qəzetinin səhifələrində böyük bəstəkarı salamlayaraq yazırdı: "İqor Stravinski artıq Moskvadadır. Bu hadisə bütün ölkə musiqiçilərini, onun sənətinin pərəstişkarlarını rıqqətə gətirdi. Bu təsadüfi deyildi. Ona görə ki, bizim hamımız üçün İ.Stravinski-nin adı XX əsrin musiqi sənətində yeni axtarışların, köşflərin rəmzidir..."

Musiqi sənətində yeni axtarışlar, köşflər... Məgər Q.Qarayevin özünün də yaradıcılığının əsas qəyəsi bunda deyildimi?! Musiqidə məhz bu yenilik axtarışları onu nəzəriyyəçi Şefferin kitablarını alman dilindən tərcümə etməyə və Veberin kantatalarını dəfələrlə tədqiq etməyə və nəhayət Üzeyir bəyin ilki "Leyli və Məcnun"-un səhrli qüvvəsini dərindən dərk etməyə sövq edirdi.

Q.Qarayevin daima yeni üfiqlərə can atması rəssam T.Salahovun çəkdiyi bəstəkarın portretində

bütün cizgiləri ilə öz oksini tapmışdı. Biz bu şəkildə Qara Qarayevi sanki ən dərin yaradıcılıq xəyalına dalmış halda görürük. Bu şəkildə rossam şüurlu surətdə ikinci dərəcəli əhəmiyyəti olan detallardan imtina edərək, əsas diqqəti bəstəkarın simasında və onların dəmləşməsiyə ağıllıdır. Və bütün gücünü əsas məqsədə yönəltməyə Q. Qarayevin özünün də yaradıcılıq prinsiplərinə uyğun gəlirdi. Bu xüsusiyyət portret bütöv və təsirli edir. 25 ildən çoxdur ki, bu portret Dövlət Tretyakov qalereyasının ekspozisiyasını bəzəyir. Portretin bitib qurtarması ilə bəstəkarla rossamın dostluğu və yaradıcılıq əməkdaşlığı başlayır. Tahir Salahov bu barədə deyir: "Yaradıcılıq dostluğu davam edirdi... Mən böyük məmnuniyyətlə Qara Qarayevin Azərbaycan Dövlət Akademik Dram teatrının səhnəsində "Hamlet" və "Antoni və Kleopatra" tamaşaları üzərində işləyirdim. Qara Əbülfəz oğlu sənətdə olduğu kimi yoldaşlığında da etibarlı və səmimi, xeyirxah və böyük ürək sahibidir.

Qara Qarayev özündə yaradıcı müstəqilliyin elə yüksək enerjisini cəmləndirirdi ki, onunla qarşılaşan hər bir şəxs öz qəlbində dərin və əhəmiyyətli yenilik duyğusuna aparır. Köhnələrin və stereotiplərin heyrtəmiz dəyərdə toravətli və yeni nəzərlərlə baxmaq qabiliyyətinə malik olan Qarayev bəstəkarı müxtəlif əqidəli və dünyagörüşlü adamların ona bağlanmasına səbəb olurdu.

1962-ci Amerikanın görkəmli bəstəkarlarından biri, məşhur "Vanessa" operasının müəllifi Samuel Barber Moskvaya gəldi. Onun gəlişindən bir az əvvəl Qarayev ikinci dəfə ABS-da olmuşdu və "Metropoliten-opera" teatrının səhnəsində "Vanessa" tamaşasına baxmışdı. Tamaşa bəstəkarında yüksək təsir oymatmış, təkcə musiqi yox, ifaçıların səsi də qeyri-adi idi. İfaçıların aktor ustalığı və rejissor hollinin orijinallığı Qarayev daha əhəmiyyətli hesab edirdi.

Barberin Moskvaya gəlişi ilə onların arasında səmimi dostluq əlaqələri yaranır: Qarayev Amerika bəstəkarını şəhərlə tanış edir, onlar müxtəlif mövzularda: miasir musiqi, abstrakt incəsənət, yeni kino və s. barədə maraqlı müəhəbbətlər aparırlar.

Moskvanın yaxınlığında "Ruza" yaradıcılıq evində İtalyan bəstəkar-kommunist Luidji Nono ilə görüş də çox maraqlı keçdi. Nononun parlaq, ziddiyyətli yaradıcılığı Qarayevi çoxdan özünə cəlb edirdi. Bəstəkarlarla görüşdə o, İtalyan həmkarının təqdim edərək onun əsərlərindən, bəstəkarlıq üslubunun xüsusiyyətlərindən danışdı. Nono təkcə öz musiqisi deyil, həmçinin müasir İtalyan musiqisinin də yenilikləri ilə həmkarını tanış etdi. Buna görə də, təsadüfi deyil ki, sonralar İtaliyada (1976) beynəlxalq simpoziumun əsas məruzəçilərindən olan Q. Qarayev İtalyan musiqi problemlərinin geniş diapazonda həlli baxımından öz səlahiyyətli sözünü deyər bildi.

1973-cü ildə Luidji Nono Venesiyada Qarayevə göndərdiyi məktublardan birində yazırdı: "Öz dostum Qara! Bizim görüşürəmiz və sənətlərimizdən çox xoşhal oldum və onlar əbədi mənəm hazıro məhk olub və mən sənə ilə tanış olmağımıza çox şadam. Əgər mən yenə ölkəmizdə olsam, mütləq Bakıya gələcəyəm... Sən və oğlunun işləri necə gedir?"

İntensiv beynəlxalq əlaqələr, Bəstəkarlar İttifaqı katibi kimi ictimai vəzifəsi, Ali Sovetinin deputatı, Lenin və Dövlət mükafatları komitələrinin üzvü, bir çox beynəlxalq və ümumittifaq müsabiqələrinin jüri üzvü olması bəstəkarı tez-tez Bakını tərk etməyə məcbur edirdi. Qarayev vaxtının çoxunu Moskvada keçirməli olurdu, o, burada gərgin işləyir, yeni əsərlərinin premyeralarını hazırlayır, ifaçılarla məşq edirdi.

1965-ci ildə Moskvada konservatoriyanın Böyük zalında Üçüncü simfoniyanın ilk ifası paytaxtın mədəni həyatında əlamətdar hadisəyə çevrildi. Rodion Şedrin bu münasibətlə deyirdi: "Moskva ictimaiyyətinin simfoniyanın ilk ifasını maraqla gözləməsi heç təəccüblü deyildir. Bir çox bəstəkar və musiqiçi (mən də onların içində) konserti gözləmədən, hətta məşqlərə də gedirdik (dəfələrlə!). Simfoniya elə ilk ifasından bəstəkar fikrinin doranlılığı və əhəmiyyəti ilə, səmimiyyəti və ehtiraslı təbəssümü ilə hamını məftun etdi. Bu mürəkkəb və özünəməxsus əsərdə həyatın növbəti necə qüvvədə vurdugunu mən hiss etdim. Bütün simfoniya boyu ana xətt kimi keçən toqranolubnuz necə qüvvədə vurdugunu bir surətdə özünü cəlb etdi. Əminəm ki, Qara Qarayevin Üçüncü simfoniya mədəniyyətini inkişafında öz rolunu oynayacaqdır".

İlk ifadan bir az sonra Üçüncü simfoniya Bəstəkarlar İttifaqının III Ümumittifaq plenumunda ifa olunaraq canlı söhbət və mübahisələrə səbəb oldu. Müzakirələrdə çıxış edən nətiqlərin heç biri Qarayev yeni simfoniya əsərindən sərf-nəzar etmədi: nədən danışdırlarsa danışınlar, musiqiçilərin fikri yəni də Üçüncü simfoniyanın üstünə qayırdı. Xitabət kürsüsündən təəccüb, şübhə, maraqlı inkar bildiren onlarca suallar verildi. Bir şey aydın idi - simfoniya hamıya dərin təsir buraxaraq özünə maraqlı nöqtəsinə çevrilmişdi. Ehtiraslı həddini aşsa da, xoşbəxtlikdən bu hadisə 30-40-cü illərə təsadüf etməmişdi. Ancaq elə 60-cü illərin özündə də əz mübahisələrə səbəb olmadı. Ehtirasların qızışdığı vaxtda təkcə simfoniyanın müəllifi sakit və təmkinli idi. Onun ürayinin dərin güşələrində yeni musiqi melodiyası yaranırdı - Skripka konsertinin cəsarətli və incə cüvərtisi... Sifli, anlaşılmaz, mistik ehtiram oyaqdan bir yaradıcılıq posesi başlanırdı və bu başlanğıca ustad dözümlü, möhkəm olur və özünü hədsiz dərəcədə xoşbəxt hesab edirdi.

1968-ci ildə çəkilmiş "Çıxış edir həqiqət" filmində biz Qarayevi bax beləcə hədsiz xoşbəxt, hansısa daxili bir işqlə nurlanmış görürük. R. İbrahimbəyovun senarisi əsasında O. Mirqasimov çəkdiyi filmdə bəstəkar yaradıcılıq onun ilhamı onların təbəssüm olunmuşdur. Gözlərimiz qarşısında möcüzə baş verir: iki böyük musiqiçi - Qara Qarayev və Leonid Koqan bütünliklə özllərini unudaraq Skripka konsertinin obrazlarını yaradırlar. Onlar nəso axtarıb tapır, imtina və qəbul edir, nədənsə narazılıqlarını bildirir və sevinirlər... Və inamla demək olar ki, onlar sanki kameranın varlığını vəfotomə çəkildiklərini tamamilə unudublar. Təsəffüf deyil ki, möhə bu anlar filmə ən gözəl kadrlardan birini təşkil edir.

Qarayev dəfələrlə xarici ölkələrdə - Çexoslovakiya, Misir, Polşa, Bolqarıstan, Macarıstanda öz bələtlərinin tamaşalarında iştirak etmişdir. Ancaq ən fərhli və yaddaqalanı 1968-ci ildə Parisə - Ümumdünya rəqs festivalına səfəri idi. "Yeddi gözəl" baleti və "Leyli və Məcnun" simfonik poemasının musiqisini verilməsi quruluşla bərabər Azərbaycan balet ustaları Fransanın şəhərlərində Qara Qarayevin tələbələri - R. Hacıyev, T. Bakıxanov və F. Qarayev bir sıra musiqili tamaşalarını da göstərdilər.

Qara Qarayevin oğlu və tələbəsi 26 yaşlı Fəroc Qarayev o vaxt böyük uğurla qarşılanan "Qobustan kəlgöləri" baleti ilə çıxış etdi.

Ata və oğul... Dünya qədr əbədi mövzu. Bu sözlərdə necə zərif, incə kədar notu səslənir. Fəroc Qarayev atası ilə birlikdə "Qoyyə" filmi üzərində işlədikləri vaxt haqqında yazdığı hekayəti oxuyarkən biz bu hissələrin şahidi olurduq. Ata və oğlu birlikdə biz Sofiyadan Berlinə, Belqradan Varnaya səyahət edir, kino rejissoru Konard Volfa tanış olurlar, "Qoyyə" romanının müəllifinin dul qadını Marta Feyxtvanger ilə söhbət edərək ispan flaminqosunun dünyasına bax vururuq.

Ata və oğulun birgə fəaliyyəti 1980-ci ildə eyni adlı filmə musiqisi əsasında yaranan "Qoyyə" İU simfoniyası ilə davam edirdi. Möhtəşəm simfonik ləvhə artıq xəstə olan bəstəkarın üfudəki parlıtısının son iştartısını xatırladırdı. Hər hansı musiqi tədqiqatçısı iki ustad-sənətkar müəllifin ilhamlarının belə təbii və qovuşduğu simfoniyanın musiqisini çətin ki, ayırd edə bilsin.

Həyatının son illərində Qarayevin yaradıcılıq imkanlarının amplitudası xeyli genişlənir. Bəstəkarın tədqiqatçıları hələ neçə dəfə belə bir sualla müraciət etməli olacaqlar ki, bəstəkarın təxəyyülündə "Coşğun Qaskoniya!" romantik müziklinin obrazları ilə 12 futon son dərəcə yığcamlığı, "Zorilik" monooperasının incə-akvarel boyaları ilə orqan üçün Prelid və fuqanın sort-mordana dünyası bir-birləri ilə necə uyğunlaşdıqlar? Bütün bunlar ona dolatdır ki, bəstəkarın beyni yorulmadan işləyir, on uzaq və ölcüyəgəlməz şeyləri də əhatə edərək axtarıb və seçirdi. Bu daim yaradıcılıq axtarışları özündə necə böyük mənə kəsb edirdi! Lakin acı tale bu axtarışlar üçün ona nə qədər az vaxt və nə qədər çox ağrı və ehtiraslar nisib etmişdi!

O, işləməkdə davam edirdi. Ağır xəstəliyinə baxmayaraq yazmaqda davam edirdi. Bütün iradosni topkayaraq, ağırlara gəgələrək hər bir yeni iş gününü xəstə ömründən zorla qoparırdı. Günlər isə getdikcə azalırdı. Sonra zaman saatlarla öçülməyə başladı. Saatlar da tamamlandı, zaman dayandı. Bəstəkarın son səfəri də bitdi. Bu 13 may 1982-ci ildə baş verdi.

Yalnız o adam irəli gedə bilər ki, baş vermış heç nədən yan keçməyərək gənclik illərinin yeniliyini qəbul və dərk etməyə qalır, qazandığı təcrübə və müdrikliyi gənclik illərinin üzünə atmır.

QARA QARAYEV

V. VƏSİYYƏT

“Ustad, tələbə yetişdir!” Bu vəsiyyəyə əməl etmək hər sənətkara nəşib olan şey deyil. Hər adamın hünəri deyil ki, qiymətli xəzinəsini kiçiklə bölüşsün, üroyinin odunu və bilik təcrübəsini özümdən kəçiyə, təcrübəsizə öyrətsin. Ancaq sənətin böyük etik qüvvəsinin izahı, sənətkarı bu vəsiyyəyə əməl etməyə, gənclərin müəllimi və tərbiyəçisi olmağa sövq edər.

Qara Qarayev istedadına və əqidəsinə görə əsil müəllim idi, o, dərs deməyi sevirdi və bunu ustalıqla bacarırdı. Qeyri-adi qəlb genişliyi, tələbənin fikri ilə hesablaşmaq bacarığı, kiçik hünərlərinə kömək etmək, həvəsləndirmək arzusu bütün bu keyfiyyətlər böyük horfla başlayan təkrarolunmaz müəllim surətini yarırdı, Şorqad əsrlər boyu səhri “Müəllim” sözüne verilən dərin mənəni ifadə edirdi.

Azərbaycanda yeni bəstəkarlıq məktəbinin əsasını qoyan Qarayev ömrünün otuz ildən çoxunu müəllimlik fəaliyyətinə həsr etmişdir. O, 1946-cı ildə P.I.Çaykovski adına Moskva Dövlət konservatoriyasını bitirdikdən sonra Azərbaycan Dövlət konservatoriyasında bəstəkarlıq sinfinə rəhbərlik edərək bir neçə bəstəkar nəşib yetişdirdi. Bu gün dünyanı bir çox güşəsində işləyən professor Qara Qarayev məzunlarını sadalamaq çox çətindir. Onların on yaxşısını dünya və Azərbaycan musiqi sənətinin fəxridirlər. Onun belə məzunları arasında Xalq artistləri - R.Hacıyev, A.Məlikov, H.Xanməmmədov, X.Mirzozadə, P.Bülbüloğlu, Rusiya əməkdar incəsənət xadimi - V.Şainski, Türkmənistan - Allahyarov, Azərbaycan - V.Adıgözəlov, M.Mirzəyev, B.Yermolyev, O.Zülfüqarov, M.Quliyev, F.Qarayev, L.Vanşteyn, Bolqarıstandan olan tələbələr - N.Osmanov, S.Eminov və başqaları vardır.

Şübhə yoxdur ki, Q.Qarayev dərs deməkdən imtina etsəydi, o, daha da çox musiqi əsəri yazar, istirahətə və dostlarla münasibətinə daha çox vaxt qalardı. Daimi vaxt çatmamazlığı bəstəkarı bütün ömrü boyu müşayiət etmiş və yeni fikirlərini, ideyalarını həyata keçirməsinə mane olmuşdur. Ancaq heç vaxt işinin ən gərgin və ən çox olduğu illərdə belə o, bir dəfə də olsun dərs buraxmamış, tələbələrini qarşı diqqətsiz və qayğısız olmamışdır. Gənclərlə münasibətdə olmaq onun xeyirxah üroyinin tələbi idi və bu, doğma musiqi sənətinə məhəbbətindən irəli gəlirdi.

Arası kəsiləməz yaradıcılıq prosesi Qara Qarayevin ətrafında yüksək cərəyanlı özünəməxsus bir sahəni yaradırdı ki, burada da mənəvi və estetik prinsiplərin təmizliyi və paklığı ən əsas ana xətt idi. Qarayev deyirdi: “Şagirdlər - bizim ən ciddi hakimlerimizdir” və özünün də pedaqoji fəaliyyətində söz ilə əməlinin bir-birinə uyğun gəlməsini əsas prinsip hesab edirdi. O, tez-tez bu sözləri təkrar etməyi xoşlayırdı: “Əgər müəllim dərsdə bir şey deyib, həyatda başqa cür hərəkət edərsə, bu, müəllimin mənəvi məğlubiyətidir”.

Qarayevin hər bir tələbəsi başa düşürdü ki, tale onlara xoşbəxtlik bəxş edib. Müəllimin dərsə cidi, diqqətli və tələbkarlıqla yanaşması tələbələrə yaradıcılıq ilhamı verir, onlarda gözəl keyfiyyətlər təbiiyə edirdi. Qarayev hər bir gənc musiqiçiyə fərdi yanaşır, onda istedadın qiymətli və özünə nasahətlikləri axtarıb taparaq daha da inkişaf etdirirdi.

Qara Qarayevin dərsləri çox idi, ancaq heç biri o birinə bənzərmirdi. Bu dərslərdə ancaq bir şey təkrar olunurdu: punktual dəqiqlik, ciddi yerləş və gülümsür üzü ilə Qara müəllim sinfə daxil olur və sinfdəki bütün şagirdlər ilə əl verib görüşürdü. Bu qısa görüşdə o, hər bir şagirdlə hal-əhval tutar, sinfdə işlərin gedişi barədə əlavə məlumat alardı. Alınan cavab dərsin bütün sonrakı gedişinə öz təsirini göstərirdi.

Bəzən Qara müəllim dərsə onu çox həyəcanlandıran bir məsələ ilə başlayardı. Bu, Heminqeynin bir hekayəsi, L.Berionun yeni əsəri, “Kabuki” teatri yaxud nüvə fizikası sahəsində onu heyrotə gətirən bir kəşf ola bilərdi. Q.Qarayevin emosional təbiiyyəti ifadə kamil, fikircə cəsarətli olan hər bir qeyri-adi hadisəyə o dəqiqə reaksiya verirdi.

Qara Qarayev yaradıcılıqda və həyatda ağılı rəhbər gücünə inanırdı. Hər bir mülahizəsini o, dərin intellektinin süzgəcindən keçirirdi. Bədihi hadisələri qiymətləndirəndə diləntinliyin və laqeydliyin hər hansı təzahür forması ona yad idi. O, öz şagirdlərində yaradıcı əməyə, hünərlərinə və onların əsərlərinə diqqətli olmağı tərbiyə edirdi. Müdrik və bəsirətli sənətkar olan Qara Qarayev geniş dünyagörünüşə malik idi. O, heç vaxt gənclərin XX əsrin yeni pozitiv musiqi təmayüllərinə marağının qarşısını almır, əksinə onları daha da həvəsləndirirdi. Keçmiş, “qoruyucu” mövqedə dayanan musiqiçilərdən fərqli olaraq o, şagirdlərinin qarşısında müasir musiqinin geniş və çoxşəxli dünyasını açırdı.

Qara Qarayev çalınan yeni əsərə o dəqiqə bəstəkar “diaqnozu” qoymaqla, onun yaxşı və mənfəti tərəflərini həvəsləndirməyə çalışırdı. Ən ciddi qeydlər belə onun dilində xeyirxah və mülayim səslənirdi. O, tələbələrini həvəsləndirməyə çalışırdı. Ən ciddi qeydlər belə onun dilində xeyirxah və mülayim səslənirdi. O, tələbələrini həvəsləndirməyə çalışırdı. Ən ciddi qeydlər belə onun dilində xeyirxah və mülayim səslənirdi.

Qarayevin insanlara münasibəti çox demokratik və sərbost idi. Hər bir adam ona ərlək yanaşaraq öz dərdinə şərək edə bilərdi. Ən zəhləsi gedən şey isə yersiz tərif və dəbdəbə idi. Hər hansı bir saxtakarlıq - işin əsas istiqamətlərini qeyd edir, tələbələrini seçə biləcəyi janr, forma və mötn barədə məsləhətlərini verir, öz şəxsi təcrübəsindən nümunələr götürürdü. Xoşbəxt müəllim qarşısında geniş imkanlar açılır, ona ikitəq qüvvə gəlir və müəlliminin ümidlərini doğrultmaq arzusu daha da qüvvətlənirdi.

Şagirdlərdən biri uğurlu bir əsər yazıb qurtaranda dərs xüsusilə maraqlı və yadda qalan olurdu. Müəllimin səvinci isə yərə-göyə sığmırdı. O, hazır əsərin üstün cəhətlərini dəqiqliklə təsvir edərək gələcək işin əsas istiqamətlərini qeyd edir, tələbələrini seçə biləcəyi janr, forma və mötn barədə məsləhətlərini verir, öz şəxsi təcrübəsindən nümunələr götürürdü. Xoşbəxt müəllim qarşısında geniş imkanlar açılır, ona ikitəq qüvvə gəlir və müəlliminin ümidlərini doğrultmaq arzusu daha da qüvvətlənirdi.

Ancaq hər dəfə il müəllimin ümidlərini doğrultmaq daha da çətinləşir, zirvə getdikcə daha da yüksəlirdi... Məhz buna görə də Qara Qarayevin tələbəsi olaraq qalmaq səadətli hər bir adama nəşib olmurdu. Qarayev böyük bir ustad kimi istedadlı tələbələrə daha çox bağlı olurdu.

Qarayevin müasir musiqi haqqında mühazirələri konservatoriyamızın tələbə gəncləri və müəllimləri tərəfindən böyük maraqla qarşılanırdı. Mühazirənin səviyyəsi həmişə polemik, parlaq publisistik və

şahididir. Və bu da tamamilə təbii idi. Axı Qarayev xəyali yox, öz sözlünü, öz məntiqini diqqətə almayan real varlıqlarla mübahisəyə girişirdi. Bəstəkarın obrazlı deyimləri, onun daqiq və hazırcavab atmacaları müdrik məsələlər kimi onun tələbələrini tərəfindən indiyə qədər hörmət və məhəbbətlə müahizə olunur.

Çox vaxt Qarayev öz mühazirələrini konservatoriyaya, yaxud Bəstəkarlar ittifaqına xüsusi dəvət olunmuş maraqlı müsahibələrlə dialoq şəklində qururdu. Bu müsahibələr - gözəl alim, klassik musiqi bilicisi A.K.Mirzəcanzadə və yaxud istedadlı caz ustası Vəqif Mustafazadə ola bilərdi. Qonaqlar dinlədikləri musiqi haqqında öz mülahizələrini söyləyir, mühazirələrin yeni modelini təklif edir, maqni-telefon yazılarına və qramafon vallarına qulaq asır və beləliklə, özündə ham canlı söhbət, disputu və konserti birləşdirən maraqlı bir dərslər əmələ gəlirdi.

Qarayevin yeni əsərlərinin ilk ifası onun tələbələrini üçün unudulmaz bir bayrama çevrilirdi. Ustad sənətkarın sinfində oxuyub öyrəndikləri sanki daha kamil bir şəkildə onların qarşısında canlanırdı.

Qarayev 1974-cü ildəki müsahibələrindən birində deyirdi: "Amtıq 25 ildir ki, mən pedaqoji fəaliyyətlə məşğulam və bu işi də çox sevirəm. Bu çox çətin, böyük fədakarlıq və müəyyən mənada özünü qurban verməyi tələb edən sahədir. Çünki hərdən bir layiqli tələbəyə özün üçün qoruyub saxladığından verməli olursan. Sınıfda simic olmaq olmaz. Əliaçıqlıq sonradan tələbənin uğurundan aldığı zövq ilə mütləq özünə qayıdacaq. Gənclərlə işləmək mürəkkəb, məsuliyyətli və hətta mən deyərdim risk tələb edən işdir. O müəyyən dərəcədə hökümlik sənətilə eyniyyət təşkil edir. Əgər onlar insanların fiziki sağlamlığına cavabdehdirsə, biz gələcək sənətkarın mədəni sağlamlığına cavabdehik".

Qarayevin dərsləri. Onlar çox ciddi və heç biri də o birinə bənzəməzdi. Ancaq onlar hamısı sənət-karlıq və professionalıq, düzgünlük və prinsipiallıq, insanlıq və xeyirxahlıq dərsləri idi.

Tələbələr üçün həyat dərsi olan bu söhbətlər eyni zamanda böyük ustadın öz xalqına və onun gələcəyinə məhəbbətinin, fədakarlığının və xeyirxahlığının ölməz abidəsi idi.

*Çalış öz xalqının işinə yara,
Geysin əməlinə dünyə zər-xara*

NİZAMİ

VI. ƏBƏDİYYƏTƏ QOVUŞMAQ

Bəşəriyyətin ən müdrik adamları bütün zamanlarda ölməzliyin sirrini açmaq üçün baş sındırmışlar. Onları bu suallara maraqlandırır: ölməyə necə qalib gəlməli? Ömrü necə uzatmalı? Necə ölməz olmalı? Lakin bu suallara cavab verilməmişdir: ancaq insan əməlləri və insanın xatirəsi ölməzdir.

Bəstəkar Qara Qarayev elə bir mədəni sənətçi və sənətçi kimi, bu onun adını əbədi olaraq ölməz etmişdir. Vəcdan və vəzifə borcunu yerinə yetirən zəhmətkeş Q.Qarayev bütün ömrü boyu xeyirxahlıq əməlləri sahibi olmuşdur. O, gələcəyə böyük ümidlə baxaraq onun təməlini qoyurdu: yorulmaq bilmədən yaradırdı, işləyirdi, öyrədirdi və təbii olaraq ki, bu dünyanı tərki edəndə hər şeyi insanlara - öz şagirdlərə və ardıcılara, həm karlılarına və dostlarına - bir sözlə öz xalqına bəxş edib gətirirdi.

Artıq ölməyindən yeddi il keçməsinə baxmayaraq bəstəkarın sənətinin əhəmiyyəti gündən-gündən artır. Onun ecazkar musiqisi hər yerdə səsənən yeni-yeni ifaçılar nəslini yetişdirir. Onların qarşısında xalq artistləri - F.Qasımov, N.Rzayev, R.Abdullayev, S.Qoniyev, Z.Adiqəzadə, X.Qasımov, F.Bədəlboyli vardır.

Bəstəkarın əsərləri nəşr olunur və lento yazılır, onun məqalə və çıxışları dərc olunur, filmlər çəkilir, həyat və yaradıcılığı tədqiq olunur.

Qara Qarayevin fikirləri və ideyaları öz yeni böhranlarını verərək indi də Azərbaycanın musiqi həyatını qidalandırır. "XX əsrin musiqisi" - Qara Qarayev adına festival getdikcə daha geniş vüsət alır və beynəlxalq əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycan Dövlət filarmoniyasının zalında bu festival iki dəfə böyük müvəffəqiyyətə keçmiş və təkcə musiqiçilərin diqqətini cəlb etmişdir. Qara Qarayevin adı respublikanın ən yaxşı ifaçı kollektivlərindən birinə - Azərbaycan Dövlət kamera orkestrinə verilmişdir.

Qarayev bəstəkarlıq məktəbinin hörməti daha da artaraq onun ən yaxşı nümayəndələrinin adları ölkəmizin xaricində şöhrət tapmışdır. Bütün bu faktlar Qarayev sənətinin höyüklüyünü, onun bütünlükdə qiymətini təsdiq edir. Bununla belə bəstəkarın irsi özündə hələ çox açılmamış xəzinə gizlədir. "Yeddi gözəl" və "İldırım yollarla" kimi balet inciləri səhnədə hələ özünün tam optimal təcrübəsini tapmayıb. Hələ "Zəriflik" monooperasını, orqan prelüdü və fuqasının ilk ifası olmamışdır. İkinci simfoniyası, L.Hyüzün sözlərinə yazılmış Üç nöqtəni isə yenidən konsert salonlarına qaytarmaq ehtiyacı qalır.

70-ci illərin axırlarında Qara Qarayevin təşəbbüsü ilə Ü.Hacıbəyov adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının Opera studiyasında konservatoriyasının tələbləri və məzunlarından ibarət Kamera orkestri yaradılmışdı. Qarayev bu kollektivin canlı ifasını eşitmək təəssüf ki, qismət olmadı. O, ancaq A.Şnitkenin "Konserto Qrosso gözəl ifasını lent yazısı ilə tanış ola bildi. Lakin buna baxmayaraq R.Abdullayevin rəhbərlik etdiyi Kamera orkestri özünü Qara Qarayevin ideyalarının yetişdirməsi və təbliğatçısı kimi hiss edir.

Və bu da simvolikdir ki, 1983-cü ilin soyuq fevral günlərində bəstəkarın vəfatından sonra ilk xatirə gecəsində mahz bu gənc kollektiv böyük ustadı yad etmək üçün dinləyiciləri konservatoriyanın Böyük zalına dəvət etmişdi.

O unudulmaz gecədə birinci dəfə Bakıda premyerasından on beş il keçəndən sonra nəhayət Skripka konserti səsləndi. Heyrətlənmiş zal yenidən doğma torpağa qayıtmış şedevrin səslərinə diqqət kəsilərək uzun zamandan bəri müəllifinin vətəninə hələ dinləyici məhəbbəti qazanmamış musiqinin sodalına gərginliklə qulaq asırdılar...

Həmin konsertin dinləyicilərindən olan yazıçı Anar həssas sənətkar müşahidələrini ümumiləşdirərək yazdı: "Skripka konsertini dinləyərkən fikirləşirdim ki, çoxları tərəfindən rəsmi donda qəbul olunan Qarayevin əsil sənətkar siması bə"zən nə qədər kasıblaşdırılırdı. Axı onun son dövrdə yazdığı - Üçüncü simfoniya da, xüsusilə də Skripka konserti son dərəcə şəşqın, humanizmlə aşıb-daşan, ümum-böşəri həyəcanlarla dolu böyük bir qəlbin e"tirafıdır... Öz ağrısından, təkliyindən, kədərli çırpıntılardan Qarayev əbədi və gözəl, insanlara hava və su kimi lazımlı, onlara yaşamağı, həyatın məhrumiyyətlərinə sinə gərməyi öyrədən sənət yaratdı. Tanınmış, ancaq axıra kimi başa düşülməmiş, təltif olunmuş, ancaq həqiqi qiymətini almamış, özislənmiş, fəqət həm də iztirablara dözmüş sənətkar Qarayevin hünəri də elə bunda idi".

Dəhşətli həmişə zamanlar arxasından dərk olunur. Ola bilsin ki, hələ biz Qara Qarayevin yaradıcılıq hünərini və şəxsiyyətini bütün əzəməti ilə təsəvvür etmirik. Lakin bundan sonra Azərbaycan musiqisi öz nəbzini Qarayev sənətinin yüksək meyanı ilə ölçəcək. Və Qara Qarayevin ulduzlu yollarının işığı hər zaman əbədi olaraq nur saçacaqdır.

REKVİYEM

Böyük bəstəkarımız Qara Qarayevin vəfatına

Qaramızın qəlbi dayandı bu gün,
Yerlər də, göylər də qara geyindi.
Gözləri qapandı parlaq bir ömrün,
Bunu görməyöydük, bu necə gündü?
Böyük sənətkarı Vətənin, elin!
"İldırım yollar" min ad eylədi.
Qaşları çatıldı "Yeddi gözəl" in,
"Leyli və Məcnun"u fəryad eylədi!
Elə ağır keçdi ürəyimizdən
Dağlar belə silə bilməz bu dağı.
Sən elə doğmasan, elə özislən,
Höknürüb ağladığı uşaq sayağı.
Bir təskinliyimiz budur ki, bizim,
Yaşadacaq illər, əsrlər səni.
Musiqi quş kimi gözəcək orzi,
Dinləyəcək min-min nəsilər səni.

Hikmət Ziya
18 may 1982-ci il

QARA QARAYEV MÜASİRLƏRİNİN GÖZÜ İLƏ

Qara Qarayev mənim ən çox sevdiyim bəstəkarlardır. Onun musiqisinin səhri xalq əməllərini, klassik irsi musiqinin ən müasir formaları ilə, yalnız onun özünə məxsus parlaq bir istedad səviyyəsinə də birləşdirməsindən ibarətdir.

Dmitri Şostakoviç

Qarayev sənəti - əzəmətli Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin ən etibarlı dayaqlarından biridir və bu musiqinin dünya şöhrəti qazanmasında onun rolu böyükdür... İstedad üstünlük əmək - bizim ictimai həyatımızda, mədəniyyətimizdə Qarayev sənətinin mahiyyəti və pafosu bəx bundadır.

Fikrət Əmirov

Azərbaycan bəstəkarlarının qeyri-adi qələbəsinin şahidi olmaq üçün mən Leningradda getdim. Bu, qiymətləndirilməsi çətin olan qeyri-adi hadisədir. İnqilabın və yüksək rus mədəniyyətinin beşiyi olan Leningrad "İldırım yolları" baletinin yaradıcısı bəstəkar Qara Qarayevi, Azərbaycan incəsənətinin istedadlı nümayəndəsini ürəkdən alqışlayırdı.

Nazim Hikmət

İllər, onilliklər keçəcək, Qara Qarayev yaradıcılığının qaynar bulacağından yeni-yeni nəsil bəhrələ-nəcək, onun zəngin musiqi xəzinəsinə qovuşacaq və heç vaxt ondan ayrılmayacaqlar.

Nodar Dumbadze

Qara Qarayev müasir musiqinin ən məşhur nümayəndələrindən biri, görkəmli sənətkar, şöhrətli bəstəkar, dahi müəllim və əvəzsiz insandır.

Kliştof Meyer

Qara Qarayevin musiqisi əyləncəyə və sakitliyə çağırır, əksinə sözün həqiqi mənasında ürəkdən od qoparıb, canlı fəaliyyətə sövq edir. Taleyimə minnətdaram ki, musiqi ilə mən də təmasda olmuşam. Xoşbəxtəm ki, yaradıcılarının əksəriyyəti ilə tanış olmağı Qara Qarayev ilk dəfə mənə etibar edib.

Niyazi

"Nur saçmaq" - Qara Qarayevin daxili dünyasının intellektual psixoloji mahiyyətini ifadə etmək üçün bundan dəqiq söz tapmaq çətindir. Həmin ifadə onun nəinki vətəni Azərbaycanda, böyük ölkəmi-zin ucqarlarında və xaricdə şöhrət tapmış bədi təcrübəsinin bütün yekununu əks etdirir.

İmran Qasımov

Üzeyir Hacıbəyovla birlikdə Qarayevi də cəsarətlə müasir Azərbaycan musiqisi mədəniyyətinin bə-nilərindən hesab etmək olar... Yeni Azərbaycan musiqisinin dünya miqyasına çıxması Qarayevin adı ilə sız suratda bağlıdır. O, yeni milli bəstəkarlıq məktəbi yaratmışdır. Təkcə ona görə yox ki, onun sinfin-də onlarla bəstəkar oxumuşdur, həm də özünün parlaq sənətkar şəxsiyyətinin nümunəsində bunu sübut etmişdir.

Rodion Şedrin

Qara Qarayev ilhamlı və ehtiraslı şedevrlərin yaradıcısı idi... Bəstəkarın böyük istedadı, insanlara münasibətdə professional həssaslığı və paklığı - insanı insan eləyən onun qarşısında işıqlı ədəbiyyətə yol açan ən yaxşı mənəvi keyfiyyətlərdir.

Mirzə İbrahimov

Böyük sənətkar Qara Qarayevin ən qiymətli cəhətlərindən biri də "həyatı eşitmək" bacarığı, insan-larda xeyrixah arzular oyadan əsərlər yaratmasıdır.

Çingiz Aytmatov

Neva şəhərinin sakinləri Qarayevi sevirlər. Onlar premyeraları Leningradda böyük bədi hadisəyə çevrilən "Yeddi gözəl" və "İldırım yolları" baletlərinin musiqisində vəcdə gəlirlər.

Qarayev leninqradlıların ürəyini özünün böyük iste"dadı yaradıcılığında müasir həyatın ən aktual problemlərini qaldıran yüksək sənətkar intellekti ilə fəth etmişdir.

Vladimir Solovyov-Sedoy

Qara Qarayevi Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin bayraqdarı andandırmaq olar. Öz elinin musiqi-sini təkcə ümumittifaq deyil, dünya miqyasına çıxaran ilk Azərbaycan bəstəkarıdır ki, ümumdünya şö-hrəti qazanmışdır.

Tixon Xrennikov

Qlinka rus nəğmələrini Qərbi Avropa klassik musiqisi ilə necə "qanuni nığah" etmişdisə, eləcə də Qarayev Azərbaycan musiqisini XX əsr musiqisinin professional nailiyyətləri ilə incə üsullarla zəngin-ləşdirmişdi.

Sergey Slonimski

Klassik səviyyəli Qarayev musiqisində xüsusi, Qarayev Şərqi yaranmışdır ki, emosiyaların, rənglə-rin, ritmlərin zənginliyinə baxmayaraq hissələr axını deyil, incə intellekt "hökmərlik" edir... Artıq yet-kin və məşhur sənətkar olan Qara Əbülfəz oğlu yeni musiqi vasitələrinin təbii olmasını sahəsində cə-sarətli eksperimentlər etdi. Uğurla nəticələnən bu təcrübələr bəstəkarın əvvəlki əsərlərinin intellektu-al-ekspressiv xəttinin üzvi surətdə davamı oldu.

Leo Mazel

Bütün həqiqi istedadlar kimi Qarayev də barışmazdır. Güzəst onun üçün məğlubiyyət bərabərdir... Bəstəkarın hər bir əsəri dinləyici ilə birgə yaradıcılıq üçün hesablanır... Qara Əbülfəz oğlu Qarayev müasir musiqinin möhtəşəm binasını öz əzəmətli çiyinlərində saxlayan korifeylərdən biridir.

Tofiq Quliyev

Qara Qarayevin yaradıcılığında gəncliyin qüvvətli və parlaq enerjisi məni özünə cəlb edir. Bu dai-

mi enerji bəstəkarın yorulmaq bilməyən axtarıqlarının, öz musiqisi ilə bizim həyatımızda və incəsənətində təzə, müərrəqqi olan hər bir şeyin yaranmasına xidmət edir.

Gidon Krimer

Qara Qarayev musiqisində ən "ənələri inkişaf etdirmək və ona hörmət cəsarəti var. Bu musiqidə həmişə hər bir dinləyicinin başa düşdüyü Azərbaycan bəstəkarının səsi eşidir. Bütün dünyaya səs salmış bu musiqinin cazibə qüvvəsi də elə bundadır.

Ivan Martnov

Ən müasir dünya bəstəkarlıq məktəbinin bədii ifadə vasitələrinin fəthi Qarayev üçün məqsədyönlü yaradıcılıq vəzifəsi idi. Onun ən novator əsərlərinə daxil olan milli musiqi rüzgarı Abşeron oğlunun bu torpağın qumu kimi kəhrəbə, təbiəti kimi sərt və Xəzər küləkləri kimi saf nəfəsi idi.

Anar

Qara Qarayevin baletləri təkcə o... müəllifinə və Azərbaycan mədəniyyətinə şöhrət gətirməklə qalmadı. Onlar baletin nüfuzunu daha da yüksəklərə qaldıraraq bəşəri diqqətin xüsusi fəzasına daxil oldular... Qarayev musiqisi - milli özünəməxsusluqla ümumbəşəriyyətin və beynəlmilləliyin təkrarolunmaz vəhdətindən ibarətdir

David Toradze

Qara Qarayev "Yeddi gözəl" də musiqili-xoreoqrafik dramaturgiyanın vasitəsilə mürəkkəb konfliktləri, kədər və qəzəbi, xalqın mübarizəsini verə bilmişdir. Musiqinin həyətliyi, parlaq milli kolorit, gözəl orkeströvka - bütün bunlar Qara Qarayevin baletini görkəmli əsərlər səviyyəsinə qaldırır.

Qalina Ulanova

Mən fəxr edirəm ki, artistlər içərisində ilk dəfə mənə Qara Qarayevin "İldırımli yollarla" kimi gözəl baletində Sari rolunun ifası nəşib olub.

Natalya Dudinskaya

Mən həmişə və əbədi olaraq Qara Qarayevin tələbəsiyəm. Və mən sevimli bəstəkarımın və onun simasında müdrik və xeyirxah Azərbaycanın qarşısında baş əyirəm.

Vladimir Şainski

...Qara Qarayev istedadlı və ustad bəstəkarıdır. Ancaq bir sənətkar kimi onun gücü hər şeydən əvvəl çox nadir təsadüf olunan dərin fəlsəfi idrakla qiçğin, parlaq, həyatsevər temperamentin əlaqələndirilməsindədir... Onun əsərləri ilə görüş mənə ona görə maraqlıdır ki, bu sənətkar heç vaxt özü-özünü təkrar etmir, ona görə ki, bəstəkarın yaradıcılığında həmişə yeni, parlaq və gözəlanılmaz hadisələrə rastlaşırsan.

Aleksandra Paxmutova

Mən Qara Qarayev gözündə həqiqi gözəlliyi, enerjini və fəallığı təcəssüm etdirən misilsiz musiqisini sevdim və o vaxtdan bəri bu ustad sənətkarın hər bir yeni əsərini səbrsizliklə gözləyirəm.

Andrey Petrov

Geniş dinləyici dairələrində simfonik orkestrin dahi ustası kimi məşhur olan Qara Qarayev həm də fortepianonun avazsız sənətkarı və onun şairi, dramaturqu və rassamıdır.

Atası - Əbülfəz Fəroq oğlu Qarayev (1916)
Отец - Абулфат Фаредж оглы Караев (1916)
Father - Abulfas Farat oglu Garayev (1916)

Anasi - Sona xanım Axundova 14 yaşında (1912)
Мать - Сона ханым Ахундова в 14 лет (1912)
Mother - Sona khanum Akhundova when she is 14 years old (1912)

Gara iki yaşında ikon (1920)
Кара в 2 года (1920)
Gara when he is 2 years old (1920)

Qara (solda) və Mürsəl Qarayevlər bibisi ilə birlikdə (1925)
Кара (слева) и Мурсал Караяев с тетею (1925)
Gara (to the left) and Mursal Garayev with their aunt (1925)

Qara (ayaq üstə) kiçik qardaşı
Mürsəl ilə birlikdə (1924)
Кара (сзади) с младшим
братом Мурсалом (1924)
Gara (standing) with his
younger brother Mursal
(1924)

Qara Qarayev, 15 yaşında (1933)
Кара Караяев, 15 лет (1933)
Gara Garayev when he is 15 years old (1913)

Bostokarm anası - Sona xanım Axundova-Qarayeva
(1958)
Мать композитора - Сона ханум Ахундова-
Караяева (1958)
Composer's mother - Sona khanum Akhundova-
Garayeva (1958)

Bostokarm atası - Əbülfəz Fərəc oğlu Qarayev
(1950)
Отец композитора - Абулфаз Фарраж оглы
Караяев (1950)
Composer's father - Abulfaz Faraj oglu Garayev
(1950)

Bostokarm atası və həyat yoldaşı
Отец и супруга композитора
Composer's father and wife

Дж. Верди
 Д.Ж. ВЕРДИ

АИДА

Опера в 2 действиях

Либретто: Г. Скарпаччи

Музыка: Дж. Верди

ДЕВОНЪ.

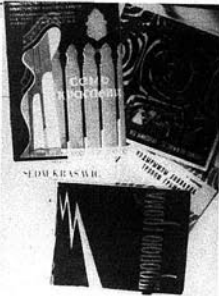
Опера в трех действиях

Либретто: Дж. Верди

ДЕВИЛ ГРАФ...
 ТРАВИЛ...
 ОДЕЖДА...
 СТАРЫЙ...
 МАМА...
 СЕВЕР...
 ДАВНО...
 РАССКАЗ...

Ваша опера, опера, опера, опера, опера, опера, опера в три действия

Handwritten notes and sketches, including a small portrait of a man.

Handwritten notes and sketches, including a small portrait of a man.

Ленинградский театр оперы и балета
ТЕАТР ОПЕРЫ И БАЛЕТ
 ГАСТРОЛИ
 в постановке оперной студии
 Ленинградский театр оперы и балета Государственной консерватории
 им. П. И. Чайковского

1. КЕРОГЛЫ	2. ТРОЮЮ ГРОМ
3. НЯЗЬ ИГОРЬ	4. ДЕРЖЬ САНДЯ
5. ТУСКА	6. ДОК ПОКОТ
7. ПОСОВЬИЙ НАВТОН	
8. ВУТЧЕ И ШИШТАЧЕ	

Ваши программы и списки оперной студии в театральные списки города

Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının professorları - N.S.Çumakov(sağdan birinci oturub) və L.M.Rudolf (sağdan ikinci oturub) uctirmolari ilə birlikdə. Qara Qarayev soldan 4-cü, ayağısta dayanmışdır. (1935)
 Профессора Азербайджанской Государственной Консерватории Н.С.Чумаков (сидит справа первый) и Л.М.Рудольф (сидит справа второй) с выпускниками. Кара Караев стоит четвертый слева. (1935)
 Professors of the Azerbaijan State Conservatory - N.S.Chumakov together with graduates. Gara Garayev fourth from the left, standing (1935)

Professor Üzeyirbəy Ha-
 cibəyov Q. Qarayev,
 S. Rüstəmov, Niyazi,
 Ə. Həsənov ilə birlikdə
 (1937)
 Профессор Узеирбек
 Гаджибеков вместе с
 К. Караевым,
 С. Рустамовым, Ниязи,
 А. Гасановым (1937)
 Professor Uzeirbek
 Hajibekov with
 G. Garayev, S. Rustamov,
 Niyazi, A. Hasanov
 (1937)

Üzeyirbəy Həcibəyov və Qara Qarayev (1938)
 Узеир Гаджибеков с Кара Каревым (1938)
 Uzeirbek Hajibekov with Gara Garayev (1938)

Qara Qarayev (1948)
 Кара Караев (1948)
 Gara Garayev (1948)

Qara Qarayev (1948)
 Кара Караев (1948)
 Gara Garayev (1948)

S. Hacıyev, A. Hacıyev və Q. Qarayev (1944)
 Дж. Гаджиев, А. Гаджиев и К. Караев (1944)
 J. Hajiyev, A. Hajiyev with G. Garayev (1944)

S. Hacıbəyov, Q. Qarayev,
Bülbül, S. Rüstomov,
S. Əlsgorov (soldan sağa).
Tbilisi (1952)

S. Gədjibekov, K. Karəev,
Бюль-Бюль, С. Рустамов,
С. Алексєров (слева
направо), Tbilisi (1952)
S. Hacıbekov, G. Garayev,
Bulbul, S. Rustamov,
S. Aleskerov, Tbilisi
(1952)

Q. Qarayevin II Simfoniyasının əl-
yazmasından fragment (Dm. Şostako-
viçin qeydləri ilə)
Фрагмент рукописи II Симфонии
К. Караяна (с заметками Дм. Шос-
таковича)
Fragment from manuscript of II
Symphony of G. Garayev (with
Dm. Shostakovich's remarks)

**ВОСЬМАЯ
СИМФОНΙΑ
EIGHTH
SYMPHONY**

1946

СКОРЯКИН

Dm. Şostakoviç və Q. Qarayev Azərbaycan Dövlət filarmoniyasının zalında (1952)
Дм. Шостаковича и К. Караяна в Азербайджанской Государственной Филармонии (1952)
Dm. Shostakovich with G. Garayev in Azerbaijan State Philharmonic

Dm. Şostakoviç və Q. Qarayev
Дм. Шостаковича и К. Караяна
Dm. Shostakovich with G. Garayev

Şostakoviçin Səkkizinci simfoniyasının partiturası (Q. Qarayev-
və xatirə avtoqrafı ilə)
Партитура Восьмой
Симфонии Дм. Шостаковича
(с дарзетивным автографом
К. Караяна)
Score of the Eighth Symphony of
Dm. Shostakovich (with me-
mory singature to G. Garayev)

Qara Qarayev meğəblo zamanı
Кара Караяев по время занятий
Gara Garayev during his class

Q. Qarayev və F. Əmirov Donizkonarı bulvarında. Bakı
(1956)
К. Караяев и Ф. Амиров на набережной. Баху
(1956)
G. Garayev with F. Amirov on Bakı quay (1956)

Azərbaycan bəstəkarlarının Birinci qurultusunda.
Oturlarlar (soldan): Niyazi, Dm. Şostakoviç,
Q. Qarayev. Aymaq üstə (soldan): S. Əlsgorov,
F. Əmirov, R. Hacıyev (1956)

На первом съезде композиторов Азербайджана.
Сидя (слева): Ниязи, Дм. Шостакович,
К. Караяев. Стоя: С. Алексєров, Ф. Амиров,
Р. Гаджиев (1956)

The first Congress of Azerbaijan composers.
Sitting (to the left) : Niyazi, Dm. Shostakovich,
G. Garayev. Standing (to the left): S. Aleskerov,
F. Amirov, R. Hajiyev (1956)

Qara Qarayev və Cövdət Hacıyev (1952)
Кара Караяев с Джовдат Гаджиевым (1952)
Gara Garayev with Jovdat Hajiyev (1952)

Azərbaycan bəstəkarlarının Birinci qurultayının nümayəndələrinin bir qrupu
Группа делегатов первого съезда композиторов Азербайджана
Delegates of the first Congress of Azerbaijan composers

Q. Qarayev - A. Qalyorkinin rəsmi (1958)
К. Караев - рисунок А. Галыркина (1958)
G. Garayev - portrait by A. Galyorkin (1958)

Q. Qarayev (1958)
К. Караев (1958)
G. Garayev (1958)

Q. Qarayev Abşeron sahillərində (1958)
К. Караев на берегу Ашшерона (1958)
G. Garayev on the Absheron sea coast (1958)

Q.Qarayev ilə müsahibə
Интервью с К.Караевым
G.Garayev during interview

Q. Qarayev (1958)
K. Karaev (1958)
G. Garayev (1958)

Moskvada keçirilən Azərbaycan incəsənəti və ədəbiyyatının İkinci dekadəsi nümayəndələrinin vəqzaldə qarşılannması: Öndə: Ş. Bədəlbəyli, Niyazi, R. Bəhbudov, Q. Qarayev (1959)

Встреча на вокзале участников второй декады Азербайджанской культуры и литературы в Москве. В первом ряду: Ш. Бадальбеги, Ниязи, Р. Бейбулов, К. Караев (1959)
Meeting on the Moscow railstation with delegates of second decade of Azerbaijan culture and literature. Ahead: Sh. Badalbayli, Niyazi, R. Beybudov, G. Garayev (1959)

Gənə Azərbaycan bəstəkarlarının plenumunun iştirakçıları. Soldan: Q. Qarayev, X. Mirzəzadə, İ. Məmmədov, V. Adigözəlov (1959)
Участники пленума молодых композиторов Азербайджана. Слева: К. Караев, Х. Мирзазаде, И. Мамедов, В. Адигезалов (1959)
Participants of plenum of young Azerbaijan composers. To the left: G. Garayev, Kh. Mirzazade, I. Mammedov, V. Adigezalov (1959)

Q. Qarayev, Niyazi (1959)
K. Karaev, Hüseini (1959)
G. Garayev, Niyazi (1959)

Q. Qarayev (1959)
K. Karaev (1959)
G. Garayev (1959)

Qara Qarayev, Cavidot Hacıyev
Karı Karaev, Cavidot Hacıyev
Gara Garyev, Jovlat Hajiyev

Qara Qarayev, yazıçı İmran Qasımov, kinorejissor Roman Karmen - "Dəniz fəthçiləri" filminin yaradıcı qrupunun üzvləri Neft Dağlarında (1959)

Qara Qarayev, yazıçı İmran Qasımov, kinorejissor Roman Karmen - с членами творческой группы фильма "Покорители моря" на Нефтяных Камнях (1959)

Qara Qarayev, writer İmran Qasımov, producer Roman Karmen with survey group of film "Sea Conquerors" on "Neft Daşları" (Oil Rocks) (1959)

Qara Qarayev (1959)
Kapa Kapaen (1959)
Qara Qarayev (1959)

Vladimir Kraynev

Qara Qarayev öz xalqının musiqi sənətinin yeni bir pilləsinə qalxmış şəxsiyyətlərdəndir. Qara Qarayevin yaradıcılığının əhəmiyyəti xalis milli hüduvlardan kənara çıxaraq beynəlmillət məzmun kəşf edir.

Arif Məlikov

Qara Qarayev həm bəstəkar, həm də pedaqoq kimi böyük nüfuzə malikdir. Onun musiqisi, musiqi təfəkkürü milli musiqi mədəniyyətinin özünəməxsus aləmini dərk etməyə çalışan biz bəstəkarların gözünü açan sehrli bir açara bənzəyirdi. Qara Qarayevin hər bir əsərinin ilk ifası həqiqi və sarsıdıcı bir kəşf idi.

Aqşin Əlizadə

Qara Qarayevin musiqisində insanı fəth edən nədir? Hər şeydən əvvəl, dahiyənə musiqi istedadı, yüksək ustalıq, musiqiyə, bütün güc və ilhamını dərk etmək üçün həmişə hazır olmaq bacarığı.

Leonid Koqan

Qarayev bütün həyatı boyu yenilik axtarır. Şəqət köhnə yollar da ona məlum idi. Bəlkə də onun yolu bunların ən zəhmətli idi. "Sağlar" bəstəkarının sənətini solçuluqda günahlandırır, "sollar" isə on da mühafizəkarlıq axtarırdılar. Lakin Qarayev sadəcə olaraq qəlbinin və musiqi istedadının, xalqının və torpağının ona göstərdiyi yolla - öz bənzərsiz yolu ilə gəldi.

Xoyyam Mirzəzadə

Qarayev həmişə öz xalqının arzu və istəklərini hiss edən və başa düşən, öz sənəti ilə onun zövqünü təbiiyə edən, sənətin inkişafı üçün yeni ciyərlər açan bir sənətkardır.

Süleyman Ələsgorov

Şərqin musiqisini biz həmişə nə isə təmtəraqlı, rəngarəng, əlvan, hərərətli və cəhriş qəbul edirik. Və heç də həmişə Şərq incəsənətinin intellektual gücünü qiymətləndirə bilmirik. Mənim nəzərimcə, Qarayevin xidməti ondadır ki, o, öz əsərlərində "Şərq müdriyyəti" deyilən sehrli qıvrıqni təcəssüm etdirmişdir.

Mixail Tarakanov

HƏYAT VƏ YARADICILIĞININ KİÇİK TARİXÇƏSİ

- 1918 - Qara Əbülfəz oğlu Qarayev fevralın 5-də Bakıda anadan olmuşdur.
- 1926 - Azərbaycan Dövlət konservatoriyasının nəzdindəki musiqi məktəbinin şagirdi
- 1930 - Azərbaycan Dövlət konservatoriyasının nəzdində Bakı musiqi rəfakının fortepiano sinfi üzrə tələbəsi (professor Q.Q.Şaroyev)
- 1935 - Azərbaycan Dövlət konservatoriyasının kompozisiya sinfi (professor L.M.Rudolf) və Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları (professor Ü.Hacıbəyov) sinfi üzrə tələbəsi
- 1937 - Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü. Əsərləri: "Sarskoye selo heykəli" - fortepiano üçün musiqili lövhə, fortepiano üçün "Matəm prelüdü", səs və fortepiano üçün "Azərbaycan xalq mahnılarının altı işləməsi", fortepiano və simfonik orkestr üçün "Sevinc poeması", "Ordenli Azərbaycan" (Niyazi və C.Hacıyevlə birlikdə) sonadlı filminə musiqi, Bakı kinostudiyasının istehsalı.
- 1938 - P.İ.Çaykovski adına Moskva Dövlət konservatoriyasının kompozisiya sinfi üzrə (prof. A.N.Aleksandrov) tələbəsi, 1940-cı ilə qədər Şəki-Zaqatala zonasına folklor ekspedisiyasının rəhbəri, Moskvada keçirilən Azərbaycan incəsənəti dekadasının iştirakçısı. Əsərləri: Rəsul Rzanın sözlərinə "Ürək nəğməsi" - xor, simfonik orkestr və rəqs ansamblı üçün kantata.
- 1939 - Əsərləri: nöfəslər üçün "İdman süitəsi", simfonik orkestr üçün "Azərbaycan süitəsi", səs və simfonik orkestr üçün "Üç təsnif", fortepiano üçün "Üç səsləli fuqa", xor üçün "Lay-lay", fortepiano üçün Azərbaycan rapsodiyası.
- 1940 - Əsərləri: fortepiano ilə orkestr üçün Konsert - tamamlanmayıb, fortepiano üçün Sonatina, simli kvartet üçün "Fuqa".
- 1941 - Bakıya qayıtma, M.Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət filarmoniyasının bədii rəhbəri - 1942-ci ilə qədər Əsərləri: simfonik orkestr üçün "Passakaliya və üçlü fuqa", "Ayna" operası (C.Hacıyevlə birlikdə) - tamamlanmayıb.
- 1942 - Əsərləri: simli kvartet üçün Kvartettino, M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Dövlət Dram teatrında M.Cəlalin "Mirzə Xəyal" pyesinə musiqi, "Vahid ailədə" bədii filminə musiqi, (Bakı kinostudiyasının istehsalı), I simli kvartet - itirilib.
- 1943 - Əsərləri: Birinci simfoniya, nöfəslər üçün Azərbaycan marşı, fortepiano üçün Sonatina, xalq çalğı alətləri orkestri üçün "Aşıq marşı", "Xəzər neftçiləri" sonadlı filminə musiqi (Bakı kinostudiyasının və Mərkəzi sonadlı

- 1944 - Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının idarə heyətinin sodr müavini, Tbilisidə keçirilən Zaqafqaziya respublikalarının musiqi dekadasının iştirakçısı, yenidən P.İ.Çaykovski adına Moskva Dövlət konservatoriyasının kompozisiya sinfi üzrə (prof.D.D.Şostakoviç) tələbəsi, 1946-cı ilə qədər. "Qafqazın müdafiəsi" medalı ilə təltif olunur.
- 1945 - Əsərləri: "Vəton" operası (C.Hacıyevlə birlikdə), 1945-ci il mayın 4-də M.F.Axundov adına Azərbaycan Dövlət opera və balet teatrında ilk tamaşası
- 1946 - P.İ.Çaykovski adına Moskva Dövlət konservatoriyasının məzunu, Azərbaycan Dövlət konservatoriyasında kompozisiya sinfində müəllim, "Vəton" operasına görə Dövlət mükafatı laureatı, "Əmək rəşadətində görə medalı ilə təltif olunur, Bəstəkarlar İttifaqı idarə heyətinin üzvü Əsərləri: İkinci simfoniya, II simli kvartet, Əmək Xəyamin sözlərinə "Altı rübai", bədii özəlliyətli orkestri üçün marş
- 1947 - Əsərləri: "Leyli və Məcnun" simfonik poeması, xor üçün "Payız", "Xoşbəxtlik nəğməsi" - soprano, xor və simfonik orkestr üçün kantata, Müslüm Məqaməyevin "Şah İsmayıl" operasının yeni orkestr redaktəsi, M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Dövlət dram teatrında B.Çirkovun "Qaiblər" pyesinə musiqi
- 1948 - SSRİ Bəstəkarlar İttifaqı idarə heyətinin üzvü, Azərbaycan Dövlət konservatoriyasının dosenti, bəstəkarların I ümumittifaq qurultayının nümayəndəsi: "Leyli və Məcnun" simfonik poemasına görə Dövlət mükafatı laureatı, Azərbaycan EA Memarlıq və musiqi institutunda musiqi bölməsinin rəhbəri. Əsərləri: simfonik orkestr üçün "Salam marşı" Moskvada Ümumittifaq idman paradında Azərbaycan idmançılarının çıxışı üçün musiqi
- 1949 - Ü.Hacıbəyov adına Azərbaycan Dövlət konservatoriyasının direktoru, 1953-cü ilə qədər, Əsərləri: "Yeddi gözəl" - simfonik orkestr üçün süita, A.S.Puşkinin sözlərinə yazılmış "Gürücün təranələri", "Mən sizi sevirdim" səs və fortepiano üçün, M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Dövlət Dram teatrının səhnəsində Lope de Vega'nın "Roqs müəllimi" pyesinə və V.Şekspirin "Otello" faciəsinə musiqi
- 1950 - SSRİ Nazirlər soveti yanında SSRİ Dövlət mükafatları komitəsinin üzvü Əsərləri: fortepiano üçün altı uşaq pyesi, səs və fortepiano üçün süillə haqqında Pioner nəğməsi, "Mingəçevir" sonadlı filminə musiqi, Bakı kinostudiyasının istehsalı.
- 1951 - Çexoslovakiyada keçirilən "Praha baharı" festivalında "Yeddi gözəl" süitasının və "Leyli və Məcnun" simfonik poemasının ifası (dirijor Niyazi). Əsərləri: fortepiano üçün 24 prelüd - I doftor, nöfəslər üçün Bakı neftçilərinin marşı, "Bakının işıqları" bədii filminə musiqi, Bakı kinostudiyasının istehsalı.
- 1952 - Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqı idarə heyətinin sodr, Süllə uğrunda mübarizə respublika komitəsinin sodr, mədəniyyət və incəsənət xadimləri nümayəndələrinin tərkibində Albaniya Demokratik Respublikasına səfər. Əsərləri: M.F.Axundov adına Azərbaycan Dövlət Opera və balet teatrında 1952-ci il sentyabrın 6-da Nizaminin poemasının motivləri əsasında "Yeddi gözəl" baletinin ilk tamaşası, Alban süitəsi, fortepiano üçün İki uşaq pyesi, 24 prelüd - II doftor, fortepiano üçün Altı uşaq pyesi

- 1953 - Sühl tərəfdarlarının IÜ Ümumittifaq konfransının nümayəndəsi, Leningrad Dövlət Mali Opera Teatrında "Yeddi gözəl" baletinin ilk tamaşası Əsərləri: simfonik orkestr üçün "Xoreoqrafik lövhələr" süitəsi, "Xəzər neftçiləri haqqında dastan" bədii-səndli filminə musiqi, Bakı studiyasının istehsalı, "Xəzər neftçiləri haqqında dastan" kino filminin musiqisindən süita, xor ilə fortepiano üçün Dəniz neftçilərinin mahnısı
- 1954 - SSRİ Lenin və Dövlət mükafatları komitəsinin üzvü (1982-ci ilə qədər)
- 1955 - Azərbaycan Əməkdar incəsənət xadimi, IÜ çağırış SSRİ Ali Sovetinin deputatı - 1959-cu ilə qədər Əsərləri: "Vyetnam" sonadli filminə musiqi, Moskva sonadli filmlər studiyasının istehsalı, "Vyetnam" filminin musiqisindən süita, M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Dövlət Dram teatrında V.Şekspirin "Qiş nağılı" pyesinə musiqi, A.S.Puşkin adına Leningrad Dövlət Akademik teatrında V.Vişnevskinin "Nikbin faciə" tamaşasına musiqi, M.N.Yermolova adına Moskva Dramatik Teatrında N.Hikmətin "Qoribə adam" tamaşasına musiqi
- 1956 - Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının birinci katibi - 1973-cü ilə qədər, Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqı I qurultayının nümayəndəsi, Mosfilm çəkiliş qrupunun tərkibində Bolqarıstana səfər. Əsərləri: "Bir məhəlləli iki oğlan" bədii filminə musiqi (Bakı kinostudiyası və M.Qorqi adına kinostudiyanın (Moskva) birgə istehsalı), "Tarixin ibrət dərsi" bədii filminə musiqi, Mosfilm və Sofiyanın bədii filmlər studiyasının (Bolqarıstan) istehsalı
- 1957 - SSRİ Kinomatoqrafiya işçiləri ittifaqının üzvü, Bəstəkarlar ittifaqının II Ümumittifaq qurultayının nümayəndəsi, "Bir məhəlləli iki oğlan" bədii filmnin musiqisinə görə I ümumittifaq kino festivalının laureatı, SSRİ Bəstəkarlar İttifaqı idarə heyətinin üzvü (1982-ci ilə qədər). Əsərləri: P.Abrahamsın romanı üzrə "İldırım yollarla" baletindən 2-ci süita, fortepiano üçün 24 prelüd - III dəfər, estrada orkestri üçün "Nərgiz" mahnısı, estrada orkestri üçün "Ləzgin-kə", "Don Kixot" bədii filminin musiqisi - "Lenfilm" kinostudiyasının istehsalı.
- 1958 - Azərbaycan xalq artisti, Ü çağırış SSRİ Ali Sovetinin deputatı, "Uzaq sahillərdə" filminin musiqisinə görə II Ümumittifaq kino festivalının laureatı, S.M.Kirov adına Leningrad Dövlət Opera Teatrında 1958-ci il yanvarın 4-də "İldırım yollarla" baletinin ilk tamaşası Əsərləri: səs və caz orkestri üçün L.Hyützun sözlərinə "Üç noqtürn", "Uzaq sahillərdə" bədii filminə musiqi ("Azərbaycanfilm"-in istehsalı), A.S.Puşkin adına Leningrad Dövlət Akademik dram teatrının quruluşunda M.Bulqakovun "Çaqış" pyesinə musiqi, "Onun böyük ürəyi" bədii filminə musiqi ("Azərbaycanfilm"-in istehsalı)
- 1959 - SSRİ xalq artisti, Ü.Hacıbəyov adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının kompozisiya kafedrasının professoru, Azərbaycan Kommunist partiyasının XXIII qurultayının nümayəndəsi, Moskvada keçirilən Azərbaycan incəsənəti dekadasının iştirakçısı, Azərbaycan EA-nın həqiqi üzvü, Çexoslovakiyaya səfər, "Yeddi gözəl" baletinin premyerası, (Praqa, Batislava, Brno), Böyük Teatrda iyulun 27-də "İldırım yollarla" baletinin ilk tamaşası Əsərləri: S.Vurğunun sözlərinə "Zamanın bayrağıdır" - solistlər qrupu, xor və simfonik orkestr üçün kantata, "Qızıl eşelən" bədii filminə musiqi, Mosfilm-in istehsalı, "Həqiqi dost" bədii filminə musiqi ("Azərbaycanfilm"-in istehsalı), "Donizi fəth edənlər" sonadli filminə musiqi, "Azərbaycanfilm" və Mərkəzi sonadli film-

- lər studiyasının birgə istehsalı, S.Vurğun adına Rus Dram teatrının quruluşunda M.Y.Lermantovun "Maskarad" dramına musiqi (Bakı), S.Vurğun adına Rus Dram Teatrında N.Hikmətin "Demoklisin qılıncı" tamaşasına musiqi (Bakı).
- 1960 - 1960-cı il dekabrın 25-də M.F.Axundov adına Azərbaycan Dövlət Opera və balet teatrında "İldırım yollarla" baletinin ilk tamaşası. Əsərləri: "Don Kixot" simfonik qravürürləri, Skripka və fortepiano üçün Sonata, "İldırım yollarla" baletindən süita, "Mateo Falkone" bədii filminə musiqi, "Azərbaycanfilm"-in istehsalı, "Leyli və Məcnun" bədii filminə musiqi, "Azərbaycanfilm"-in istehsalı, S.Vurğun adına Rus Dram Teatrında A.Parnisin "Afrodita adası" tamaşasına musiqi (Bakı).
- 1961 - Los-Anjelosda (ABŞ) keçirilən I Beynəlxalq müasir musiqi festivalının iştirakçısı və "İldırım yollarla" baletindən süitanın ifası, Qırmızı Əmək Bayrağı ordeni ilə təltif olunmuşdur.
- 1962 - UI çağırış SSRİ Ali Sovetinin deputatı, Azərbaycan bəstəkarlarının II qurultayının nümayəndəsi, Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının birinci katibi, bəstəkarların II Ümumittifaq qurultayının nümayəndəsi, SSRİ Bəstəkarlar İttifaqının katibi, P.İ.Çaykovski ad. II Beynəlxalq müsabiqədə jürin üzvü, mədəniyyət və incəsənət xadimlərinin nümayəndə heyətinin tərkibində ABŞ, BÖR, Livan və Həbəşistana səfər. Əsərləri: Mossovet adına Moskva Akademik Dram teatrında N.Hikmət və V.Komissarjevskinin "Qadınlar qiyamı" tamaşasına musiqi
- 1963 - Qahirədə Leningrad Mali Opera Teatrının qastrolu günlərində "Yeddi gözəl" baletinin göstərilməsi münasibətilə Misir Ərəb Respublikasına səfər. Əsərləri: Forte-piano üçün 24 prelüd - IÜ dəfər
- 1964 - Böyük teatrın Polşada qastrolu günlərində "İldırım yollarla" baletinin göstərilməsi münasibətilə "Varşava pəyızı" müasir musiqi festivalına səfər. Əsərləri: Kamera orkestri üçün Üçüncü simfoniya, "Uşaqlarsız şəhər" - bədii qiraətçi, xor və simfonik orkestr üçün oratoriya - tamamlanmayıb, "Aşiq sayaqı" - Üzeyir Hacıbəyov musiqisinin kamera orkestri üçün transkripsiyası, M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Dövlət Dram teatrında V.Şekspirin "Antoni və Kleopatra" faciösünə musiqi
- 1965 - "Antoni və Kleopatra" tamaşasının musiqisinə görə M.F.Axundov adına mükafatın laureatı, 21 aprelə Moskvada Üçüncü simfoniyanın ilk ifası, iyunun 2-də isə Bakıda ilk ifası Əsərləri: Velikaya otçestvennaya" sonadli filminə musiqi, Mərkəzi sonadli filmlər studiyasının istehsalı, kamera orkestri üçün "Klassik süita", fortepiano üçün Altı uşaq pyesi, Rusiya Dövlət Akademik Mali teatrında İ.Qasımovun "İnsan məskən salır" tamaşasına musiqi
- 1966 - UIII çağırış SSRİ Ali Sovet Mərkəzi seçki komissiyasının üzvü, dirijorların ümumittifaq müsabiqəsinin jürisinin üzvü, mədəniyyət və incəsənət xadimlərinin nümayəndə hey'ətinin tərkibində İspaniyaya səfər. Bakıda klassik süitanın premyerası. Əsərləri: M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Dövlət Akademik dram teatrında C.Məmmədquluzadənin "Ölümlər" tamaşasına musiqi.
- 1967 - "İldırım yollarla" baletinə görə Lenin mükafatı laureatı, Moskvada Azərbaycan adöbiyyatı və incəsənəti höfəsünün iştirakçısı, Azərbaycan nümayəndə heyətinin tərkibində Mərməaldə Ümumdünya sərgisində iştirak etmək üçün Kanadaya səfər, Lenin ordeni ilə təltif edilmişdir. Əsərləri: Skripka və simfo-

- nik orkestr üçün konsert, Massovet adına Moskva Dövlət teatrında "Sent -Ekzuperinin həyatı" tamaşasına musiqi, "Qrenada, Qrenada..." sonədli filminə musiqi, mərkəzi sonədli filmlər kino-studiyasının istehsalı.
- 1968 - Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının birinci katibi, Bəstəkarlarının İU Ümumittifaq qurultayının nümayəndəsi, SSRİ Bəstəkarlar İttifaqı idarə heyətinin katibi, aprelin 21-də Qorkidə Skripka konsertinin ilk ifası, aprelin 28-də isə Moskvada ilk ifası Əsərləri: M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Dövlət Akademik Dram teatrında V.Şekspirin "Hamlet" faciəsinə musiqi, "26 Bakı komissarlarının xatirəsinə Matəm süitəsi"
- 1969 - "Yeddi gözəl" baleti və "Leyli və Məcnun" simfonik poemasının musiqisinə quruluşla Parisə Ümumdünya rəqs festivalına səfər, mədəniyyət və incəsənət xadimlərinin nümayəndə heyətinin tərkibində Yaponiyaya səfər. Əsərləri: M.Qorki adına Leningrad Dövlət Akademik teatrının quruluşunda V.Şekspirin "Kral İU Henrix" pyesinə musiqi.
- 1970 - UIII çağırış SSRİ Ali Sovetinin deputatı. Əsərləri: A.S.Puşkin adına Leningrad Dövlət Akademik Teatrının quruluşunda A.Xazinin "Artem" pyesinə musiqi, R.Rzannın sözlərinə "Lenin" - bədii qiraətçi, xor və simfonik orkestr üçün plakat-oratoriya.
- 1971 - "Lenifilm" in çəkiliş qrupunun tərkibində "Qoyya" kino-filmində musiqisi üzərində iş üçün ADR-ə səfər, Oktyabr inqilabı ordeni ilə təltif olunmuşdur. Əsərləri: "Qoyya" bədii filmində musiqi (Lenfilm və Defa-nın birgə istehsalı).
- 1972 - SSRİ Bəstəkarlar İttifaqının katibliyinin və Polşa Bəstəkarlar İttifaqının iclaslarında və "Varşava payızı" müasir musiqi festivallarında iştirak etmək üçün Polşaya səfər, Moskvada keçirilən Beynəlxalq balet müsabiqəsində jürinin üzvü. Əsərləri: A.Barbüsün əsəri üzrə "Zəriflik" monooperası (səhnəyə qoyulmayıb və çap olunmayıb), E.Vaxtanqov adına Dövlət Akademik Dram Teatrının (Moskva) quruluşunda E.Simonovun "Yaşıl qapı arxasında qadın" tamaşasına musiqi.
- 1973 - Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının İU qurultayının nümayəndəsi, Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının sədri. Əsərləri: "Coşğun Qaskoniyalı" ("Sirano de Berjerak") - E.Restan üzrə mütəxəssis.
- 1974 - SSRİ Bəstəkarlar İttifaqının Ü qurultayının nümayəndəsi, SSRİ Bəstəkarlar İttifaqının idarə heyətinin katibi, IX çağırış SSRİ Ali Sovetinin deputatı, Moskvada P.I.Çaykovski adına Ü Beynəlxalq müsabiqədə jürinin üzvü, İstanbulda keçirilən "Musiqidə modallıq haqqında" konqresində iştirak etmək üçün Türkiyəyə səfər. Əsərləri: M.F.Axundov adına Azərbaycan Dövlət Opera və Balet Teatrının səhnəsində yeni (ikinci) müəllif redaktəsində "İldırımlı yollarla" baleti.
- 1976 - Pezaro şəhərində keçirilən beynəlxalq simpoziumun işində və həmçinin sovet və İtalyan bəstəkarlarının ikitərəfli görüşündə iştirak etmək üçün İtaliyaya səfər.
- 1978 - Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, VAAP-ın konqresinin işində iştirak etmək üçün Parisə səfər, Moskva operatta teatrının quruluşunda "Coşğun Qaskoniyalı" mütəxəssis ilk tamaşası.
- 1979 - Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının V qurultayının nümayəndəsi, Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının sədri, Bəstəkarlar İttifaqının VI Ümumittifaq qurul-

- 1980 - tayının nümayəndəsi, Bəstəkarlar İttifaqının idarə heyətinin katibi.
- Əsərləri: "Qoyya" IV simfoniyası (F.Qarayevlə birlikdə) (premyerası - ölümündən sonra 1983-cü ildə)
- 1981 - Əsərləri: fortopiano üçün 12 fuqa (premyerası ölümündən sonra 1983-cü ildə) Orqan üçün prelüd və fuqa (əsər çap olunmayıb).
- 1982 - Mayın 13-də Moskvada vəfat etmişdir.

КАРА КАРАЕВ

*Светлой памяти моего
Великого Учителя - Кара Караева*

*Автор текста и составитель
Франгиз Али-заде*

Баку - 1997

СОДЕРЖАНИЕ

Предисловие	43
I. Мир музыки	44
II. Музыка мыслей	51
III. Восхождение	54
IV. Странствия	62
V. Завещание	66
VI. Бессмертие	70
Караев глазами современников	73
Краткий хронограф жизни и творчества	78

ПРЕДИСЛОВИЕ

Настоящая книга посвящена жизни и творчеству одного из крупнейших мастеров музыки XX века, внесшего огромный вклад в становление и развитие музыкального искусства Азербайджана.

Подобно своему великому учителю Узеиру Гаджибекову Кара Караев сочетал в своем лице выдающегося композитора, видного музыкально-общественного деятеля, замечательного педагога, публициста и ученого. Автор непревзойденных музыкальных шедевров, Кара Караев сорок пять лет жизни отдал высокому служению искусству Музыки. В самых отдаленных уголках нашей планеты, для многих тысяч любителей музыки имя Кара Караева олицетворяет собой бурный расцвет композиторской школы Азербайджана, ее всемирную известность и славу. Балеты Кара Караева украшают сегодня сцены многих театров мира, его симфонические полотна звучат на всех широтах, неся людям большие прогрессивные идеи и подлинное эстетическое наслаждение.

Личность Кара Караева - смелого и пытливого художника-гуманиста - привлекает внимание многих исследователей в нашей стране и за рубежом. Крупными исследователями творчества композитора являются Л. Карагичева, И. Абезгауз, М. Арановский, Е. Бонч-Осмоловская, М. Тараканов, А. Герлах, Л. Песталоцци. Существенный вклад в караеведение внесли Н. Мехтиева, Н. Алиева, Т. Якубова.

Данное издание, не претендуя на всесторонний охват и глубину исследовательского анализа, ставит целью ознакомить широкий круг читателей и любителей музыки с интересными страницами биографии К. Караева, историей создания наиболее известных его произведений, кругом общения и интересов.

Книга включает в себя шесть монографических очерков, высказывания современников о Караеве, краткий хронограф жизни и творчества, фотоальбом из снимков разных лет. Большая часть фотографий публикуется впервые, раскрывая ранее неизвестные черты человеческого облика и биографии выдающегося композитора.

В книге использованы фотоматериалы Центрального государственного архива кинофотодокументов Азербайджана, любезно предоставленные его директором - Фишевой Н. Г., а также из личных архивов К. Караева и семьи композитора. Существенную помощь в составлении фотоальбома оказали Т. Кулиев, Г. Алмас-заде, Л. Векилова, Ч. Бабаева, Р. Агазаде. Всем им автор книги и составитель выражает глубокую признательность.

Ф. А. Али-заде

Никакому искусству не дана такая могущественная, окрыляющая сила, возвышающая мысль и чувство, такая безграничная, в сущности, способность к тончайшему психологическому анализу и одновременно - к созданию эмоциональной атмосферы коллективного, массового, объединяющего как Музыка.

КАРА КАРАЕВ

I. МИР МУЗЫКИ

Богата талантами азербайджанская земля, щедро одарила она мир поэтами и музыкантами, певцами и полководцами. Кому не известны сегодня Низами и Физули, Гаджибеков и Бюль-Бюль, Бабек и Джемшид Нахичеванский? Имена их окружены всенародной любовью и глубоко почитаемы.

Но ни один век для музыки Азербайджана не был так щедр и богат, как нынешний - двадцатый. На всех континентах узнали имена представителей молодой композиторской школы Азербайджана, дорогу к сердцам тысяч и тысяч слушателей нашла музыка Узеира Гаджибекова, Кара Караева, Фикрета Амирова.

Среди деятелей нашей культуры одно из самых почетных мест принадлежит выдающемуся азербайджанскому композитору - Кара Караеву. Если Узеир Гаджибеков заложил основы азербайджанской композиторской школы, стал первооткрывателем новых духовных ценностей для всего Востока, то Кара Караев - достойный ученик Гаджибекова - вывел музыку Азербайджана на уровень мировых достижений, сделав достоянием культуры всего человечества.

Истинный сын своего народа, Кара Караев унаследовал мудрость и глубину древних музыкальных традиций Азербайджана, соединив их с лучшими достижениями западноевропейской и русской классики. Одной из самых ярких черт творческого облика Кара Караева было смелое новаторство, позволившее ему расширить горизонты родного музыкального искусства, привести в него дыхание современности, обогатить новыми темами и героями. Все необычное многообразие мира, с его проблемами и свершениями, радостями и тревогами властно вторглось в музыку Азербайджана.

Творец великолепных музыкальных характеров, Кара Караев был поистине гражданином ми-

ра. Ему одинаково близки герои Шекспира и Низами, Сервантеса и Омара Хайяма, Пушкина и Назыма Хикмета, Питера Абрахамса и Михаила Булгакова. И все они получили новую жизнь, пережили новое рождение, воплотившись в ярких и незабываемых образах караевской музыки.

Силой огромной творческой воли, неистощимой художественной фантазии, Кара Караев создал целый мир - захватывающе волнующий и прекрасный. Караевской музыке подвластны огненно-темперamentные образы балетов "Семь красавиц" и "Тропою грома", глубокие философские размышления симфонических гравюр "Дон Кихот" и Третьей симфонии, трепетная лирика фортепианных прелюдий и Скрипичного концерта, возвышенный романтизм Реквиема и "Знаменосца века". И всегда его страстная, согретая искренним чувством, музыка обращена к уму и сердцу Человека, заставляет его еще и еще раз вслушаться в пульс современной эпохи, задуматься и размышлять о самых насущных вопросах, стоящих перед человечеством.

Острое чувство современности, открытость свежим веяниям и идеям были в высшей степени присущи творческому мышлению К.Караева. Освещая неизведанные тропы светом могучего интеллекта и яркого таланта, Кара Караев весь был устремлен в будущее. Поэтому так велико сегодня влияние караевского вдохновенного искусства, так животрепещущи его мысли и идеи. Щедрой рукой рассыпаны они в его произведениях, статьях и выступлениях, поражая прозорливостью и новизной.

Музыка Кара Караева - неотъемлемая часть нашей духовной жизни, сокровеннейший потенциал в познании прекрасного, точка отсчета и мерило совершенства для всех, кто посвятил себя служению искусству.

Дебют девятнадцатилетнего Караева - композитора состоялся в 1937 году в родном городе - Баку. На концерте, посвященном 100-летию со дня смерти А.С.Пушкина, он исполнил картину для фортепиано - "Царскосельская статуя".

Урну с водой уронив, об утес ее дева разбила.

Дева печально сидит, праздно держа черепок.

Чудо! Не сканет вода, извиваясь из урны разбитой.

Дева над вечной струей, вечно печально сидит.

... Стремительный всплеск пассажей сменяется медлительной чередой красочных гармоний. Хрупкие, хрустальные звучания завораживают необычной красотой. Вместе с автором мы словно погружаемся в созерцание прекрасного видения ...

В этом юношеском произведении немало того, что впоследствии откисстализуется в самобытный караевский стиль. Изысканный вкус и логика мышления свидетельствуют о незаурядном даровании молодого композитора.

Динамично и стремительно развивается талант К.Караева. Щедро, с безоглядной горячностью выплескиваются на партитурные листы все новые и новые музыкальные образцы. Не удивительно, что столь богат "урожай" конца 30-х годов: "Поэма радости", "Песня сердца", "Спортивная сюита", "Азербайджанская сюита" ... В них звонко заявила о себе караевская нота. Проникнутые юношеской радостью мировосприятия, празднично-приподнятые, они украсили концерты Декады азербайджанского искусства в Москве (1938), зазвучали с просторов Красной площади в дни Всесоюзного парада физкультурников (1939).

Но вскоре яркие краски палитры композитора сменяются суровыми, тревожными тонами. Великая Отечественная война ... Ее годы совпали с жизненным и творческим становлением Кара Караева. Годы тяжелых испытаний и лишений стали для композитора временем напряженной работы мысли: задуманы и осуществлены крупные масштабные замыслы - Первая симфония

“Вэтэн” (совместно с Дж.Гаджиевым). Этапные для развития всей азербайджанской музыки, они вскрыли новые черты дарования композитора: драматизм и контрастность создаваемых образов, масштабность симфонического развития. Всем известна замечательная ария Аслана из оперы “Вэтэн”; в ней сталкиваются образы героической патетики с трагическими размышлениями. За оперу “Вэтэн” молодые авторы (Караеву тогда было 27 лет) были удостоены Государственной премии СССР.

Большой общественный резонанс имела и Первая симфония Кара Караева - одна из первых азербайджанских симфоний. Посвященная памяти героев Великой Отечественной войны, она впервые была исполнена в дни Деканы музыки республик Закавказья (1944-1945) в Тбилиси. Примечательный факт истории: в родном городе композитора Первая симфония прозвучала лишь 44 года спустя (сам композитор считал это произведение недостаточно зрелым). На открытии Второго фестиваля “Музыка XX века” имени Кара Караева (1988) она покорила динамизмом и яркой эмоциональностью, вызвав горячий отклик слушателей как волнующий документ истории нашей музыкальной культуры.

Неистойвой работой насыщены для Караева послевоенные годы. Одно за другим появляются Вторая симфония, Струнный квартет, хор “Осеня”, музыка к фильмам и драматическим спектаклам. Но первым пиком настоящего большого успеха, поставившего Караева в один ряд с самыми видными деятелями культуры страны, стала симфоническая поэма “Лейли и Меджнун”.

... История несбывшейся любви, рассказанная Низами Гянджеви (произведение посвящено 800-летию гениального поэта). Сюжет, вдохновивший Узеира Гаджибекова на создание первой на Востоке мугамной оперы. Каким неисчерпаемым обаянием наделена “печальная история” восточных Ромео и Джульетты!

В поэме Кара Караева две противостоящие друг другу воли сталкиваются не на жизнь, а на смерть: злой рок и светлая возвышенная любовь. Между этими полюсами - мятущийся образ Меджнуна. Иступленно борется он против предопределения судьбы. Надежда и безысходность, вера в лучшую долю и мрачные предчувствия борются в его смятенной душе. Но все напрасно: Меджнун брошен в глубокую бездну отчаяния, все потеряно ... И вдруг в заоблачной выси, в бездонном небе появляется образ нетленной, чистой любви. Лейли была и осталась возлюбленной в идеале, недостижимым символом мечты.

Поразительно сильно эмоциональное воздействие поэмы, захватывающей с первых же нот. Коллизии драмы начертаны столь выпукло и зримо, что никого не могут оставить равнодушным. Свыше 40 лет звучит она с концертных эстрад многих стран мира, записана на грампластинки в ГДР, США, Чехословакии, Польше, неоднократно издавалась в Москве, Баку и других городах страны. Огромный успех симфонической поэмы “Лейли и Меджнун” был увековечен Государственной премией СССР, уже второй в жизни композитора, не достигшего 30-ти лет.

1952 год - поворотный в биографии Кара Караева. Премьера балета “Семь красавиц” обозначила знаменательную веху не только в творчестве композитора, но и всего советского балетного театра. Созданный по мотивам “Пятнадцати” Низами, балет “Семь красавиц” стал для Караева еще одним шагом в постижении вечного и необъятного мира поэзии великого мыслителя. Острая социальная конфликтность в сочетании с трагической историей любви - тема, обозначающая магистральную линию всего последующего творчества Караева.

Впервые в истории азербайджанского музыкального театра появился балет, проникнутый истинным симфонизмом. Каждый из его образов насыщенный динамикой и дан в напряженном развитии. Глубокая философская мысль Низами о силе любви, о ее морально-этической ценности нашла свое яркое воплощение в истории любви простой девушки из народа - Айши и Бахрам-шаха.

Не менее важное значение в драматургии балета приобретает образ свободолюбивого народотруженика во главе с Мензером. Им противопоставит мир жестоких и малодушных приспешников Везира. Коварный и властолюбивый Везир, отлекая шаха от нужд и горестей народа, пытается отвлечь его чарующей, но призрачной красотой семи красавиц. В народе зреет протест против тиранов, и он подымается на борьбу за свою свободу.

Сложная и многозначная коллизия, столкновение судеб и характеров отражаются в музыке балета с огромной выразительной силой. Незабываемое впечатление оставляет и “Шестие” - олицетворение сил зла, и нежнейшая лирика любовных дуэтов Айши и Бахрам-шаха, и размах финальных народных сцен. Особенно любима зрителями балета сцена “Семи красавиц” - танцевально-сказочная, исполненная истинно восточной неги. Оркестр Караева в балете поражает сочностью тембровых характеристик, красочностью и изысканным колоритом.

Поэтому не случайно, что премьеры балета в Баку (1952), Ленинграде (1953), Праге (1959) - прошли с триумфальным успехом. Спектакль обошел сцены многих театров.

И сегодня, спустя около 40 лет балет “Семь красавиц” является одним из самых популярных произведений Кара Караева, ярчайшим достижением всего мирового балета.

Интенсивно работает в 50-е годы Кара Караев и в сфере симфонической музыки: “Албанская сюита”, “Хореографические картинки”, “Вьетнамская сюита”, музыка к художественно-документальному фильму Романа Кармена - “Повесть о нефтяниках Каспия” - эти разные в жанрово и образном отношении произведения, объединяют лаконичным выражением, общительные интонации и законченность формы. Будь то живописная пейзажная зарисовка, зажигательный танец или картина бушующего моря - все они предстают перед слушателем ярко и убедительно, покоря творческой увлеченностью автора.

“Тропюю грома” ... Эти слова в нашем сознании навсегда связаны с именем Кара Караева. Они олицетворяют собой высший расцвет азербайджанского балета, подлинный триумф национальной композиторской школы Азербайджана. Удостоенный в 1967 году высшей награды в бывшем СССР - Ленинской премии - балет “Тропюю грома” вписал новые славные страницы в историю балета.

В основе сюжета балета лежит одноименный роман Питера Абрахамса - южно-африканского писателя XX века. Впервые на балетной сцене была воплощена актуальнейшая тема современности - осуждение колониального рабства и расового неравенства. Возволнованный рассказ о трагически оборвавшейся жизни молодых влюбленных - белой девушки Сары и цветного учителя Ленни - выливается в поэтическое и, в то же время, страстно-обличительное повествование о победе любви над многоговыми предрассудками и жестоким изуверством расистов. Эпиграфом к балету являются слова П.Абрахамса:

“Пойте песнь нашего времени, дети земли!
Не о ненависти, не о вражде, не о войне.
Пойте о любви”.

Музыка балета далека от ложного пафоса, какой-либо декларативности. Это - единый, пронзанный напряженным током развития, эмоциональный поток. Новаторство Кара Караева проявилось в широком использовании приемов симфонизма в традиционных хореографических формах, в свободной разработке негритянского фольклора, в глубоком обобщении разных стилевых направлений современной музыки.

... Центральное Адажио Сары и Ленни, беря начало от протяжной, напоминающей спиритизма, мелодии разрастается до мощного гимна всепобеждающей любви. Ее высоко трагедий-

ное звучание сменяется безыскусной и чарующей Кольбельной. Целомудренный и нежный напев Кольбельной уступает место ярко колоритным, сочно оркестрованным сценам народного быта Африки: мы слышим "Танец девушек с гитарами", "Танец черных". Завораживает и замечательная сцена приближающейся грозы, несущей с собой и смерть героев, и патетику борьбы. В ней соединяются глубокий психологизм с масштабностью симфонического развития. Неизгладимое впечатление оставляет Финал балета: накаливается и нарастает рокот басов, поднимаясь все выше и выше, становясь все более грозной и неотвратимой силой. Пружинистая поступь финала захватывает огромное звуковое пространство.

Начав свое победное шествие с 1958 года в Ленинграде, балет "Тропю грома" обошел многие сцены мира - Большой театр СССР, Азербайджанский государственный театр оперы и балета, Новосибирский театр оперы и балета, театры Варны (Болгария), Брно и Братиславы (Чехословакия), Будапешта (Венгрия) и многих других городов. Одно из лучших творений зрелого мастера балет получил всенародное признание. Дм.Шостакович писал в связи с присуждением балету Ленинской премии: "Щедрая, чрезвычайно богатая музыка балета "Тропю грома" завоевала ему заслуженную славу не только советских слушателей, но и наших зарубежных друзей. Балет написан масштабно, на широком дыхании симфонизма. Слушатель подкупает в нем свежесть мелодической речи, богатство выразительных интонаций, щедро рассыпанных по всей партитуре, в которую органично введены интонации негритянских народных мелодий.

Присуждение ленинской премии Кара Караеву - это крупное достижение как азербайджанской, так и всей советской музыки".

Откликнулся на это знаменательное событие и писатель Ч.Айтматов: "Идет время, но не ослабевает актуальность балета "Тропю грома". И сейчас в нем живо ощущается биение сердца могучего исполина - черного континента, слышатся отголоски самых последних событий в ряде государств Африки.

Это умение "слышать жизнь", создавать произведения, чутко отражающие окружающую действительность, пробуждающие в людях благородные порывы, - одна из драгоценных черт большого художника Кара Караева".

Творчество Кара Караева отличается не только большим разнообразием музыкальных образов, но и жанровым богатством. Массовая песня, симфония, балет, эстрадная миниатюра - во всех случаях композитор мастерски воплощает свои идеи, добиваясь впечатляющих успехов.

Будучи создателем, в основном масштабных произведений театральной и симфонической жанров, К.Караев не оставлял без внимания и камерно-инструментальную сферу творчества. Область тонкой детализации и особо доверительной, "теплой" интонации, камерный жанр привлекал композитора во все периоды творчества. Всем любителям музыки памяти классической ясность и светлый оптимизм Струнного квартета, посвященного Дм.Шостаковичу (1946), проникновенная выразительность чудесных романсов на стихи А.С.Пушкина - "Я вас любил" и "На холмах Грузии" (1949), темпераментная и возвышенная музыка Сонаты для скрипки и фортепиано (1960). Все они составляют основу репертуара концертирующих инструменталистов нашей страны, входят в конкурсные программы вокалистов, скрипачей и пианистов.

Провозвестницей перемен в стилистике композитора в 60-е годы стала IУ тетрадь фортепианных прелюдий. На протяжении 12 лет К.Караев заботливо "пестовал" стройное и прекрасное здание своего фортепианного цикла - "24 прелюдии". В них заключено столько настроений, нюансов человеческих чувств и переживаний, что часто цикл называют "энциклопедией" современного пианиста. Прелюдии в цикле расположены по линии все большей психологизации и углубления образов. Начав цикл в 1951 году, Кара Караев в 1963 году завершает его гениальной реминой прелюдией - подлинной жемчужиной камерного жанра.

Кара Караев является автором музыки к 19 фильмам и 20 театральным постановкам, причем он никогда не относился к этой работе как к чему-то второстепенному, не показательному в творческом отношении. Все, что ни писал композитор было сколом его блистающего таланта, было выстрадано и пережито им в полной мере. А во многих случаях работа настолько увлекла композитора, что вслед за фильмом появлялись самостоятельные произведения, как бы "спровоцированные" той или иной темой. Таково появление сюиты - "Повесть о нефтянках Каспия", "Вьетнамской сюиты", симфонических гравюр "Дон Кихот", симфонии "Гоя" (совместно с Ф.Караевым).

Кара Караев сотрудничал с такими видными режиссерами XX века, как Г.Козинцев, К.Вольф, Г.Александров, Г.Товстоногов, В.Комиссаржевский. Но особенно прочным и длительным было творческое сотрудничество с замечательным режиссером - Романом Карменом. В 1953-1967 годы они создали пять фильмов, каждый из которых стал заметным явлением в истории советского кино. Страстная публицистика Р.Кармена нашла свое оптимальное выражение в динамичной и импульсивной музыке Караева в фильмах: "Повесть о нефтянках Каспия" и "Покорители моря" (Азербайджанфильм), "Вьетнам", "Великая Отечественная", "Гренада, Гренада, Гренада моя" (Мосфильм).

Роман Кармен высоко ценил музыку Кара Караева и считал ее "незаменимой" для создания атмосферы кадра. Испытывая изумление перед таинством рождения чуда каравейской музыки, он говорил в дни совместной работы: "Вон сидит в комнате человек за роялем, затрагивается до клавиш, потом делает какие-то знаки на листе бумаги, и потом это становится пленительной музыкой".

В 1957 году на экранах страны появился фильм Григория Козинцева "Дон Кихот" (по одноименному роману М.Сервантеса) с музыкой К.Караева. Образ испанского идаляго, "рыцаря печального образа", с потрясающей силой воплощенный Н.Черкасовым, интереснейшие режиссерские находки, глубокая и содержательная музыка принесли фильму большой и заслуженный успех. На Первом Всесоюзном фестивале советских фильмов (1957) и в дни "Недели советского кино" в Бельгии (1958) рецензенты, наряду с другими компонентами фильма, неизменно отмечали высокие художественные достоинства музыки.

И действительно, трудно себе представить эту ленту без достоверных, так точно "найденных" музыкальных характеристик композитора. Они чутко отражают настроение, парящее в кадре, его тонкий психологический подтекст и многозначность.

... Вот звучит маршевая мелодия - горделивая, и в то же время, тревожная, устремленная в даль. Это - тема странствий Дон Кихота, тема постоянных исканий героя. Неожиданно в кадр "врывается" крикливая и напыщенная музыка Санчо Пансы - верного спутника идаляго. Привлекает внимание церемония и сумрачная Пavana: ее звучание также холодно и неприсутно, как сердца великое, разыгрывающих Дон Кихота. С Pavana контрастирует прекрасная мелодия Дульсини - прозрачная и светлая, исчезающая вдаль ...

Вспоминая о совместной работе над фильмом, Г.Козинцев писал в одном из своих писем к Караеву: "...Я и прежде любил Вашу музыку к фильму, но теперь - прошло уже много лет - она мне показалась еще лучше. В Вашей музыке есть поразительной силы и точности ощущение самой сути романа. Ничего лучше и не придумать. Наверное, у Вас это совпало с чем-то своим: иначе так не сочиняется ..."

Слова эти удивительно проницательны. Действительно, образ Дон Кихота был очень близок Караеву. Более того, в складе характера композитора было немало черт общности с характером доблестного рыцаря. И это подтверждается появлением в 1960 году нового произведения Караева - симфонических гравюр - "Дон Кихот". Главным лейтмотивом этого - одного из лучших сим-

фонических произведений композитора - становится тема странствий, тема поиска. И факт этот полон символического смысла. 60-е годы открывают в творчестве Кара Караева новые горизонты смелых решений и напряженных исканий.

Художников можно уподобить кораблям: одни выходят в море, широкое, безбрежное, бурное и всегда бесконечно новое, а другие стоят на якоре в тихой гавани, вдалеке от бурь и опасностей ...

КАРА КАРАЕВ

II. МУЗЫКА МЫСЛЕЙ

Кара Караев, несомненно, относился к числу тех художников, которые бесстрашно вышли в "бурное и бесконечно новое" море современной музыки. Пылливый художник, человек огромного кругозора и широкой образованности, Кара Караев чутко воспринимал художественную "ситуацию" и события, происходящие в музыке второй половины XX века. Информационный взрыв, потрясший все гуманитарные сферы, научно-техническая революция, бурлящие катализмы общественной жизни - все это требовало осмысления, обновления многих реалий творчества современного художника. Отгородиться от веяний времени значило бы признать свою интеллектуальную несостоятельность в борьбе новых идей и направлений.

Вместе с тем, К. Караев всегда ощущал себя представителем азербайджанской национальной культуры, наследником ее богатейших музыкальных традиций. Три плодотворные ветви азербайджанской музыки - мугам, ашугское творчество и народная песня - всегда исподволь питали караевское искусство, оплодотворяя его могучей жизненной энергией. Но связь эта никогда не носила плакатного, прямолинейного характера, а была глубоко переосмыслена в самой сокровенной сути композиторского мироощущения. И оторваться от этих традиций - значило бы утратить корни, потерять свое неповторимое "лицо".

Таким образом, Кара Караев 60-х годов стоял перед трудной дилеммой и, как всегда, пошел по линии "наибольшего сопротивления". Но это был единственно верный путь, путь, по которому идти также трудно, как по лезвию бритвы. Это путь синтеза: вобрав в себя то, чем жила мировая музыкальная культура и сделав это своим творческим потенциалом, совершить новый качественный скачок в развитии родного музыкального искусства, в становлении собственного композиторского стиля.

Сочинением, в котором композитор впервые воплотил свои напряженные поиски в сфере нового музыкального языка, стала Третья симфония. Не будет преувеличением сказать, что появ-

ление ее в 1965 году совершило переворот в умах не только азербайджанских, но и многих музыкантов в бывшем СССР. Изрядную долю семационности этому событию придало обращение Кара Караева - признанного мастера, облеченного множеством официальных регалий - к додекафонной технике, изобретенной австрийским композитором А.Шенбергом. Если учесть, что в советском музыкознании того времени додекафония клеймилась как "буржуазная, модернистская и упадочная", то легко себе представить сколь дерзновенным и рискованным был шаг, предпринятый Кара Караевым на пороге своего пятидесятилетия.

Если отбросить в сторону "аргументы" печально известных любителей навешивать политические ярлыки, всегда находящих повод кричать "караул!" при появлении чего-то нового, свежего и необычного, то споры большинства серьезных и думающих музыкантов были сосредоточены вокруг двух основополагающих вопросов: правомочно ли обращение азербайджанского автора, главы национальной школы к подобной технике? Перспективен ли данный путь для развития советской многонациональной музыки?

С тех пор прошло около четверти века, и спор рассудило время. Решающим аргументом истории стала высочайшая "проба" музыки Третьей симфонии, вдохновенное и филигранное мастерство композитора, отстоявшего священное право художника на поиск и риск.

В жизни каждого человека наступает время, когда день его "длится дольше века", а цена минуты становится несоизмеримо более высокой, чем череда прожитых прежде дней. Так и в музыке. В Третьей симфонии Караев говорит со слушателем лишь о самом главном. Говорит горячо и убежденно, но без лишних слов и напыщенного красноречия. Каждая интонация, более того, каждая нота приобретают необычайную емкость и весомость. Мысль выступает как квинтэссенция эмоции, как результат сильнейшего интеллектуального переживания ...

В чем смысл жизни? - В творческом созидании. - В чем ценность каждого человека? - В неповторимом духовном мире. - В чем счастье? - В стремлении к добру и красоте ...

Вместе с героем симфонии мы приходим к этим простым, но так трудно добытым истинам, приходим сами, каждый раз заново, пройдя через самоочищение и просветление ...

Не в этом ли великий смысл искусства?

А каждому, кто внимательно всмотрится в очертания формы симфонии, откроется тончайшая взаимосвязь всех составляющих ее элементов, явится кристалл чистейшей воды, грани которого отшлифованы до совершенства. Недаром таджикский композитор Ф.Бахор восклицает: "Эта симфония, как гигантская вершина возвышается над ее скромными, а то и убогими "соседками!", а польский композитор, председатель Союза польских композиторов К.Мейер в своем интервью журналу "Советская музыка" говорит: "Я убежден, что это одна из лучших симфоний 60-х годов".

Премьера Третьей симфонии состоялась в апреле 1965 года в Большом зале Московской консерватории им.П.И.Чайковского. В том же году, в дни фестиваля "Закавказская весна" симфония была исполнена в Баку. В обоих случаях интерпретатором симфонии выступил Московский камерный оркестр под управлением Р.Баршаа. В 1968 году, на праздновании 50-летнего юбилея К.Караева, Третья симфония прозвучала в исполнении Азербайджанского камерного оркестра (ныне оркестр носит имя Кара Караева) под управлением Н.Рзаева. Со второй половины 70-х годов симфония входит в репертуар многих камерных оркестров в нашей стране и за рубежом.

Начав идти по неизведанной тропе, Караев все более углубляется в новый мир идей и соразмерностей, находя в нем наиболее созвучное своим мыслям и представлениям об искусстве и его закономерностях. В Скрипичном концерте (1967 г.), написанном по просьбе выдающегося советского скрипача - Леонида Когана - характер музыкальных образов окрашивается в более личностный план, становится более хрупким и утонченным.

... Светлая печаль и ностальгическая грусть по романтике прошлого, горькие раздумья о бренности жизни и трагическое предчувствие конца, дерзновенная надежда выстоять, отчаянная решимость преодолеть неодолимое ...

В какой тугой клубок противоречий и конфликтов "завязана" драматургия концерта, как накалена атмосфера бытия его музыки, какой ошачивающей страстью насыщено стремительное движение все вверх и наверх, к ослепительно-страшной, но такой необходимой, Истине.

Прозвучав впервые на 50-ти летнем юбилее композитора, в Большом зале Московской консерватории, в блистательном исполнении Л.Когана и Государственного симфонического оркестра Союза ССР под управлением Е.Светланова, концерт захватил необычайным накалом эмоций. Замечательным исполнителем Концерта является прославленный скрипач Гидон Кремер, а на открытии I фестиваля "Музыка XX века" имени Кара Караева (Баку-1986), Концерт прозвучал в исполнении лауреата международных конкурсов - Андрея Корсакова.

В свое время немало было высказано мнений о том, что в своих последних сочинениях Караев кардинально отходит от национальной интонации. Согласившись с этим как с частностью, напомним, что национальное в музыке может проявляться не только в интонации, но и во множестве других компонентов - в концепции, форме, типе изложения и развития. И все эти возможности используются Караевым в полной мере. Не потому ли тонкое ювелирное исполнение последних партитур Караева напоминает изысканную живопись восточных миниаторов, а емкость каждого звука и концентрация выражения - многозначную глубину бейтов. Неповторимое своеобразие Третьей симфонии и Скрипичному концерту придает сочетание спокойной уравновешенной мудрости, идущей из глубины веков, с живой пульсирующей мыслью тревожного мира современности.

Трудной была судьба последних сочинений Кара Караева. Третья симфония несколько раз отклонялась комитетом по присуждению Ленинских премий, а Скрипичный концерт и симфония "Гойя" прозвучали на родине композитора лишь после его смерти. Воистину, "нет пророка в своем отечестве".

В последние годы жизни Кара Караев работал над несколькими крупными произведениями. были созданы фрагменты балета "Дон Жуан" для Большого театра СССР, писалось либретто синтетического музыкально-сценического произведения, соединяющего черты оперы, балета и драматического действия - "Лейли и Меджнун" на основе семи азербайджанских мугамов. Композитор стоял на пороге новых открытий и свершений. Но жизнь распорядилась иначе, многое из задуманного осталось неосуществленным .

Обширно творческое наследие Кара Караева, оно включает в себя около 110 названий: балеты, оперы, симфонии, симфонические поэмы и сюиты, кантаты, камерно-инструментальные произведения, музыку к кино и театру, мюзикл, эстрадные песни, песни, марши. Казалось, одной музыки было достаточно, чтобы до предела заполнить каждое мгновение опущенного судьбой времени, чтобы насытить его неистовой работой и высоким смыслом. Но щедрость души художника перекрывает все привычные представления, диктуя иные, высшие критерии бытия. Мощный и многогранный талант Караева объял многие сферы музыкально-общественной жизни, реализовав себя в педагогике, просветительстве, публицистике. И каждая из сфер его деятельности оставила глубокий след не только в истории музыкального искусства Азербайджана, но и всей мировой культуры.

Современность волнует мою душу особенно глубоко. И может быть я никогда не стал бы композитором, родись я в прежние времена.

КАРА КАРАЕВ

III. ВОСХОЖДЕНИЕ

Кара Караев прожил прекрасную, наполненную творческим трудом и интересными событиями, жизнь. Он повидал много стран, общался с самыми видными представителями музыкальной культуры XX века: И.Стравинским, С.Барбером, А.Сайгуном, Л.Ноно, Ниязи, А.Баланчivadзе, Р.Щеллиным, Е.Светлановым, К.Мейером.

Яркая и неординарная личность Кара Караева привлекала к нему внимание не только музыкантов, но и представителей других профессий: писателей, ученых, поэтов, художников, режиссеров. Со многими из них Караев находился в тесном творческом содружестве, создавая оперы и балеты, драматические спектакли и фильмы.

Огромное влияние на формирование творческой индивидуальности Кара Караева оказали два выдающихся композитора нашего века - Узеир Гаджибеков и Дмитрий Шостакович. Основоположник азербайджанской композиторской школы и великий советский симфонист, они были учителями Караева, его путеводными звездами во всех вопросах жизни и творчества. От них К.Караев унаследовал причастность ко всему прогрессивному, жажду в познании нового, открытость в общении с людьми, изумительный педагогический дар.

Кровно связанный с чаяниями и думами своего народа, его эстетическими идеалами, Караев на протяжении всей творческой жизни находился в гуще общественных событий страны, был непосредственным и активным их участником. Поэтому не случайно, что события его собственной жизни так многообразно переплетаются с веками строительства музыкальной культуры Азербайджана, так чутко отражают основные тенденции его развития.

5 февраля 1918 года в городе Баку, в семье известного педиатра, доктора медицинских наук, профессора Абульфазы Фаралд оглы Караева (1885-1952) и Соны Искендер кызы Ахундовой-Караевой (1898-1971) родился первенец - сын Кара. Мальчик рано проявил музыкальные способности и уже в 5 лет подбирал по слуху понравившиеся мелодии. В семье Караевых царили широкие культурно-музыкальные интересы, часто звучала музыка, обсуждались прочитанные книги. Вместе с братом - Мурсалом (впоследствии известным хирургом, доктором медицинских наук)

ук) Кара посещал музыкальные спектакли и концерты.

В одной из самых ранних статей о Караеве, относящейся к 1938 году, приводится забавный рассказ о его первых попытках сочинять музыку. "Он (Кара) рассказал о своем плане младшему брату ... И тут же для большей убедительности отбарабанил на рояле первое музыкальное сочинение. Это была неповторимая импровизация, в которой журчанье ручейка чередовалось с победным кличем ..."

В 8 лет мальчик поступает в музыкальную школу при Азербайджанской Государственной консерватории, где занимается по классу фортепиано. Так начинается приобщение к мировой музыкальной культуре, к произведениям русской и западноевропейской классики.

В те годы при консерватории существовали, так называемые, классы "слушания музыки". Они были довольно популярны и посещались большим количеством слушателей. Среди них одним из самых внимательных был маленький Кара. Центром притяжения этих своеобразных уроков-прослушиваний был прекрасный музыкант и пианист В.Козлов, памяти которого впоследствии благодарный К.Караев посвятил свою Сонату для скрипки и фортепиано (1960).

Те, кто знал Караева в 20-е годы, неизменно отмечают его необычайную целеустремленность и пылкий ум. Как свидетельствует писатель И.Касумов - "кудрявый кренш с отблесками огня в огромных глазах" словно магнитом притягивал к себе сверстников. "Его буйную шестерку часто можно было видеть на концертах в филармонии". И это не случайно. Желание посвятить себя музыке становится все более устойчивым и определенным.

В 1930 году Караев поступает в музыкальный Рабфак при Азербайджанской консерватории, в класс Г.Г.Шарова. Появляются первые сочинения для фортепиано и инструментальные пьесы, в которых с юношеской непосредственностью отражаются впечатления окружающей жизни, от прочитанных книг и образов любимых героев. Пылкую фантазию будущего композитора питают и замечательные концерты, с которыми гастролируют в Баку симфонические оркестры Москвы и Ленинграда. С ними выступают такие прославленные дирижеры, как Ф.Штидри, О.Клемперер, Р.Дезормьер, Р.Батон, Э.Сенекар, А.Гаук, Н.Голованов.

Летят годы. Наступает 1935 год. Семнадцатилетний Караев - студент класса композиции Азербайджанской Государственной консерватории. В ее стенах впервые пересекаются пути великого Узеира Гаджибекова с начинающим музыкантом: Караеву посчастливилось учиться в классе профессора Гаджибекова по основам азербайджанской народной музыки. Уже тогда Узеир-бек Гаджибеков был легендарной личностью, автором известных произведений, горячо любимых народом. Лучезарный талант, огромное человеческое обаяние, доброта и отзывчивость снискали ему непререкаемый авторитет не только среди коллег, но и студенческой молодежи.

Узеир Гаджибеков одним из первых распознал талант будущего композитора. Когда в 1937 году из Москвы в Баку приезжает музыковед В.Виноградов, собирающий материал для своей книги, Уз.Гаджибеков советует ему познакомиться с творчеством молодых композиторов, особое внимание уделив при этом Кара Караеву. Виктор Виноградов пишет в своих воспоминаниях: "Отлично помню реплику Узеира Гаджибекова - "Карик талантлив и любит пофилософствовать."

Все, кто учились в те годы на теоретико-композиторском факультете Азербайджанской Государственной консерватории помнят, как выделялся среди своих сокурсников Кара Караев - необычайно живой, открытый, стремительно реагирующий на все интересное. С благодарностью вспоминает о годах учебы в классе Гаджибекова и сам Караев: "В классе этого талантливого педагога, обладавшего какой-то особой чуткостью в подходе к каждому из своих воспитанников, многие из них впервые осознали, что за обаятельностью бесхитростных лирических народных песен, за изысканностью структуры мугама кроется четкая система и особая красота

не только эстетического, но и логического порядка. И тогда же под впечатлением глубоких и мудрых суждений учителя, как и на примере творчества самого Гаджибекова, стала особенно яственной безграничность, неисчерпаемость возможностей фольклора в качестве источника национального композиторского стиля. Перед многими из нас раскрылся новый мир, мир смелых поисков, дальнейших новаторских открытий ...»

Быть может сила воздействия музыки и личности Узеира Гаджибекова не была бы такой неотразимой, если б композитора не окружало целое созвездие замечательных музыкантов - его соратников и единомышленников. Это, прежде всего, Муслим Магомаев - выдающийся композитор, опера которого "Наргиз" увидела свет ramпы в 1934 году, это талантливейшие певцы - Бюль Бюль и Ш.Мамедова, вскоре выступившие в опере Узеира Гаджибекова - "Кероглу".

Не менее важной, для становления молодых азербайджанских музыкантов в 30-е годы, была деятельность фольклорного кабинета при консерватории, возглавляемый Бюль Бюлем. В нем сотрудничали прославленные знатоки мугамного искусства, исполнители-виртуозы - Дж.Карьягды, С.Шушинский, К.Примов. Начиная с 1936 года, фольклорным кабинетом организовывались экспедиции во все районы Азербайджана. Особенно интересной была экспедиция в Шекинско-(тогда Нухинско-) Закавказскую зону в 1938 году. Здесь членами экспедиции, начальником которой являлся Караев, был обнаружен оригинальный, с богатым репертуаром, ансамбль зурначей. По рекомендации Караева этот ансамбль принял участие в Декаде азербайджанской музыки в Москве, где удостоился правительственной награды.

Увлекаясь работой Кара Караева и над собственными сочинениями. На основе материалов, записанных во время фольклорной экспедиции, он создает кантату "Песня сердца". Наставник по классу композиции - профессор Л.М.Рудольф - поощряет обращение молодого музыканта к национальной интонации и ритмам азербайджанских танцев. "Я писал свою "Песню" - говорит Караев, - используя интонации ашугов и богатейшие ритмы азербайджанской музыки. По примеру Узеира Гаджибекова я ввел в оркестр тары, которые очень обогащают звучность".

Слова кантаты "Песня сердца" принадлежали замечательному поэту - Расулу Ра, который писал впоследствии в своих воспоминаниях: "В Баку шла напряженная подготовка к предстоящей Декаде Азербайджанского искусства и литературы в Москве. С утра до вечера в здании филармонии имени М.Магомаева еще и еще раз просматривались номера большого концерта. Программу его завершила торжественная "Песня сердца" Караева, написанная на мои слова. Прослушав песню в исполнении большого коллектива певцов и музыкантов, основоположников азербайджанской профессиональной музыки Узеир Гаджибеков, наставник многих молодых талантов, в том числе и Караева, в присутствии ему медленному, спокойному, но категорическом тоне сказал: "Этот юноша далеко пойдет!".

Вскоре, на Первой декаде азербайджанского искусства в Москве (1938 г.) "Песня сердца" прозвучала в столице. ярко талантливое произведение сразу же привлекло к себе внимание и запомнилось, рецензенты писали в газете "Вечерняя Москва" (13.IV.1938): "Песня сердца! Какой простой и в то же время поэтический символ декады азербайджанского искусства".

Первый большой успех молодого автора подвел черту под годами учебы в Баку. По инициативе Узеира Гаджибекова, в числе наиболее одаренных студентов, Караев направляется для продолжения образования в Московскую Государственную консерваторию имени П.И.Чайковского. К этому времени он уже член Союза композиторов Азербайджана, автор нескольких камерных и симфонических произведений, музыки к документальному фильму "Орденосный Азербайджан".

Московская консерватория ... Святая святых русской музыкальной культуры, осященная именами Чайковского, Рахманинова, Скрябина. Бурная и захватывающая жизнь столицы - теат-

ральные постановки, поэтические вечера, музыкальные спектакли, концерты. Но как ни сильны художественные впечатления, они не могут заслонить главного - стремления овладеть секретами профессионализма, желания освоить новые для азербайджанской музыки жанры и формы.

Вместе с другим молодым азербайджанским композитором - Дж.Гаджиевым, также приехавшим в Москву для продолжения образования, Караев упорно и кропотливо трудится под руководством лучших педагогов Московской консерватории - А.Александрова, С.Василенко, Л.Мазеля. Интересным свидетельством тех лет являются воспоминания Л.Мазеля: "Учителя редко пишут воспоминания об учениках, гораздо чаще вспоминают об учителях. Но в данном случае это вполне естественно, очень уж значителен ученик ... Облик Караева - студента ярко запечатлелся в моей памяти ... Он выделялся своей восприимчивостью, схватывал все на лету, отличался живостью и вместе с тем рассудительностью ... Способности Караева были очень большими, при желании он мог бы стать превосходным теоретиком - не только педагогом, но и научным работником. Помню его блестящую курсовую работу о "Тассо" Листа".

Но начавшая столь успешно учеба в Московской консерватории вскоре была прервана разразившейся Великой Отечественной войной. Вернувшись вместе с Дж.Гаджиевым в Баку, Караев приступает к новым для себя обязанностям художественного руководителя филармонии имени Муслима Магомаева.

Ни на минуту не ослабевает творческая активность азербайджанских музыкантов в суровые годы войны. кипучая энергия Узеира Гаджибекова, с 1938 года возглавившего Союз композиторов, координирует и направляет все стороны музыкальной жизни республики. Самоотверженно трудится в деле музыкального строительства целая когорта воспитанников Гаджибекова: С.Русатамов, Ниязи, Ф.Амиров, С.Гаджибеков, С.Алескеров, М.Исмаилов, К.Сафар-Алиева, Г.Ханмамедов. К ним присоединяет свои усилия и Кара Караев, ставший в 1942 году заместителем председателя композиторской организации Азербайджана.

Проникая взором в те далекие и трудные годы, мы видим двадцатичетырехлетнего Караева, в сущности, совершенно молодого человека, едва начавшего свой трудный путь, на плечи которого легло так много дел и обязанностей. Какого же невероятного напряжения сил, физических и нравственных, требовалось от него! Возможно, именно тогда и выковались характерные черты Караева, впоследствии составившие сердцевину его личности: твердость и принципиальность, умение сосредоточиться и принять единственно правильное решение, внутренний такт и интеллигентность. Как бы то ни было, Караев, находясь в эти годы на переднем крае музыкально-организационной работы в республике, задумывает и воплощает в жизнь крупные композиторские замыслы: Первую симфонию и квартет, фрагменты оперы "Айна" (совместно с Дж.Гаджиевым), ряд симфонических и камерных произведений, музыку к двум фильмам.

Трудным экзаменом для поколения, к которому принадлежал Караев, стала Декада музыкального искусства республик Закавказья. Узеир Гаджибеков, возглавивший работу по подготовке к Декаде, с гордостью отмечал: "Азербайджану было что показать на Декаде. Композиторы Советского Азербайджана только за годы Отечественной войны написали более 400 произведений большой и малой формы, среди них свыше 25 симфонических ... Мнения сошлись на том, что симфоническая музыка Советского Азербайджана сделала огромный шаг вперед в своем художественном развитии".

Декада прошла в Тбилиси в декабре 1944 и январе 1945 года, несмотря на тяжелые условия военного времени. Отсюда взяла старт симфоническая музыка Советского Азербайджана, здесь, вопреки орудиным выстрелам, прозвучали первые национальные симфонии, созданные молодыми азербайджанскими композиторами - Кара Караевым, Джемдетом Гаджиевым и Султанов Гаджибековым. Вспомним одну из рецензий, опубликованную в газете "Коммунист" 3 января

1945 года: "По глубине замысла, подлинной симфоничности звучания симфонии К.Караева и Дж.Гаджиева выделяются среди остальных. Эти два талантливых молодых композитора подают надежду в ближайшем будущем способствовать дальнейшему развитию музыкальной культуры своего народа".

Вдохновленные успехом своих симфоний, К.Караев и Дж.Гаджиев работают над оперой на героико-патриотическую тему - "Вээн". С окончанием войны становится возможным и возобновление учебы в Московской консерватории. Сбывается, наконец, мечта молодых музыкантов, они попадают в класс Дм.Шостаковича. Это было время, когда по всему миру набатом звучала его гениальная Седьмая симфония, созданная в трагические дни блокады. Получившая название "Ленинградской", она олицетворяла собой героизм советских людей.

Легко себе представить, каким огромным было влияние Шостаковича на его учеников. При этом это влияние далеко не ограничивалось только вопросами композиторского мастерства. В классе, в котором одновременно с Караевым и Гаджиевым обучались Б.Чайковский, Г.Галынин, К.Хачатурян, А.Чугаев, шли оживленные беседы, проигрывались новые партитуры, возникали творческие дискуссии. Режим работы в классе Шостаковича был суровым - надо было работать не покладая рук, принося два раза в неделю новый музыкальный материал.

Закончив в 1945 году вместе с Дж.Гаджиевым оперу "Вээн", премьера которой состоялась в Баку 4 мая, Караев приступает к сочинению своей дипломной работы - Второй симфонии. Через год напряженного труда, когда Караев дописывает последние страницы партитуры, приходит весть о награждении оперы "Вээн" Государственной премией СССР. Таким образом, уезжая в 1946 году из Москвы на родину, Кара Караев увозит сразу два диплома: выпускника Московской Государственной консерватории и лауреата Государственной премии СССР.

Но самым ценным приобретением тех лет было для Караева общение с Дм.Шостаковичем. Отныне отношения Учителя и Ученика перерастают в большую человеческую дружбу. В самые мрачные годы ждановских репрессий, когда вокруг Шостаковича образовывается устрашающий вакуум, а в "Правде" смелые поиски композитора характеризуются как "сумбур вместо музыки", одним из самых верных и преданных его друзей является Кара Караев. Их письма к друг другу, написанные в 1947-1956 годы - трогательные и волнующие документы эпохи, когда цена человеческих привязанностей была по настоящему дорогой. Невозможно без волнения читать в одном из писем Шостаковича к Караеву строки: "Я очень Вас люблю и очень без Вас скучаю. Очень прошу Вас всегда давать знать о себе, когда бываете в Москве" ...

По приезду в Баку, Караев со всей ответственностью осознает всю важность своей творческой и общественной активности. Растет круг его обязанностей: преподаватель, а позже - директор Азербайджанской Государственной консерватории, член правления Союза композиторов СССР, руководитель сектора музыки Академии наук Азербайджанской ССР - Караев в эти годы уже определяет основное направление музыкального развития в республике.

Вместе с тем, лучшие силы, весь пыл молодого сердца посвящаются творчеству, кропотливой работе над новыми и новыми партитурами. Напутствием ему звучат слова Учителя: "Я считаю Вас одним из тех композиторов, которые могут и обязаны двигать вперед нашу музыку".

Конец 40-х - начало 50-х годов - время подлинного подъема азербайджанского музыкального искусства. Казалось, соединилось все, чтобы на древней земле Азербайджана пыльным великопелем красок расцвело новое искусство симфонизма, соединившего в себе изысканную звуковность симфонических мугамов Ф.Амирова и Ниязи, философскую глубину симфоний Дж.Гаджиева, колоритные зарисовки С.Гаджибекова. Совпало с этим счастливым временем и начало дирижерской деятельности Ниязи - чародея оркестра, вдохновенного интерпретатора, давшего жизнь многим прославленным партитурам.

В чем была уникальность достижений Кара Караева в столь блестящем многоцветье музыкальных талантов? В чем была неповторимость его музыки? Прежде всего, во всеохватности и многоликости создаваемых образов, в их яркой выразительности. В музыке Караева перед слушателями представляли не отдельно взятые примеры жизни, а вся жизнь в совокупности этих примет, жизнь в ее неисчерпаемом многообразии.

Впервые достичь этого качества Караеву удалось в симфонической поэме "Лейли и Меджнун" - произведении, открывшем путь к широкому признанию композитора. Тысячи и тысячи слушателей во всех уголках нашей страны открыли для себя Кара Караева, услышав поэму по передачам всесоюзного радио. Ниязи, под управлением которого в 1947 году блистательно прошла премьера "Лейли и Меджнун", впоследствии писал: "Сразу после рождения симфонической поэмы "Лейли и Меджнун", я успешно играл ее в Баку, Москве и других городах. С большим волнением готовил я в 1951 году первый ее выход на зарубежного слушателя, да еще в таком ответственном смотре музыкальных сил мира, как международный фестиваль "Пражская весна". Сильный, мудрый талант Кара Караева открывал перед людьми, съехавшимися из разных уголков мира, необычайные глубины человечности, заставляя весь зал дышать одним дыханием, жить одним чувством ..."

Универсализм художественного мышления, стремление выразить в музыке динамику жизни, ее коллизии не могли не привести Караева к музыкальному театру. Уже в партитуре "Лейли и Меджнун" балетмейстеры отметили хореографичность и рельефность образов, свидетельствующую об огромных потенциальных возможностях молодого автора в сфере балетного театра. Рассказывая об истории создания балета "Семь красавиц", либреттист Ю.Слонимский отмечал: "В поэме "Лейли и Меджнун" пленяла большая амплитуда образов и чувств. Она доказывала, что Караев может быть сдержанным и раскованным, ... спокойным и буйным, эпичным и трагичным, лирическим и драматическим. Нервный, импульсивный ритм бьется не прерываясь, подсказывая хореографические образы".

В 50-е годы Кара Караев вступает во всеоружии мастерства и таланта, полный творческих планов и новых идей. Именно в эти годы, в едином порыве вдохновения, рождаются его лучшие творения - балеты "Семь красавиц" и "Тропой грома". Принесшие мировую славу не только их автору, но и всему азербайджанскому и советскому музыкальному театру, балеты Караева и по сей день сохраняют свое непреходящее значение, украшая репертуар многих театров мира.

Непрост и извилист был путь к созданию первого балета Караева - "Семь красавиц". Его идея принадлежала видному деятелю азербайджанского театра - И.Ильяз-заде, с которым композитора связывало многолетнее творческое сотрудничество со времен оперы "Вээн". Яркая сценичность и образная контрастность поэмы Низами глубоко захватили композитора. Вскоре появляется сюита "Семь красавиц", в которой были даны основные музыкальные характеристики героев, было заложено то зерно, из которого выросло впоследствии грандиозное здание будущего спектакля. Премьеры сюиты в Баку (дирижер - Ниязи) и в Москве (дирижер - Т.Кулиев, тогда аспирант Московской Государственной консерватории) прошли с шумным успехом. Об этом сохранилось множество свидетельств, обратимся к одному из них - воспоминаниям Евгения Светланова: "Первое знакомство с музыкой Караева. Большой зал Московской консерватории. Симфоническим оркестром студентов дирижирует Тофик Кулиев. Я почему-то прихожу в тот момент, когда уже звучат приглушенные, размеренные "шаги" в басах, на фоне которых издалека неторопливо и постепенно вырастает тематический заряд явного шествия. И вот оно приближается, растет в звуковом и зрительном объеме и, наконец, в блеске меди, а точнее, "золота" медных инструментов, поддерживаемых многочисленной армией ударных, заполняет весь зал, и кажется, сейчас раздвинутся стены, и эта удивительная гипнотическая музыка вырвется неудержи-

мым потоком на улицы города ... То было

“Шествие” из балета Караева “Семь красавиц”.

В то время как сюита “неудержимым потоком” уже ворвалась в большой мир музыки, ее автор с головой погружен в перипетии либретто И.Идаят-заде и С.Рахмана, шаг за шагом прослеживая и воплощая в музыкальные звуки историю любви, предательства и падения сасанидского правителя - Бахрам-гура. Одна маленькая, но характерная зарисовка, данная сыном композитора - Фараджем, позволяет нам заглянуть в то далекое время:

“... Пиришаги. лето. Отец, завернутый в мокрую простыню, сидит за инструментом и дописывает последний акт “Семь красавиц”. 1951 год ... 40 градусов в тени”.

Заканчивая партитуру балета, Караев, по всей вероятности, и не подозревал сколько изнурительного труда, жарких споров и новых открытий ждут его еще впереди. Лишь пунктиром обозначим события, предшествующие премьере спектакля ...

... Балетмейстер П.Гусев, приглашенный из Большого театра для постановки балета на сцене Азербайджанского Государственного театра имени М.Ф.Ахундова, с восторгом принял музыку, признает либретто балета несовершенным. К работе подключается новый либреттист Ю.Слонимский - известный историк, теоретик и драматург балета. Начинается напряженная работа над новым сценарным планом, в корне изменившим драматургию балета. Караев, после недолгого сопротивления, убедившись в правоте своих новых единомышленников, снова принимается за партитуру балета, оставив в неприкосновенности лишь десять (!) номеров, уже опубликованных и широко известных ...

Эти дни, заполненные лихорадочной работой, дебатами, поисками и сомнениями, вырисовывают перед нами удивительный облик Караева-художника, не боящегося трудностей и неудач, бесконечно требовательного и самокритичного, преданного идее совершенствования и создания.

Прекрасно передает атмосферу всеобщего ожидания вокруг балета “Семь красавиц” балетмейстер П.Гусев: “Интерес к “Семь красавицам” был постоянный и всеобщий. Даже чистильщик сапог у гостиницы постоянно выспрашивал у меня как идут дела, скоро ли премьера, кто и что танцует, здоров ли Караев и пр. и пр. Я уже не говорю об энтузиазме труппы и оркестра, руководимого одаренным К.Абдуллаевым, о великолепном исполнении ведущих артистов и внимании руководящих инстанций. Всею виной был Кара Караев - гордость советской музыки”.

6 сентября 1952 года состоялась столь долгожданная, столь же и успешная премьера балета “Семь красавиц”. Трудно описать тот энтузиазм, с которым приняли бакинцы балет Караева. Спектакли проходили при переполненных залах, каждая сцена сопровождалась продолжительными овациями зрителей. Мелодия балета молниеносно обрела популярность, а имя Караева было у всех на устах.

Огромная заслуга в успехе балета принадлежала исполнителям главных ролей - Л.Векиловой, Г.Алмас-заде, Р.Ахундовой, К.Баташову, М.Мамедову, У.Урванцеву, дирижеру - К.Абдуллаеву, художнику - Ф.Гусаку и Э.Алмас-заде.

Важно отметить, что успех балета отнюдь не носил локального характера, а восторг публики основывался далеко не на одном лишь чувстве патриотизма. Являясь ярким выражением национального духа, балет “Семь красавиц” как явление искусства, перешагнул далеко за рамки национального. Об этом свидетельствует вся последующая счастливая сценическая жизнь балета. Постановка, осуществленная П.Гусевым в 1953 году на сцене Ленинградского малого театра, выдержала при полных аншлагах 213 представлений! С неизменно большим и устойчивым успехом прошли спектакли европейских стран - Чехословакии, Болгарии, Франции, Швейцарии.

Лишь несколько лет отделяют премьеру “Семь красавиц” от второго балета Караева - “Тро-

пою грома”. Но сколько общественно значимых событий, нужных и неотложных дел заполняют жизнь композитора - поездки в составе делегации в Болгарию и Албанию, работа в республиканском комитете борьбы за мир, в комитете по Государственным премиям СССР Совета Министров СССР.

Повышенного внимания требует и работа на посту председателя Союза композиторов Азербайджана в период подготовки к I съезду творческой организации. “Перед молодым председателем стояли сложные задачи. Это, прежде всего, создание климата, наиболее благоприятного для творчества, при одновременном сохранении бережного отношения к наследству Уз.Гаджибекова, тесно связанного с народным творчеством. Это - количественный рост Союза, который в то время сильно отставал от наших ближайших соседей. Это - подготовка новых талантливых кадров ... и многое другое” - пишет в своих воспоминаниях Тофик Кулиев, много лет вместе с Караевым возглавляющий Союз композиторов Азербайджана.

Но как бы не была заполнена многотрудная жизнь композитора, ему как воздух нужны близкие по духу люди, коллеги и единомышленники, друзья и соратники. Одним из таких людей для Караева был великий поэт Турции - Назым Хикмет. Их встречи происходили в Баку, Москве, Ленинграде, и каждая из них была незабываемой и радостной. Их соединяло не только средство душ и искренняя дружба, но и долгое творческое сотрудничество. Они вместе работали в Москве над пьесами Н.Хикмета “Чудак” и “Бабий бунт”, в Баку - над спектаклем “Дамоклов меч” и фильмом “Двое из одного квартала”. А в Ленинград Хикмет приехал специально из Москвы, чтобы разделить с другом грандиозный успех его балета “Тропою грома”.

... “Сцена Театра оперы и балета имени Кирова выдала немало чудес. Здесь рождались величайшие оперы и балеты русских композиторов-классиков. Здесь блистали звезды русского театра - звезды первой величины. И вот на этой сцене родилось новое, современное произведение, автором которого является композитор Азербайджана Кара Караев. Это замечательно!” - делится своими впечатлениями поэт после спектакля.

Ленинград в 1958 году стал местом настоящего паломничества. Не только ученики Караева, но и многие азербайджанские любители музыки приезжали в Ленинград, чтобы увидеть триумф своего земляка на прославленной сцене. Из Москвы посмотреть спектакль приезжал и Шостакович. Вот что пишет Дмитрий Дмитриевич после посещения театра в письме к Караеву: “Дорогой Карик! Пишу Вам под свежим впечатлением от Вашего балета “Тропою грома” ... Горячо поздравляю Вас с прекрасным произведением. Спасибо, что Вы известили меня о спектакле. Я приехал в Ленинград и посмотрел спектакль. Театр был переполнен. Были приставные стулья, стоящие зрители, зайцы и все, что в таких случаях полагается. Мне очень понравился великолепный оркестр, которым отлично дирижировал Грикуров. Превосходны были Дудинская, Сергеев и вообще все сценический ансамбль. Но лучше всего, конечно, ваша музыка”.²⁵

Признанием выдающихся заслуг Кара Караева в развитии музыки стало присвоение ему звания Народного артиста СССР в 1958 году. Международную известность композитору принесли постановки балета “Тропою грома” в Большом театре Союза ССР, в репертуаре которого он был показан во многих странах мира, а также новые постановки балета в Чехословакии, Болгарии и Венгрии.

"Какое свое произведение Вы считаете лучшим?"

КАРА КАРАЕВ: - "То, которое я напишу".

IV. СТРАНСТВИЯ

60-е годы открыли в биографии Караева не только горизонты новых исканий, они стали также годами дальних странствий композитора. Парабола его судьбы трижды пересекает океан, устремляясь то на Запад, то на Восток, то вглубь континента. Начавшееся "потепление" в общей атмосфере международных отношений дает возможность более широкого общения с коллегами из зарубежных стран, более тесных творческих контактов. В числе первых представителей советской культуры Караев посещает США, Канаду, Ливан, Эфиопию, Египет, Японию, Испанию.

В 1961 году в составе делегации Союза композиторов СССР, Караев приезжает в Лос-Анджелес (США), где вместе с Т.Хренниковым и Б.Ярустовским принимает участие в работе I международного фестиваля современной музыки. На концерте, целиком посвященном советской музыке, с успехом исполняется Вторая сюита из балета "Тропою грома". Так музыка Кара Караева завоевывает другой континент.

Пребывание в Америке знаменуется для Караева еще одним волнующим событием. Здесь, в Лос-Анджелесе он знакомится с Игорем Федоровичем Стравинским, "самым великим из ныне здравствующих композиторов". Все, кто учились у Караева в 60-е годы, помнят о его страстном увлечении музыкой "живого классика" - Партитуры Стравинского, тогда еще редкие в Советском Союзе, не раз появлялись в классе Караева в качестве не только объекта восхищения, но и пристального и скрупулезного изучения.

В ту пору Стравинскому было 80 лет, но это не помешало прославленному мэтру выступить на фестивале в Лос-Анджелесе с авторским концертом, продирижировав Симфонией псалмов и Скрипичным концертом. Для Караева это были незабываемые минуты. Через год, когда Стравинский посетил Москву и Ленинград, их знакомство продолжилось. Караев писал тогда: - "Игорь Стравинский в Советском Союзе. Это событие рождает много мыслей и чувств. (...) Творческая жизнь Стравинского - это неустанный поиск нового в искусстве".

Новое в искусстве ... Не эта ли цель была доминантой исканий и самого Караева? Не она ли побуждала композитора переводить с немецкого языка труды Б.Шеффера - теоретика додекафонии, углубляться в изучение ладовой системы мугамов, искать и находить скрытый смысл в хрупких звучаниях кантат Веберна, еще и еще раз возвращаться мыслями к разгадке таинства

бессмертия "Лейли и Меджнун" - первенца Уз.Гаджибекова? Никогда не переставая учиться, сохраняя остроту и меткость наблюдений, Караев беспрестанно обогащал и расширял свой творческий потенциал. Энергия для этой титанической работы воспроизводилась в недрах его духовной жизни, в редкостной целеустремленности творческого мышления.

Именно таким предстает Кара Караев на портрете 1961 года кисти Таира Салахова. С художественной прозорливостью в картине передается сам дух караевских исканий, ясность и чистота его помыслов, возвышенное благородство облика. Лаконичный абрис рисунка, графическая точность линий, подчинение всего второстепенного - главному, схожи с партитурами мастера. И это делает картину особенно цельной и впечатляющей. Более четверти века она украшает экспозицию лучших работ Государственной Третьяковской галереи. Окончание работы над портретом положило начало дружбе и творческому сотрудничеству композитора с художником. Об этом рассказывает Таир Салахов: "Творческая дружба продолжалась ... С большим удовольствием я работал с Кара Караевым над спектаклями "Гамлет", "Антоний и Клеопатра" на сцене Азербайджанского Государственного академического драматического театра имени М.Азизбекова ... Кара Абульфазович всегда был предан и искренен, добр и великодушен не только в своем широкомасштабном искусстве. Таким он был и в товариществе".

Кара Караев аккумулировал в себе такой высокий заряд творческой воли, что каждый кто сталкивался с ним, навсегда уносил в своем сердце значительное и глубокое чувство обновления. Удивительная караевская способность свежо и ново взглянуть на устоявшиеся каноны и сложившиеся стереотипы, привлекала к нему людей самых различных взглядов и убеждений.

В 1962 году в Советском Союзе побывал Самуэл Барбер - один из ведущих композиторов Америки, автор известной оперы "Ванесса". Незадолго до его приезда Караев, вторично побывавший в США, имел возможность увидеть спектакль "Ванесса" на сцене "Метрополитен-опера". Постановка произвела на его большое впечатление, великолепны были не только музыка и голоса исполнителей, но, что не менее важно, как считал Караев, и их актерское мастерство, оригинальность режиссерских решений. По приезду Барбера в Москву между ними завязываются теплые дружеские отношения: Караев показывает американскому композитору город, они много беседуют на самые разнообразные темы: о современной музыке, об абстрактной живописи, о новом кино.

Не менее интересными были встречи в доме творчества "Руза" под Москвой с итальянским композитором - Луиджи Ноно. Яркое, не лишенное противоречий, творчество Л.Ноно давно привлекало Караева. И теперь, на встрече с советскими композиторами, он представил итальянского коллегу, рассказав о его произведениях и особенностях композиторского стиля. Ноно показал тогда не только свою музыку, но и много новинок современной итальянской музыки. Поэтому не случайно, что будучи впоследствии одним из главных докладчиков международного симпозиума в Пезаро (Италия - 1976 г.), Караев поразил всех своей компетентностью в самом широком спектре проблем итальянской музыки.

В одном из своих писем 1973 года Луиджи Ноно писал Караеву из Венеции: "Дорогой друг Кара! Наши встречи и разговоры запомнились мне и были очень приятны, и я очень рад, что познакомился с тобой. Если буду еще в Союзе, то обязательно приеду в Баку ... Как идет твоя работа и работа твоего сына?".

Интенсивные международные связи, многочисленные общественные обязанности - секретаря Союза композиторов СССР, депутата Верховного Совета СССР, члена комитета по Ленинским и Государственным премиям СССР, члена жюри многих международных и всесоюзных конкурсов - часто вынуждают Кара Караева оставлять Баку. Все больше времени он проводит в Москве, где напряженно работает, готовит к премьерам новые произведения, репетируют с исполнителями.

Премьера Третьей симфонии в Москве, состоявшаяся в 1965 году в Большом зале консерватории, стала заметным явлением в культурной жизни столицы. "Не удивителен тот интерес, с которым общественность Москвы ждала первого исполнителя симфонии. А многие композиторы и музыканты (и я в их числе), не дожидаясь концерта, ходили на репетиции (и не раз!). С первого же прослушивания симфония поразила глубиной и значительностью замысла, захватила искренностью и страстностью воплощения. Я ощутил, как мощно бьется в этом сложном и своеобразном сочинении пульс нашей жизни ... Меня необычайно привлек и неповторимый национальный колорит, которым, как золотой ниткой, расшита, расшита вся ткань симфонии ... Уверен, что Третья симфония Кара Караева сыграет свою роль в развитии нашей культуры" - рассказывает Родион Шедрин.

Вскоре после премьеры Третья симфония была исполнена на IV Всесоюзном пленуме Союза композиторов СССР, вызвав оживленные обсуждения и споры. Ни один из выступающих в прениях ораторов не обошел вниманием произведения Караева: о чем бы ни говорилось, мысль музыкантов возвращалась к Третьей симфонии. С трибуны раздавались десятки вопросов - удивленных, недоумевающих, любопытствующих, отрицающих. Ясно было одно - симфония глубоко всех затронула, стала фокусом жгучего интереса. К счастью, это были не 40-е, а 60-е годы, хотя и тогда страсти накалились до предела.

Спокоен и уравновешен был лишь сам автор симфонии. В тайных глубинах его души зарождалась новая мелодия - робкий и нежный росток темы Скрипичного концерта ... Начинался таинственный, необъяснимый, внушающий мистическое благоговение процесс, и с его началом творец становился неуязвим и безмерно счастливым.

Таким, безмерно счастливым, озаренным каким-то внутренним светом, мы видим Караева в фильме 1968 года - "Это вступает правда". Режиссер О.Мир-Касимов и сценарист Р.Ибрагимбеков застали композитора в самые вдохновенные минуты творчества. На наших глазах рождается чудо: два великих музыканта - Кара Караев и Леонид Коган - в полном самозабвении создают образы Скрипичного концерта. Они что-то ищут и находят, отвергают и принимают, чему-то негодуют и радуются ... И можно с уверенностью сказать: они не помнят о камере, которая их снимает.

Караеву не раз приходилось бывать на спектаклях своих балетов за рубежом - в Чехословакии, Египте, Польше, Болгарии. Но особенно радостной и запоминающейся была поездка в 1969 году в Париж - на Всемирный фестиваль танца. Наряду с его балетом "Семь красавиц" и постановкой на каравеску музыку симфонической поэмы "Лейли и Меджнун", по городам Франции артисты азербайджанского балета показали целый ряд постановок на музыку учеников Кара Караева - Р.Гаджиева, Т.Бакиханова и Ф.Караева. 26-летний Фарадж Караев тогда выступил со своим балетом "Тени Кобыстана".

Отец и сын ... Вечная как мир тема. Фарадж, также как и другие ученики Кара Караева, дважды в неделю приходил в консерваторию на уроки отца, чтобы получить от него причитающуюся долю замечаний, нареканий, напутствий и указаний.

Вечная как мир тема ... Отец и сын. Как тонко и необычно, с нотой шепчущей грусти звучит она в рассказе сына - "В совместной работе над "Гойей". Вместе с авторами музыки мы переносимся из Софии в Берлин, из Белграда в Варну, знакомимся с кинорежиссером Конрадом Вольфом, окунаемся в мир испанского фламенко, беседуем с Мартой Фейхтвайгер - вдовой автора романа "Гоя". Под причудливой канвой внешних событий постепенно зреет замысел музыки фильма, описывает напряженные зигзаги кривая непростых взаимоотношений Отца и сына. И как яркие блики света сквозь череду воспоминаний пробиваются слова восхищения Мастером: ... "Переписчик, работающий по 8-10 часов не успевает вслед за отцом переписывать партитуру

Qarayev ailəsi ilə birlikdə: həyat yoldaşı T.N. Qarayeva, oğlu - Fəroc və qızı Zülfüyyə (1954)
Karaev с семьей: супруга Т.Н. Караева, сын - Фарадж, дочь - Зулфия (1954)
Garayev with his family: wife T.N. Garayeva, son - Faraj and daughter - Zulfya (1954)

Qarayev ailəsi ilə birlikdə Novruz bayramını qeyd etməkdə (1958)
Karaev с семьей отмечает "Новруз байрам" (1958)
Garayev with his family during celebrated Novruz holiday (1958)

Azərbaycanın görkəmli bəstəkarlarının bir qrupu: C.Cahangirov, T.Quliyev, A.Rzayev, S.Rüstamov, S.Hacıbəyov, Niyazi, Q.Qarayev (1960)
 Группа выдающихся азербайджанских композиторов: Дж.Джахангиров, Т.Кулиев, А.Рзаев, С.Рустамов, С.Гаджибеков, Ниязи, К.Караяев (1960)
 Group of outstanding composers of Azerbaijan: J.Jahangirov, T.Guliyev, A.Rzayev, S.Rustamov, S.Hajibeyov, Niyazi, G.Garayev (1960)

Q.Qarayev və T.Salahov
 К.Караяев и Т.Салахов
 G.Garayev with T.Salahov

Qara Qarayevin müəlliflik konsertində
 На авторском концерте Кара Караяева
 At the authors concert of Gara Garayev

Qara.Qarayev Rodion Şedin ilə (60-ci illərin əvvəlləri)
 Кара Караяев с Родионом Шедриным (начало 60-х годов)
 Gara Garyev with Rodion Shedin (60 years)

Qara Qarayev (1960)
 Кара Караяев (1960)
 Gara Garayev (1960)

Qara Qarayev incəsənət xadimlərinin qrupu ilə (1960)
 Кара Караяев с группой деятелей искусства (1960)
 Gara Garayev with group of people of art (1960)

Müasir musiqinin Birinci beynəlxalq festivalında. ABŞ, Los-Anjelos. Soldan: T.Xrennikov, I.Stravinski, Q.Garayev (1961)

На первом международном фестивале современной музыки. США. Лос-Анджелес. Слева: Т.Хренников, И.Стравинский, К.Караев (1961)

The first international festival of modern music. USA. LA. To the left: T.Khrennikov, I.Starvinski, G.Garayev (1961)

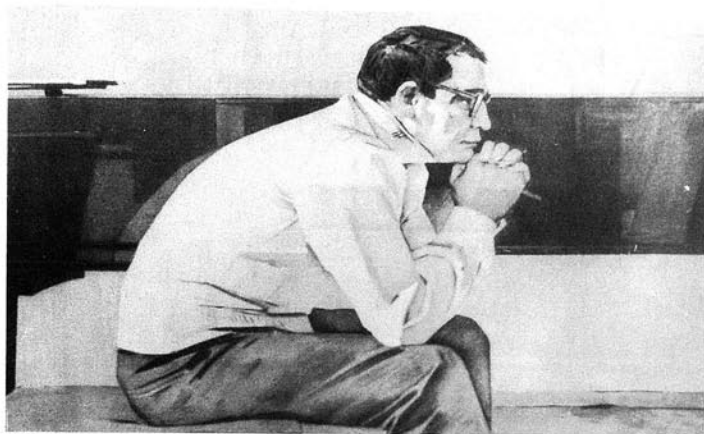
I.F.Stravinskiin foto-şəki Qara Qarayevə xatirə avtoqrafi ilə (1961)
 Фото И.Ф.Стравинского с памятным автографом К.Караеву (1961)
 Picture of I.F.Stravinski with memory signature to G.Garayev (1961)

Q.Qarayev, I.Bezroдни və T.Xrennikov. ABŞ (1961)
 К.Караев, И.Безродный и Т.Хренников. США (1961)
 G.Garayev, I.Bezroдни, T.Khrennikov. USA (1961)

Q.Qarayev yoldaşları ilə
 К.Караев с товарищами
 G.Garayev with friends

Tahir Salahovun "Qara Qarayev" portreti (1961)
 Портрет "Кара Караев" Таира Салахова (1961)
 G.Garayev's portrait by Tahir Salakhov (1961)

Q.Qarayev qurultay nümayəndələri ilə (1961)
 К.Караев с делегатами съезда (1961)
 G.Garayev with delegates of congress (1961)

R.Şedrin (soldan ikinci), S.Barber (soldan dördüncü) və Q.Qarayev (sağdan ikinci) Metropolitan-operada tamaşadan sonra. Nyu-York, ABŞ (1962)
 Р.Шедрин, С.Барбер, К.Караев после представления в Метрополитен-опера. Нью-Йорк, США (1962)
 R.Shedrin, S.Barber, G.Garayev after performance in Metropolitan-opera, NY, USA (1962)

Amerika bostakarı Samuel Barberin Moskvada görüşü (1962).
 Встреча с американским композитором Самуэлем Барбером в Москве (1962)
 Meeting with american composer Samuel Barber in Moscow (1962)

Q.Qarayev, M.Plisetskaya və R.Şedrin. ABŞ, Los-Anjelos (1962)
 К.Караев, М.Плисецкая, Р.Шедрин. США. Лос-Анжелос. (1962)
 G.Garayev, M.Pliseskaya, R.Shedrin USA. L.A.(1962)

Qara Qarayev
 Кара Караев
 Gara Garayev

Q.Qarayev. Nyu-York (1962)
 Кара Караев.Нью-Йорк (1962)
 Gara Garayev. New-York (1962)

Qara Qarayev
Kara Karayev
Gara Garayev

Memorandum
Nazim Hikmet
1962
yasa sen!

Nazim Hikmetin şerhler kitabı xatiro avtoqrafi ilə (1962)
Книга стихов Назима Хикмета с дарственным автографом (1962)
Nazim Hikmet's book of poems with memory signature (1962)

Bostokarların Üçüncü qurultayının iştirakçıları. Moskva, (1962). Qabaqda ayaq üstə (solda): A.Məlikov, Q.Qarayev, S.Hacıbəyov, V.Adıgözəlov, R.Behbutov, X.Mirzazadə.
Участники третьего съезда композиторов. Москва (1962) Вперед! стоят слева: А.Меликов, К.Караяев, С.Гаджибеков, В.Адыгезалов, Р.Бейбудов, Х.Мирзазаде
Participants of the third composers congress, Moscow (1962). Ahead standing to the left: A.Melikov, G.Garayev, S.Hajibeyov, V.Adigezalov, R.Beybudov, Kh.Mirzazade.

Qara Qarayev I.F.Stravinski ilə
K.Karayev с И.Стравинским
G.Garayev with I.Stravinski

Qara Qarayev bostokarlarla
Kara Karayev с композиторами
Gara Garayev with composers

Q.Qarayev məktəblilərlə görüşdü (1963)
К.Караяев на встрече со школьниками (1963)
G.Garayev during his meeting with schoolers (1963)

Q. Qarayev tolobolari N. Şofiyeva va
L. Vaynşteyn ilo (1964)
К. Караев со студентками Н. Шафиевой
и Л. Вайнштейном (1964)
G. Garayev with students N. Shafiyeva
and L. Vaynshteyn (1964)

Q. Qarayev bostokar
S. Ibrahimo va ilo
K. Karov с композитором
С. Ибрагимовой
G. Garayev with composer
S. Ibragimova

"Zaqafqaziya bahari" festivali (1965)
Фестиваль "Закавказская весна" (1965)
Festival "Zaqafqaziya bahari" (1965)

Misir. (1963)
Ermen (1963)
Egypt (1963)

Qara Qarayev
Kara Karayev
Gara Garayev

Qara Qarayev Azərbaycan Dövlət konservatoriyasının mü-
əllimi arasında (1967)
Kara Karayev среди преподавателей Азербайджанской
Государственной Консерватории (1967)
Gara Garayev together with teachers of Azerbaijan State
Conservatory (1967)

Azərbaycan kompozitorları
Азербайджанские композиторы
Azerbaijan's composers

Motbut konfransı (1967)
Пресс-конференция (1967)
Press-conference (1967)

Qara Qarayev, Emin Sabitoglu
Kara Karayev, Emin Sabitorniy
Gara Garayev, Emin Sabitoglu

Q. Qarayev
Kara Karayev
Gara Garayev

Q. Qarayev və S. Əsgərov. (1968)
Kara Karayev и С. Аскеров (1968)
Gara Garayev with S. Akerov (1968)

Q. Qarayev və bolqarıstanlı
talaba S. Eminov (1968)
K. Karayev и студент-болгарин
С. Эминов (1968)
Gara Garayev with student
from Bulgaria - S. Eminov
(1968)

Azərbaycan bəstəkarları yaradıcılığına
baxışın iştirakçıları (1968)
Участники осмотра творчества
композиторов Азербайджана (1968)
Participants of inspection of creative
work of Azerbaijan composers (1968)

Qara Qarayev
Кара Караев
Gara Garayev

Paris (1969)
Париж (1969)
Paris (1969)

Q. Qarayev
K. Karaev
G. Garayev

Уронуя (1969)
Япония (1969)
Japan (1969)

Q. Garayev
K. Karaev
G. Garayev

“Тропы”. Отец оркеструет ... норма - 14-16 часов в сутки”, или: ... “Я работал со своим Учителем - такой счастливый жребий выпадает не каждому”.

Совместная работа Отца и сына продолжилась в IУ симфонии - “Гойя”, созданной в 1980 году на основе музыки к одноименному фильму.

В трагически-возмущенный строй музыки симфонии яростными сполохами врываются демонические мотивы фресок великого испанского художника, чтобы затем разрядиться в серебристых тембрах высоких детских голосов. Грандиозное симфоническое полотно несет на себе отблеск ярких зарниц последних открытий уже больного композитора.

В последние годы жизни Караева амплитуда его творческих устремлений предельно расширена. Биографам композитора еще не раз придется задаваться вопросом - как сочетались в его воображении образы романтического мюзикла - “Неистовый гасконец” - с предельной сосредоточенностью 12 фуг, изысканно-акварельное звучание монооперы “Нежность” с сурово-горделивым миром Прелюдии и фуги для органа - первым обращением К.Караева к “королю инструментов”? Как уживались в неусомненном творческом поиске темпераментные джазовые импровизации с жестким самоконтролем серийных рядов, а сочные оркестровые эффекты с самоуглубленностью органичных экзерсисов? Все говорит о том, что мысль композитора неотступно работала, искала и отбирала, стремясь объять самое отдаленное и несоизмеримое. Как много таил в себе этот поиск, это постоянное творческое самосожжение! Но как мало времени ему было отпущено!

Он продолжал работать. Несмотря на тяжкий недуг, продолжал писать. Огромным усилием воли, преодолевая боль, он отвоёвывал у болезни каждый новый день работы. Дней становилось все меньше. Потом время остановилось. Свершилось последнее странствие. Это было 13 мая 1982 года.

*"Только тот сумеет идти вперед, кто не да-
ет накопленному опыту и мудренности
полностью заполнить свои молодые годы,
кто будет помнить молодость и стремиться
понимать и принимать новое, не отмахиваясь
от него".*

КАРА КАРАЕВ

V. ЗАВЕЩАНИЕ

"Учитель, воспитай ученика" ... Не каждому великому художнику дано выполнить эту заповедь. Не каждому под силу поделиться драгоценным даром с младшим, отдать жар души и знание опыта "племени младому, незнакомому". Только понимание огромной этической силы искусства убеждает художника следовать этой заповеди.

Кара Караев был педагогом по призванию и убеждению, он любил и умел преподавать. Необычайная щедрость души, умение целиком и безраздельно увлечься замыслом ученика, желание помочь, ободрить, вдохнуть в младшего коллегу уверенность - все эти качества создавали неповторимый облик Учителя с большой буквы, воскресали то глубокое значение, которое придавалось магическому слову - "Учитель" - испокон веков на Востоке.

Создатель новой национальной композиторской школы в Азербайджане, Караев свыше тридцати лет своей жизни отдал преподавательской деятельности. Окончив в 1946 году Московскую Государственную консерваторию имени П.И.Чайковского, Караев возглавил класс композиции Азербайджанской Государственной консерватории, где воспитал несколько поколений композиторов. Сегодня трудно перечислить всех выпускников класса профессора Кара Караева, которые ныне работают во многих городах нашей страны и за рубежом. Лучшие из них являются гордостью советского и азербайджанского музыкального искусства, обогатившими его новыми творческими достижениями. Среди них - Р.Галжиев, А.Меликов, Г.Жанмамедов, Х.Мирзазаде, П.Бюль Бюль оглы, В.Шаинский, Р.Аллаярлов, В.Адигезалов, М.Мирзоев, Б.Ермолаев, О.Зульфугаров, М.Кулиев, Ф.Караев, Л.Вайнштейн, студенты из Болгарской Народной республики - Н.Османов, С.Эминов и многие другие.

Несомненно, Кара Караев создал бы неизмеримо больше музыки, сберег бы больше времени для отдыха и дружеского общения, если бы отказался от преподавания. Хроническая нехватка вре-

мени сопровождала его всю жизнь, зачастую мешая осуществлению новых замыслов и идей. Но никогда, даже в самые напряженные и насыщенные работой годы, он не поступился ни одним уроком, не обделил вниманием и заботой своих учеников. Общение с молодежью было искренней потребностью его благородного сердца, проявлением рыцарской щедрости по отношению к родному музыкальному искусству.

Непрерывное творческое горение, постоянная "включенность" в напряженный процесс создания образовывали вокруг Кара Караева своеобразное поле высокой чувствительности, где чистота нравственных и эстетических идеалов были главными принципами мышления. Караев говорил: "Ученики - наши самые строгие судьи", и главным в своей педагогической деятельности считал полное соответствие слов и дел. "Если учитель говорит одно, а в жизни поступает по-иному, то это - крах педагога", - любил повторять он.

Каждый из учеников Караева прекрасно понимал, что судьбой ему даровано огромное счастье. Строгая торжественность, сосредоточенность и серьезность, с которыми он относился к урокам, вызывали в учениках необыкновенный подъем творческих сил, "гальванизировали" самые лучшие качества. Казалось, общение с Караевым раскрепощает в каждом фантазию и воображение, творческую инициативу. Глубоко проникая в индивидуальность молодого музыканта, находя в нем наиболее ценные и самобытные черты дарования, Караев развивал и поддерживал стремление к творческому поиску и оригинальным решениям.

Их было очень много - уроков Кара Караева - и ни один из них не походил на другой. Повторялось лишь одно: с пунктуальной точностью, энергичной походкой и с широкой улыбкой Кара Абульфазович входил в класс, здороваясь со всеми присутствующими за руку, а бывало их достаточно много - учеников, бывших учеников, гостей и просто любопытствующих. В этом кратком приветствии он успевал каждому задать вопрос, получить предварительную информацию о положении дел в классе. Отблеск полученных известий ложился на весь последующий урок, как бы режиссируя его ход.

Бывало и так, что Караев начинал урок с того, что особенно сильно его взволновало. Это мог быть рассказ Э.Хэмингуэя, новый опус Л.Берно, театр "Кабуки" или поразившее его открытие в ядерной физике. Увлекающаяся, эмоциональная натура К.Караева живо откликалась на все необычное, совершенное по исполнению, смелое по мысли. Его ярко ассоциативное мышление находило совершенно головокружительные параллели в самых отдаленных явлениях, и что особенно ценно, эти молниеносные озарения (а Кара Абульфазович никогда не упивался своим неординарным красноречием) крепко-накрепко связывались с законами музыкального творчества, композиторской техники и человеческого мышления, все становилось поводом для плодотворных обобщений в понимании закономерностей искусства, музыки.

Кара Караев верил в силу разума, в его руководящую роль в творчестве и жизни. Каждое свое суждение он пропускал сквозь фильтр глубочайшего интеллекта: ему чужды были поверхностность в оценке художественных явлений, любое проявление дилетантизма и небрежности. Он прививал своим ученикам уважение к творческому труду, внимательное отношение к коллегам и к их произведениям.

Мудрый и прозорливый художник, Кара Караев был человеком широких и прогрессивных взглядов. Он никогда не ограничивал, а напротив, поощрял интерес молодежи к новым позитивным явлениям музыки XX века. Отражая немало нападков от музыкантов, придерживающихся "охранительных" позиций, он широко распахнул перед своими учениками необычайный и многообразный мир современной музыки. Во всех дискуссиях и беседах фундаментом его высказываний неизменно были скрупулезное знание предмета спора, безошибочное чутье большого музыканта, подлинная человеческая интеллигентность.

Кара Караев обладал поразительной способностью молниеносно ставить композиторский "диагноз", угадывая сильные и слабые стороны только что прозвучавшего произведения. В своих оценках и предположениях, иногда весьма неожиданных, он всегда оказывался прав. Замечания, даже очень строгие, в его устах звучали доброжелательно и мягко. В них всегда сквозило желание не уронить достоинства ученика, а направить его усилия в нужное русло.

Стиль общения у Караева был на редкость демократичным и свободным. Каждый мог рассчитывать на его понимание и сочувствие. Органически не переносил он лишь славословий и витиеватости. Любая фальшь - в звуках, в поведении, в словах - вызывали однозначную отрицательную реакцию, почти не оставляя надежды на его внимание в будущем. Человек, который проявил неискренность, как бы автоматически выбывал из поля его зрения. Поэтому не случайно, что отношения с людьми у него были далеко не гладкими, но неизменно открытыми и обоснованными.

Особенно интересными и запоминающимися были уроки, когда кто-нибудь из учеников заканчивал удачное произведение. Радости учителя не было предела. Он подробно обрисовывал достоинства готового произведения, всегда оставляя место для его дальнейшего усовершенствования, намечал основные направления последующей работы, высказывал пожелания о предлагаемых жанрах, формах и текстах, которые мог бы избрать студент, приводил примеры из собственной практики. Перед счастливым автором открывались необозримые возможности, силы его удивлялись, росло желание оправдать симпатии учителя, не обмануть его ожиданий.

Но с каждым разом это становилось все труднее и труднее, планка устанавливалась все выше и выше... Именно поэтому огромное и трудное счастье быть и, главное, оставаться учеником Кара Караева не каждому было по плечу.

Как подлинно великий учитель, Караев был особенно привязан к талантливым ученикам, несмотря на то, что они отличались, в основном, трудными и неуправляемыми характерами. Затаив дыхание, весь класс наблюдал за единоборством мудрости с самоуверенностью, терпения с неповиновением, знания с нигилизмом. И более всего в этой затяжной, иногда длящейся годами, борьбе поражало великодушие учителя, его вера в учеников и в их будущность.

Огромным интересом студенческой молодежи и преподавателей консерватории пользовались лекции К.Караева о современной музыке. Тон их был всегда полемически заостренным, публицистически ярким и захватывающим. И это вполне естественно. Ведь Караев все время как бы спорил с далеко не воображаемыми, а вполне реально существующими и, мало того, диктующими свои вкусы - оппонентами. Никогда не заглядывая в какие-либо записи, в порыве вдохновенного полемического азарта, Караев находил столь выпуклые и зримые образы, столь убедительные и логичные аргументы, что по прошествию почти 20 лет они кочуют из уст в уста в речи его тогдашних слушателей. Караевские крылатые выражения, его меткие и остроумные реплики были и остались своеобразным "фольклором", с любовью и почтением сохраняемые его учениками.

Нередко Караев строил свои лекции в форме диалога с интересным собеседником, специально приглашенным по этому случаю в консерваторию или в зал Союза композиторов. Им мог быть замечательный ученый, знаток музыкальной классики - А.К.Мирзаджанзаде или талантливейший джазовый музыкант - Вагиф Мустафазаде. Гости высказывались о прослушанной музыке, предлагали новые модели лекций, выносили на суд слушателей свои "музыкальные приношения" в виде пластинок, магнитофонных записей или тут же возникших импровизаций - таким образом шла живая непринужденная беседа, сочетающая в себе и диспут, и концерт, и своеобразную учебу.

Незабываемыми праздниками музыки для учеников Караева становились премьеры его новых

произведений. Все то, чему учились они в классе мастера, к чему стремились в своих студиях, представало перед ними в самом совершенном образце. Реальное воплощение художественного идеала в жизнь становилось одним из самых действенных рычагов воспитания вкуса, подкреплением высочайшего авторитета учителя.

- "Вот уже более 25 лет я занимаюсь педагогикой и очень люблю это дело. Это очень трудная область, требующая огромной самоотдачи и даже известного "обкрадывания" самого себя. Поэтому, что достойному ученику иногда отдаешь многое из того, что приберегал для себя. В классе нельзя быть скудным: щедрость окупится впоследствии удовлетворением от успехов твоего питомца... Работа с молодежью - сложное, ответственное, я бы даже сказал, рискованное дело. В какой-то степени напрашивается аналогия с профессией врача. Если они отвечают за физическое здоровье человека, то мы отвечаем за духовное здоровье будущего художника", - говорил Караев в одном из интервью 1974 года.

Уроки Караева. Их было очень много, и ни один не походил на другой. Но все они были уроками мастерства и профессионализма, честности и принципиальности, человечности и доброты. Став для учеников подлинными уроками жизни, они остались вечными памятниками доброты, самоотверженности и любви великого Учителя к своему народу и его будущности.

*Без устали твори добро на свете,
И доброй славой мир тебе ответит.*

НИЗАМИ

VI. БЕССМЕРТИЕ

Лучшие умы человечества во все времена бились над разгадкой тайны бессмертия. Их волновали вопросы: как победить смерть? Как продлить жизнь? Как стать бессмертными? Но ответов на эти жгучие вопросы не дано - бессмертными являются лишь деяния рук человеческих и память о человеке.

Кара Караев - композитор, создавший такие непреходящие духовные ценности, значение которых сделало его имя бессмертным. Человек чести и долга, великий труженик, К.Караев посвятил за свою жизнь немало добрых зерен. С надеждой смотрел он в будущее, закладывая его основы: неустанно созидал, трудился, учил и воспитывал. Чтобы, уходя, все оставить людям - своим ученикам и последователям, коллегам и друзьям - своему народу.

Сегодня, спустя годы очевидно что, значение караевского искусства возрастает с каждым днем. Повсеместно звучит его великолепная музыка, находя все новых вдохновенных интерпретаторов - Ф.Касимовой, Ф.Бадалбейли.

Издаются и записываются на пластинки произведения композитора, публикуются его статьи и выступления, снимаются фильмы, исследуются различные стороны жизни и творчества.

Мысли и идеи Кара Караева и сегодня оплодотворяют музыкальную жизнь Азербайджана, давая все новые плоды. Ширится и приобретает международное значение фестиваль имени Кара Караева - "Музыка XX века". Дважды с успехом прошел он в зале Азербайджанской Государственной филармонии имени М.Магомаева и привлек внимание не только советских, но и зарубежных гостей и музыкантов. Имя Кара Караева присвоено одному из лучших исполнительских коллективов республики - Азербайджанскому Государственному камерному оркестру.

Крепнет авторитет караевской композиторской школы, имена ее лучших представителей известны сегодня за пределами нашей страны. Все эти факты - блестящее подтверждение жизнеспособности караевского искусства, его непреходящей ценности. Вместе с тем, наследие композитора таит в себе еще много неостребованных сокровищ. Не исчерпали себя, не нашли оптимального воплощения на сцене балетные шедевры композитора - "Семь красавиц" и "Тропую грома". Предстоит впервые исполнить монооперу "Нежность", органную прелюдию и фугу, за-

ново открыть Вторую симфонию, Три ноктюрна на слова Л.Хьюза и многое другое.

В конце 70-х годов по инициативе Кара Караева при Оперной студии Азербайджанской Государственной консерватории имени У.Гаджибекова был создан Камерный оркестр из студентов и выпускников консерватории. Караеву уже не пришлось услышать этот коллектив в живом звучании. Он познакомился лишь с записью их исполнения "Конcerto grosso". А.Шнитке. Но несмотря на это, Камерный оркестр во главе с Р.Абдуллаевым ощущал себя питомцем и проводником идей Кара Караева.

И символично, что в холодные февральские дни 1983 года, в первую годовщину кончины композитора, именно этот молодой коллектив пригласил слушателей в Большой зал консерватории, чтобы почтить его светлую память.

На том незабываемом вечере, открывшем счет мемориальным концертам памяти ушедшего Мастера, впервые в Баку, спустя 15 лет после премьеры, прозвучал Скрипичный концерт. Потрясенный зал внимал звукам обретенного шедевра, напряженно вслушивался в музыку, так долго и трудно искавшую понимания на родине ее создателя ...

"Слушая Скрипичный концерт, я думал о том, как порой обediaлся подлинный облик Караева, воспринимаемого многими в маске официального художника. А ведь его произведения последнего периода - и Третья симфония, и, особенно, Скрипичный концерт - это исповедь души, предельно смятенной, полной гуманистических, общечеловеческих тревог и сугубо ночных страхов ... Из своей боли, одиночества, мрачных порывов Караев создал искусство - вечное и прекрасное, кровно необходимое людям, помогающее человеку выжить, выстоять, победить ... И в этом подвиг Караева - художника признанного, но до конца непонятого, увенчанного, но недооцененного, облаканного, но не прирученного"³⁴, - писал, вскрывая самую суть караевской музыки, один из слушателей того вечера - писатель Анар.

Великое познается на расстоянии. Возможно, еще не все мы представляем всю грандиозность творческого подвига и личности Кара Караева. Пройдут годы, прежде чем для всех станет обозримой вся цель горных пиков, сверкающих светом его огромного таланта. Но отныне всегда музыка Азербайджана будет сверять свой пульс с высокими критериями караевского искусства. И время не будет властно над неугаемым светом звездной тропы Кара Караева.

РЕКВИЕМ

Светлой памяти Кара Караева
Нежданно наступил разлуки час ...
Земля родная ликом потемнела,
И небо хмуро глянуло на нас,
Застыли горы - горестно и немо.
И над "Тропою грома" облака
Скользнули в неосознанной тревоге.
Вдохнули "Семь красавиц" - сквозь века,
И "Дон-Кихот" вдруг помрачнел в дороге.
С тяжелой вестью брел Меджнун к Лейли.
Ветра в степи скорбели с нами вместе.
Леса и роши горбились вдали.
Печалились селенья и предместья.
Нежданно наступил разлуки миг ...
Но музыка, что создана тобою, -
На светлых крыльях облетала мир
И стала нашей жизнью и судьбою.
Но песня, что из сердца ты исторг,
Как солнце, не померкла, не погасла, -
В родных просторах взывающая исток,
Она дыхана смерти не подвластна!

ХИКМЕТ ЗИЯ
18 мая 1982 года

КАРА КАРАЕВ ГЛАЗАМИ СОВРЕМЕННОКОВ

Кара Караев - один из самых любимых моих композиторов. Секрет успеха его музыки - в талантливом, ярком, только ему одному присущем соединении народных традиций, классического наследия с самыми современными формами музыки.

Дмитрий Шостакович

Караев всемерно расширяет свою творческую палитру за счет смелых, порой даже дерзких попыток как можно разнообразнее, интереснее, органичнее сочетать традиционность и творческую самостоятельность: он не боится выйти за рамки "принятой" народности, делает это понятие более широким.

Дмитрий Шостакович

Караевское искусство - одна из могучих колонн в грандиозном дворце азербайджанской музыки, и роль его в мировой славе этой музыки велика ... Талант, помноженный на труд, - вот суть и пафос выдающегося явления, каким стало караевское искусство в нашей общественной жизни, в нашей культуре.

Фикрет Амиров

... Я поехал в Ленинград, чтобы увидеть здесь триумф азербайджанского композитора. Это событие, радостный смысл которого трудно переоценить: Ленинград - город высочайшей русской культуры - сердечно приветствует талантливого представителя азербайджанского искусства, композитора Кара Караева, создавшего замечательный балет "Тропою грома".

Назым Хикмет

Пройдут годы, десятилетия, но к живому роднику творчества Кара Караева всегда будут приходить все новые и новые поколения, чтобы приобщиться к богатой сокровищнице его музыки и никогда не разлучаться с ней.

Нодар Думбадзе

Караев - один из знаменитейших ныне живущих представителей советской музыки - замечательный художник, прославленный композитор, выдающийся педагог и незаурядный человек. Его музыка уже давно достигла заслуженного признания, покорила сердца слушателей не только в родной стране ее создателя, но и далеко за ее границами.

Кишишоф Мейер

Музыка Караева никогда не развлекает, не успокаивает - она поистине высекает огонь из

сердце, побуждает к активному действию. Я благодарен судьбе, что соприкасался с этой музыкой. Счастлив, что мне первому Кара Караев доверял прочтение большинства своих творений.

Ниязи

"Озаренность", очевидно, наиболее точное слово для выражения всей интеллектуальной и психической структуры внутреннего мира Караева, и выработывалась она всей практикой его художественного опыта, ныне прославленного и на его родине, в Азербайджане, и во всех уголках нашей громадной страны, и далеко за ее пределами.

Имран Касумов

Вместе с Узеиром Гаджибековым Караева смело можно назвать основоположником современной азербайджанской музыкальной культуры ... С именем Караева неразрывно связан выход новой музыки Азербайджана на мировую арену. Он создал новую национальную композиторскую школу. И не только потому, что в его классе обучались десятки композиторов, но и силой своего примера, своей яркой художественной личности.

Родюн Щедрин

Кара Караев был страстным творцом, вдохновенным создателем шедевров ... Его большой талант, профессиональная чуткость и честность к людям - лучшие моральные качества, делающие человека человеком - открыли перед ним дорогу в светлую жизнь.

Мирза Ибрагимов

... Умение "слушать жизнь", создавать произведения, пробуждающие в людях благородные порывы, - одна из драгоценных черт большого художника Кара Караева.

Чингиз Айтматов

Жители города на Неве любят Караева. Они восторгаются музыкой его балетов "Семь красавиц" и "Тропю грома", премьеры которых в Ленинграде обрели характер событий большой художественной значимости. Сердца ленинградцев Караев завоевал своим огромным талантом, высоким интеллектом художника, поднимающего в своем творчестве актуальнейшие проблемы современности.

Владимир Соловьев-Седой

Кара Караева можно назвать фрагманом композиторской школы Советского Азербайджана. Именно он вывел музыку своей республики не только на всеоюзную, но и на мировую арену, став первым азербайджанским композитором, получившим широкое международное признание.

Тихон Хренников

Кара Караев всегда представляется мне не только композитором большого таланта, но и мудрым интеллигентом Советского Востока, музыкантом-просветителем наших дней... Подобно Глинке, соединившему "узлы законного брака" русскую песню и западноевропейский контрапункт, Караев обогатил азербайджанскую музыку тонко преломленными профессиональными достижениями музыки XX века.

Сергей Слонимский

В музыке Караева - классической по уровню, создан особый, караевский Восток, где, при всем богатстве эмоций, красок, ритмов, господствует не стихия чувственности, а тонкий интеллект ... Уже будучи зрелым и признанным мастером, Кара Абульфазович пошел на смелые эксперименты в области применения новых музыкальных средств, эксперименты, увеличившиеся успехом, ибо они оказались органическим продолжением интеллектуально-экспрессивной линии предыдущих сочинений композитора.

Лео Мазель

Как и всякий истинный талант, Караев бескомпромиссен. Компромисс для него равен поражению ... Каждое его произведение рассчитано на творчество слушателя ... Кара Абульфаз оглы Караев - один из тех корифеев, кто на своих могучих плечах держит величественное здание современной советской музыки.

Тофик КУЛИЕВ

В творчестве Кара Караева меня влечет то, что можно определить как сильный и яркий заряд молодости. Этот постоянный заряд служит источником неутомимых поисков композитора в его стремлении откликнуться своей музыкой на все самое новое, свежее и прогрессивное в нашей жизни и искусстве.

Гидон Кремер

В музыке Кара Караева есть смелость развития традиций и уважения к ним. В ней всегда слышен голос азербайджанского композитора, но понятный каждому слушателю. В этом скрыта притягательная сила его музыки, нашедшей живой отклик во всем мире.

Иван Мартынов

Освоение самых современных мировых композиторских средств выражения было целенаправленной творческой задачей Караева, национальная же музыкальная стихия, врывающаяся в его самые новаторские сочинения, была дыханием сына ашиеронской земли с ее янтарными песками, суровыми пейзажами и ошумительными ветрами Каспия.

Анар

Балеты Кара Караева принесли славу не только их создателю и не только азербайджанской культуре. Они еще больше подняли престиж советского балета и оказались в сфере особого международного внимания ... Караевская музыка - особый, неповторимый слог, особый неповторимый синтез самобытно-национального и общечеловеческого, интернационального.

Давид Торалдзе

В "Семи красавицах" Кара Караев сумел выразить средствами музыкально-хореографической драматургии сложные конфликты, скорбь и гнев, борьбу народа. Жизненная правдивость музыки, яркий национальный колорит, блестящая оркестровка - все это делает балет Кара Караева выдающимся произведением.

Галина Уланова

Я горжусь тем, что мне посчастливилось первой из советских артисток исполнить партию Сары в замечательном балете Кара Караева "Тропю грома".

Наталья Дудинская

Я всегда и навсегда - ученик Караева. И я хочу поклониться до земли любимому композитору и в его лице мудрому и доброму Азербайджану!

Владимир Шайнский

... Кара Караев - талантливый и высокопрофессиональный композитор. Но сила его, как художника, прежде всего, в довольно редко встречающемся сочетании глубокой философичности мышления и буйного, ярко, жизнелюбивого темперамента ... Мне всегда интересна встреча с его произведениями, потому что этот художник никогда не повторяет себя, потому что в его творчестве всегда встречаешься с новым, ярким и неожиданным.

Александра Пахмутова

Я люблю прекрасную музыку Кара Караева, музыку, сочетающую в себе настоящую красоту, силу и экспрессию, и с тех пор с нетерпением жду каждого нового сочинения этого мастера.

Андрей Петров

... Выдающийся мастер симфонического оркестра, каким по преимуществу знаком широкому кругу слушателей Кара Караев, является не менее крупным художником фортепиано, его поэтом, драматургом и живописцем.

Владимир Крайнев

Кара Караев - это та личность, которая подняла на новую ступень музыкальное искусство нашего народа. Значение К. Караева вышло за пределы чисто национального и обрело интернациональную значимость.

Ариф Меликов

Велико значение К. Караева и как композитора, и как педагога. Его музыка, его музыкальное мышление - волшебный ключ, который открыл глаза всем нам, кто стремился к пониманию развития самобытного мира национальной музыкальной культуры. Каждая премьера сочинения Кара Караева - истинное открытие и потрясение.

Акшин Ализаде

Что подкупает в Караеве - музыканте? Прежде всего выдающаяся музыкальная одаренность, высокий профессионализм, всегдашняя готовность отдать музыке, творчеству все силы и мысли.

Леонид Коган

Караев всю свою жизнь искал новое, но хорошо знал старые маршруты. Может быть, путь его был самым многотрудным. "Правые" в искусстве корили его за левизну, "Левые" обличали в нем консерватора. А он просто шел в искусстве собственным путем, который был подсказан ему сердцем и талантом музыканта, его народом и землей.

Хайям Мирзаде

Караев - художник, который всегда чувствовал и понимал мечты и чаяния своего народа, стремился своим искусством воспитать его вкус, открыть новые тропы для развития искус-

ства.

Сулейман Алескеров

Музыку Востока мы часто воспринимаем как нечто пышное, богатое красками, многоцветное, полное огня и темперамента, и не всегда оцениваем интеллектуальную силу восточного искусства. Заслугой Караева, на мой взгляд, является то, что он в своих сочинениях выявил эту силу, о которой говорят - "восточная мудрость".

Михаил Тараканов

КРАТКИЙ ХРОНОГРАФ ЖИЗНИ И ТВОРЧЕСТВА

- 1918 - Кара Абульфаз оглы Караев родился 5 февраля в г.Баку.
- 1926 - учащийся музыкальной школы при Азербайджанской государственной консерватории.
- 1930 - студент Бакинского музыкального Рабфака при Азербайджанской государственной консерватории по классу фортепиано (профессор Г.Г.Шаро-ев).
- 1935 - студент Азербайджанской государственной консерватории по классу композиции (профессор Л.М.Рудольф) и основам азербайджанской народной музыки (профессор Уз.Гаджиев).
- 1937 - член Союза композиторов Азербайджана. Сочинения: музыкальная картина для фортепиано - "Царскосельская статуя", "Траурная прелюдия" для фортепиано, "Шесть обработок азербайджанских народных песен" для голоса и фортепиано, "Поэма радости" для фортепиано и симфонического оркестра, музыка к документальному фильму "Орденосный Азербайджан" (совместно с Ниязи и Дж.Гаджиевым) производства Бакинской киностудии.
- 1938 - студент Московской Государственной консерватории им.П.И.Чайковского по классу композиции (профессор А.Н.Александров) по 1940 год, начальник фольклорной экспедиции в Шекинско-Закатальской зоне, участник декады азербайджанского искусства в Москве. Сочинения: "Песня сердца" - кантата для хора, симфонического оркестра и танцевального ансамбля на слова Р.Рзы.
- 1939 - сочинения: "Спортивная сюита" для духового оркестра, "Три тэснифа" для голоса и симфонического оркестра, "Трехголосная fuga" для фортепиано, "Колыбельная" для хора, Азербайджанская рапсодия для фортепиано.
- 1940 - сочинения: Концерт для фортепиано с оркестром - не завершен, Сонатина для фортепиано, "Fuga" для струнного квартета.
- 1941 - возвращение в Баку, художественный руководитель Азербайджанской Государственной филармонии имени М.Магомаева - по 1942 год. Сочинения: "Пассакалия и тройная fuga" для симфонического оркестра, опера "Айна" (совместно с Дж.Гаджиевым) - не завершен.
- 1942 - сочинения: Квартеттино для струнного квартета, музыка к пьесе "Мирза-Хаял" Мир Джалала в Азербайджанском государственном драматическом театре им.М.Азизбекова, музыка к художественному фильму "Одна

- 1943 семья" производства Бакинской киностудии, 1 струнный квартет - утерян.
- 1943 - сочинения: Первая симфония, "Азербайджанский марш" для духового оркестра, Сонатина для фортепиано, "Ашугский марш" для оркестра народных инструментов, музыка к документальному фильму "Каспийцы" совместного производства Бакинской киностудии и Центральной студии документальных фильмов.
- 1944 - заместитель председателя правления Союза композиторов Азербайджана, участник музыки республик Закавказья в Тбилиси, вновь студент Московской Государственной консерватории им.П.И.Чайковского по классу композиции (профессор Д.Д.Шостакович) - по 1946 год. Награжден медалью "За оборону Кавказа".
- 1945 - сочинения: опера "Вэзэн" (совместно с Дж.Гаджиевым) - премьера 4 мая 1945 года в Азербайджанском государственном театре оперы и балета им.М.Ф.Ахундова.
- 1946 - выпускник Московской Государственной консерватории им.П.И.Чайковского, преподаватель по классу композиции Азгосконсерватории, лауреат Государственной премии за оперу "Вэзэн", награжден медалью "За доблестный труд", член правления оргкомитета Союза композиторов СССР. Сочинения: Вторая симфония, Второй струнный квартет, "Шесть рубайи" на слова О.Хайяма, марш для оркестра самостоятельности.
- 1947 - сочинения: симфоническая поэма "Лейли и Меджнун", "Осень" для хора, "Песнь счастья" - кантата для сопрано, хора и симфонического оркестра, новая оркестровая редакция оперы М.Магомаева "Шах Исмаил", музыка к пьесе "Победители" Б.Чирского в Азербайджанском государственном драматическом театре им.М.Азизбекова.
- 1948 - член правления Союза композиторов СССР, доцент Азербайджанской государственной консерватории, делегат первого Всесоюзного съезда советских композиторов, лауреат Государственной премии за симфоническую поэму "Лейли и Меджнун", руководитель сектора музыки института архитектуры и музыки АН Азербайджанской ССР. Сочинения: Приветственный марш для симфонического оркестра с фанфарами, музыка к выступлению физкультурников Азербайджана на Всесоюзном физкультурном параде в Москве.
- 1949 - директор Азербайджанской государственной консерватории им.Уз.Гаджиева - по 1953 год, прием в члены КПСС. Сочинения: сюита для симфонического оркестра "Семь красавиц", "На холмах Грузии" и "Я вас любил" для голоса и фортепиано на стихи А.Пушкина, музыка к пьесе "Учитель танцев" по Л.де.Вега, музыка к трагедии "Отелло" В.Шекспира в постановках Азербайджанского государственного драматического театра им.М.Азизбекова.
- 1950 - член комитета по государственным премиям СССР Совета Министров СССР. Сочинения: шесть детских пьес для фортепиано, Пионерская песня о мире для голоса и фортепиано, музыка к документальному фильму "Мингечаур" производства Бакинской киностудии.
- 1951 - исполнение в Чехословакии на фестивале "Пражская весна" сюиты "Семь красавиц" и симфонической поэмы "Лейли и Меджнун" (дирижер -

- Ниязи). Сочинения: 24 прелюдии для фортепиано - I тетрадь, Марш бакинских нефтяников для духового оркестра, музыка к художественному фильму "Огни Баку" производства Бакинской киностудии.
- 1952 - председатель правления Союза композиторов Азербайджанской ССР, член республиканского комитета борьбы за мир, поездка в Албанскую демократическую республику в составе деятелей советской культуры и искусства. Сочинения: балет "Семь красавиц" по мотивам поэмы Низами - премьера 6 сентября 1952 г. в Азербайджанском государственном театре оперы и балета им.М.Ф.Ахундова, Албанская сюита, Две детские пьесы для фортепиано, 24 прелюдии - II тетрадь, Шесть детских пьес для фортепиано.
- 1953 - делегат IV Всесоюзной конференции сторонников мира, премьера балета "Семь красавиц" в Ленинградском государственном Малом оперном театре. Сочинения: "Хореографические картинки" - сюита для симфонического оркестра, музыка к художественно-документальному фильму "Повесть о нефтяниках Каспия" производства Бакинской студии, сюита из музыки к кинофильму "Повесть о нефтяниках Каспия", Песня нефтяников моря для голоса или хора с фортепиано.
- 1954 - член комитета по Ленинским и Государственным премиям СССР - по 1982 г.
- 1955 - заслуженный деятель искусств Азербайджанской ССР, депутат Верховного Совета СССР (IV созыва) - по 1959 г. Сочинения: музыка к документальному фильму "Вьетнам" производства Московской студии документальных фильмов, сюита из музыки к фильму "Вьетнам", музыка к пьесе "Зимняя сказка" В.Шекспира в Азербайджанском государственном драматическом театре им.М.Азизбекова, музыка к спектаклю "Оптимистическая трагедия" В.Вишневского в Ленинградском Государственном академическом театре драмы им.А.С.Пушкина, музыка к спектаклю "Чудак" Н.Хикмета в Московском драматическом театре им.М.Н.Ермоловой.
- 1956 - первый секретарь Союза композиторов Азербайджанской ССР - по 1973 год, делегат I съезда Союза композиторов Азербайджанской ССР, поездка в Болгарию в составе постановочной группы "Мосфильм". Сочинения: музыка к художественному фильму "Двое из одного квартала" совместного производства Бакинской киностудии и киностудии им.М.Горького (Москва), музыка к художественному фильму "Урок истории" совместного производства "Мосфильм" и студии художественных фильмов в София (Болгария).
- 1957 - член Союза работников киноатографии СССР, делегат Второго Всесоюзного съезда советских композиторов, лауреат Первого Всесоюзного фестиваля советских фильмов за музыку к фильму "Двое из одного квартала", член правления Союза композиторов СССР - по 1962 год. Сочинения: балет "Тропюю грома" по роману П.Абрахамса, Вторая сюита из балета "Тропюю грома", 24 прелюдии для фортепиано - тетрадь, "Наргиз" - песни для эстрадного оркестра, "Лезгинка" для эстрадного оркестра, музыка к художественному фильму "Дон Кихот" производства киностудии "Ленфильм".
- 1958 - Народный артист Азербайджанской ССР, депутат Верховного Совета СССР (V созыва), лауреат Второго Всесоюзного фестиваля советских фильмов (Киев) за музыку к фильму "На дальних берегах", премьера балета "Тропюю грома" в Ленинградском Государственном театре оперы и балета им.С.М.Кирова - 4 января 1958 года. Сочинения: "Три ноктюрна" для голоса и джаз-оркестра на слова Л.Хьюза, I сюита из балета "Тропюю грома" для симфонического оркестра, музыка к художественному фильму "На дальних берегах" производства "Азербайджанфильм", музыка к пьесе "Бег" М.Булгакова в постановке Ленинградского академического драматического театра им.А.С.Пушкина, музыка к художественному фильму "Ее большое сердце" производства "Азербайджанфильм".
- 1959 - Народный артист СССР, профессор кафедры композиции Азербайджанской государственной консерватории им.Уз.Гаджибекова, участник Второй декады азербайджанского искусства в Москве, действительный член АН Азербайджанской ССР, поездка в Чехословакию на премьеру балета "Семь красавиц" (Прага, Братислава, Брно), премьера балета "Тропюю грома" в Большом театре СССР - 27 июля. Сочинения: "Знаменосец эпохи" - кантата для группы солистов, хора и симфонического оркестра на слова С.Вургуна, музыка к художественному фильму "Золотой эшелон" производства "Мосфильм", музыка к художественному фильму "Золотой эшелон" производства "Мосфильм", музыка к художественному фильму "Настоящий друг" производства "Азербайджанфильм", музыка к документальному фильму "Покорители моря" совместного производства "Азербайджанфильм" и Центральной студии документальных фильмов, музыка к драме М.Ю.Лермонтова "Маскарад" в постановке Русского драматического театра им.С.Вургуна (Баку), музыка к спектаклю "Дамоклов меч" по Н.Хикмету в Русском драматическом театре им.С.Вургуна (Баку).
- 1960 - премьера балета "Тропюю грома" в Азербайджанском государственном академическом театре оперы и балета им.М.Ф.Ахундова - 25 декабря 1960 года. Сочинения: симфонические гравюры - "Дон Кихот", Соната для скрипки и фортепиано, Третья сюита из балета "Тропюю грома", музыка к художественному фильму "Матео Фальконе" производства "Азербайджанфильм", музыка к художественному фильму "Лейли и Меджнун", производство "Азербайджанфильм", музыка к спектаклю "Остров Афродиты" А.Парниса в Русском драматическом театре им.С.Вургуна (Баку).
- 1961 - участник I Международного фестиваля современной музыки в Лос-Анджелесе (США) с исполнением Второй сюиты из балета "Тропюю грома", награжден орденом Трудового красного Знамени.
- 1962 - депутат Верховного Совета СССР (V созыва), делегат Второго съезда композиторов Азербайджана, первый секретарь Союза композиторов Азербайджана, делегат III Всесоюзного съезда композиторов СССР, секретарь Союза композиторов СССР, член жюри Второго Международного конкурса им.П.И.Чайковского, поездка в США в составе делегации деятелей советской культуры и искусства, поездка в ОАР, Ливан и Эфиопию в составе делегации деятелей советской культуры и искусства. Сочинения: музыка к спектаклю "Бунт женщин" Н.Хикмета и В.Комиссаржевского и

- 1963 Московском академическом драматическом театре им. Моссавета.
- поездка в Арабскую республику Египет в связи с показом в Каире балета "Семь красавиц" в дни гастролей Ленинградского Малого оперного театра. Сочинения: 24 прелюдии для фортепиано - IV тетрадь.
- 1964 - поездка на музыкальный фестиваль современной музыки "Варшавская осень" (Польша) в связи с показом балета "Тропюю грома" в дни гастролей Большого театра СССР. Сочинения: Третья симфония для камерного оркестра, "Город без детей" - оратория для чтеца, хора и симфонического оркестра - не завершена, "Ашуг Саягы" - транскрипция для камерного оркестра музыки Узеира Гаджибекова, музыка к трагедии В.Шекспира "Антоний и Клеопатра" в Азербайджанском государственном театре им. М. Азизбекова.
- 1965 - лауреат премии им. М. Ф. Ахундова за музыку к спектаклю "Антоний и Клеопатра", премьера Третьей симфонии в Москве - 21 апреля, первое исполнение Третьей симфонии в Баку - 2 июня. Сочинения: музыка к документальному фильму "Великая Отечественная" производства Центральной студии документальных фильмов, "Классическая сюита" для камерного оркестра, Шесть детских пьес для фортепиано, музыка к спектаклю "Человек бросает якорь" И. Касумова в Государственном академическом Малом театре СССР.
- 1966 - депутат Верховного Совета СССР (VII созыва), член жюри Второго всеоюзного конкурса дирижеров, поездка в Испанию в составе делегации деятелей советской культуры и искусства, премьера "Классической сюиты" в Баку. Сочинения: музыка к спектаклю "Мертвецы" Дж. Мамедкулизаде в Азербайджанском государственном академическом драматическом театре им. М. Азизбекова.
- 1967 - лауреат Ленинской премии за балет "Тропюю грома", участник Недели азербайджанской литературы и искусства в Москве, поездка в Канаду на Всемирную выставку в Монреале в составе делегации Азербайджана, награжден орденом Ленина. Сочинения: Концерт для скрипки и симфонического оркестра, музыка к спектаклю "Жизнь Сент-Экзюпери" в Московском Государственном театре им. Моссавета, музыка к документальному фильму "Гренада. Гренада. Гренада моя" производства Центральной киностудии документальных фильмов.
- 1968 - делегат III съезда композиторов Азербайджана, первый секретарь Союза композиторов Азербайджана, делегат IV всеоюзного съезда композиторов СССР, секретарь правления Союза композиторов СССР, премьера Скрипичного концерта в Горьком - 21 апреля, первое исполнение в Москве - 28 апреля. Сочинения: музыка к трагедии В. Шекспира "Гамлет" в Азербайджанском государственном академическом драматическом театре им. М. Азизбекова, Траурная ода "Памяти 26-ти комиссаров".
- 1969 - поездка в Париж на Всемирный фестиваль танца с показом балета "Семь красавиц" и постановки на музыку симфонической поэмы "Лейли и Меджнун". поездка в Японию в составе делегации деятелей советской культуры и искусства. Сочинения: музыка к пьесе В. Шекспира "Король Генрих IV" в постановке Ленинградского Государственного академическо-
- 1970 го театра им. М. Горького.
- депутат Верховного Совета СССР (VIII созыва). Сочинения: музыка к пьесе "Артем" А. Хазина в постановке Ленинградского Государственного академического театра драмы им. А. С. Пушкина, "Ленин" - оратория-плакат для чтеца, хора и симфонического оркестра на слова Р. Рыз.
- 1971 - поездка в ГД в составе постановочной группы Ленфильма для работы над музыкой к кинофильму "Гойя", награжден орденом Октябрьской революции. Сочинения: музыка к художественному фильму "Гойя" совместного производства "Ленфильм" - ДЕФА.
- 1972 - поездка в Польшу для участия в заседаниях секретариатов Союза композиторов и для участия в фестивале современной музыки "Варшавская осень", член жюри Второго Международного конкурса балета в Москве. Сочинения: моноопера "Нежность" по А. Барбюсу - не поставлена и не опубликована, музыка к спектаклю "Женщина за зеленой дверью" по Р. Ибрагимову в постановке Государственного академического драматического театра им. Е. Вахтангова (Москва).
- 1973 - делегат IV съезда Союза композиторов Азербайджана, председатель Союза композиторов Азербайджана. Сочинения: "Неистовый гасконец" ("Сирано де Бержерак") - мюзикл по Э. Ростану.
- 1974 - делегат V Всеоюзного съезда Союза композиторов СССР, секретарь правления Союза композиторов СССР, депутат Верховного Совета СССР (IX созыва), член жюри V Международного конкурса им. П. И. Чайковского в Москве, поездка в Турцию для участия в Стамбуле в конгрессе "О модальности в музыке". Сочинения: новая (вторая) авторская редакция балета "Тропюю грома" на сцене Азербайджанского Государственного театра оперы и балета им. М. Ф. Ахундова.
- 1976 - поездка в Италию для участия в работе симпозиума "Воспитание молодых композиторов" в городе Пезаро, а также в двусторонней встрече советских и итальянских композиторов
- 1978 - Герой Социалистического Труда, поездка в Париж для участия в работе конгресса ВААПа, премьера мюзикла "Неистовый гасконец" в постановке Московского театра оперетты. Сочинения: новая (третья) авторская редакция балета "Семь красавиц" на сцене Азербайджанского Государственного театра оперы и балета им. М. Ф. Ахундова.
- 1979 - делегат V съезда Союза композиторов Азербайджана, председатель Союза композиторов Азербайджана, делегат VI Всеоюзного съезда Союза композиторов СССР, секретарь правления Союза композиторов СССР.
- 1980 - Сочинения: IV симфония "Гойя" (совместно с Ф. Карасвым). Премьера - посмертно в 1983 году.
- 1981 - Сочинения: 12 фуг для фортепиано (премьера посмертно в 1983 году). Прелюдия и fuga для органа (произведение не опубликовано).
- 1982 - умер 13 мая в городе Москве. Похоронен в городе Баку.

GARA GARAYEV

*To the bright memory
of my great teacher - Gara Garayev*

*Text author -
Firangiz Alizade*

B a k u - 1997

CONTENT

INTRODUCTION	87
I. World of music.	88
II. Music of thoughts	91
III. The ascent	94
IV. Wandering	98
V. The will	100
VI. Immortality	102
Gara Garayev in his Contemporaries' Estimation	104
Brief Chronograph of life and creative activity	106

INTRODUCTION

This book is about the life and creative activity of Gara Garayev, one of the greatest masters of the music of 20-th century, contributed greatly to the formation and development of Azerbaijan music art.

Like his great teacher Uzeir Hajibeyov Gara Garayev's personality combined a great composer, outstanding social activist, talented teacher, publicist and scholar.

As an author of music masterpieces Gara Garayev devoted 45 years of his life to the service of the art of music. For many music lovers in different parts of the world the name of Garayev associates with rapid development of the school of composers in Azerbaijan, its fame and glory.

Garayev's ballets are staged in many theatres of the world, his symphonies are performed by many orchestras conveying to people progressive ideas and aesthetic pleasure.

The personality of Garayev has attracted the attention of many researchers such as Karagichev, Abezgauz, Aranovsky, Bonch- Osmolovskaya, Gerlakh, Aliyeva, Mehdiyeva, etc.

The present publication, though not comprehensive and detailed, acquaints readers with interesting aspects of Garayev's life, history of some of his outstanding music pieces, etc.

The book contains 6 essays and sayings of Garayev's contemporaries about the composer. There are also 204 photographs of various years, many of which are published for the first time.

Photomaterials of the Central State Archive kindly presented by Nina Fischeva, as well as materials from the personal archive of Garayev have also been used in this publication. The author expresses her gratitude to T. Guliyev, G. Almas-zade, L. Vekilova, Ch. Babayeva and R. Agazade who contributed greatly to the book.

Firangiz Alizade

No art is endowed with such a powerful, inspired force, elevating the thought and feelings, such, in essence, boundless ability to the subtle psychological analysis, which at the same time creates the atmosphere of the collective, mass, unifying entity, as Music.

GARA GARAYEV

I. WORLD OF MUSIC

The land of Azerbaijan, so rich in talents, lavishly presented the world with poets and musicians, singers and military leaders. Today everybody knows the names of Nisami and Fisuli, Hadjibeyov and Bul Bul, Babek and Jamshid Nakchivansky. They are respected and loved universally.

No century was so rich and beneficial for Azerbaijan music, as the present one - the twentieth. All the continents became acquainted with the names of the representatives of the new school of composition of Azerbaijan; the music created by Uzeir Hajibeyov, Gara Garayev and Fikret Amirov found a way to the hearts of the millions.

Among the greatest figures of our culture, one of the most honorable places belongs to the outstanding Azerbaijan composer - Gara Garayev. After Uzeir Hajibeyov who founded the Azerbaijan school of composers and became the discoverer of new spiritual values for the whole East, Gara Garayev, the worthy successor of him, put the music of Azerbaijan to the summit of world achievements, having made it accessible to all the nations of the world.

The debut of the nineteen-year old Garayev, as a composer, took place in 1937 in his hometown Baku. At the recital dedicated to the 100-th anniversary of the death of Alexander Pushkin he performed a piece for the piano "Tsarskoselskaya Statuye". The talent of the young composer grew up dynamically and fast. All the boundless variety of the world with its joy and anxiety was introduced into Azerbaijani music. No wonder that the harvest of the late 30's is so rich: "The Poem of Joy", "The Song of the Heart", "The Sports Suite", "Azerbaijan Suite". The note of Garayev firmly declares itself in all these pieces.

But soon bright colours of the composer's palette are replaced by grim, anxious tunes. The Great Patriotic War and the period of the creative formation of Gara Garayev. The years of severe trials and privations had become for the composer the period of strenuous work of the thought; his large-scale

designs were conceived and realized, i.e. "The First Symphony", opera "Vatan" (Motherland) (in collaboration with Jovdat Hajiyev).

The post-war years were filled with hard work. "The Second Symphony", "String Quartet", chorus "The Autumn", music to films and dramatic plays appear one after another. But the first peak of the great success which placed Gara Garayev among the most prominent figures in the culture of this country, became the symphonic poem "Leyli and Majnoon".

The story of unrealized love, told by Nisami Ganjavi (the work was devoted to the 800-th birth anniversary of the great poet). This plot inspired Uzeir Hajibeyov to the creation of the first mugham opera in the East. What inexhaustible charm has the "sad story" of the Oriental Romeo and Juliet. The emotional impact of the poem is strikingly great, the collisions of the drama are depicted by the composer vividly and brightly.

The year of 1952 was a milestone in Gara Garayev's career. The premiere of the ballet "Seven Beauties" was a landmark not only in the composer's creative activity, but also in the whole ballet theater of the world. Based on the motifs of "Khamse" by Nisami, the ballet "Seven Beauties" became for Gara Garayev one more step towards the comprehension of the eternal and boundless world of poetry of the great thinker of the East.

For the first time in the history of Azerbaijan musical theater a ballet penetrated with true symphonism appeared. Each of its images is rich in dynamism. The deep philosophical thought of Nisami about love, its moral-ethnic value, found bright reflection in the love story of a simple girl from among ordinary people, Ayisha and Bakhram - shah. Intricate, many-sided collision, clashes of fates and characters are reflected in the music to the ballet with great expressive force.

The premiere of the ballet in Baku (1952), Sanct-Petersburg (1953), Prague (1959) were a great success. The ballet was staged in many theatres in this country and abroad.

In the 50's, Gara Garayev was also active in the sphere of symphony music: "Albanian Suite", "Choreographical Scenes", "Vietnamese Suite", music to the feature-documentary film by Roman Karmen, "A story about the Oilmen of the Caspian" - all these pieces, of different genres, are united by the terseness of expression, unity of intonation and intonation and perfection of form.

"The Path of Thunder" ... These words personify in themselves the highest blossoming of Azerbaijan ballet, genuine triumph of national composing school of Azerbaijan. Awarded the highest honor of the former USSR in 1967 - the Lenin prize, the ballet "The Path of Thunder", added new glorious pages to the history of Azerbaijan ballet.

The ballet is based on the novel of the same title by Peter Abrahams, the South-African writer of the 20th century. For the first time the problem of colonial slavery and racial inequality was raised on the ballet stage.

The innovation of Gara Garayev was revealed in the broad application of symphonic techniques in the traditionally choreographical forms, on free elaboration of the folklore of the black people, in through generalization of stylistic trends of modern music. Having begun its triumphant march in 1958 in Leningrad, the ballet "The Path of Thunder" was staged at many theaters of the world, i.e. the Bolshoy Theater of Moscow, the Azerbaijan Opera and Ballet Theater, the theater of Varna (Bulgaria), Brno and Bratislava (Czechoslovakia), Budapest (Hungary), and many others.

Dmitry Shostakovich wrote on the occasion of awarding the ballet with the Lenin prize: "The ballet is written on a large-scale, in a broad breath of symphonism. The listeners are captivated by the freshness of melodious idiom, wealth of graphic intonations, lavishly scattered over the whole score, with organically introduced tunes of the black people. This prize is a great achievement for Azerbaijan people". Gara Garayev was mainly a creator of large scale works of scenic and symphonic genres, yet, he was also active in the chamber-instrumental field of creation. This genre, being the sphere of subtle

detailed elaboration and special "warm" intonation, attracted the composer's attention during all periods of his creative activity. All the connoisseurs of music remember the classic clarity and bright lyricism of the "String Quartet", dedicated to Shostakovich (1946), the penetrating expressiveness of the songs to the lyrics by A.S.Pushkin "I Loved You", "On the Hills of Georgia"(1949), passionate and lofty music of the Sonata for Violin and Piano (1960).

Garayev wrote music for 19 films and 20 theatrical performances. In many cases the composer was so much carried away by the work for the cinema and stage, that some independent pieces appeared in the wake, as if "provoked" by one theme or another. Thus, the suite "A Tale about the Oilmen of the Caspian", "The Vietnamese Suite", symphonic picture "Don Quixote", symphony "Gaya" (in collaboration with his son-Faraj Garayev) appeared.

Gara Garayev collaborated with such prominent film and stage directors of the 20th century as G.Kozintsev, K.Wolf, G.Alexandrov, G.Tovstonogov, V.Komissarshevsky. But especially strong and prolonged was creative cooperation with the remarkable film director Roman Karmen. In 1953-67 they made five films:

"A Tale about Oilmen of Caspian", "The Conquerors of the Sea", (Azerbaijanfilm), "Vietnam", "The Great Patriotic War", "Grenada, Grenada, My Grenada" (Mosfilm).

Reminiscing their joint work at the film "Don Quixote" Kozintsev wrote in one of his letters to G.Garayev. "... I had been fond of your music to the film before, but now, when many years have passed, it seemed still better to me. ,our music has an astonishing quality of force and precision, the feelings of the very essence of the novelty. Nothing better can be thought of. Probably, it coincided with something very personal for you: otherwise, no one would be able to create so..."

These words are strikingly acute. Actually, the character of Don Quixote was very dear to Garayev. Moreover, the composer's temperament had quite a few features in common with the character of the noble knight. This was confirmed by the appearance in 1960 of a new work by Garayev-his symphonic picture "Don Quixote" .

The main leitmotiv of this piece, one of the best works by composer, was the theme of wanderings, the theme of quest. This fact is full of symbolic significance. The 60's saw new vistas of bold decisions and intensive searchings in the creative activities of Gara Garayev.

The artists can be compared with ships, they go out into the sea, wide, boundless, rough and always endlessly new, while the others are lying at quiet another, far from storms and dangers ...

GARA GARAYEV

II. MUSIC OF THOUGHTS

Gara Garayev can be undoubtedly related to the number such artists, who fearlessly set out into the "stormy and endless" sea of modern music. The keen artist, man of broad world outlook and erudition, Gara Garayev treated with understanding artistic "situations" and events taking place in music in the second half of the 20th century. The outburst of information that shook all the humanitarian spheres, scientific and technological revolution, seething cataclysms of social life - all these demanded comprehension, renovation of many practical issues of creation of the contemporary artist. To hold himself aloof from the spirit of the age means to acknowledge his intellectual insolvency in the struggle for new ideas and trends.

At the same time, G. Garayev was always aware of himself as a representative of Azerbaijan national culture, the heir to its wealth of musical traditions. Three fruitful branches of Azerbaijan music, i.e. the mugham, ashgy creation and folk song-were the sources of Karayev's art feeding it with powerful energy of life. But this association was never straightforward or accidental it was a deeply comprehended synthesis of two entirely different fields. To deviate from traditions would mean to loose one's roots, one's own identity.

Thus, in the 60's Gara Garayev was confronted with difficult dilemma, and , as always, followed the line of the "greatest resistance". But this path was the only true one, though going along it was akin to walking over the blade of the razor. This was the approach of the synthesis: absorb everything with which the world music breathes and to make it his own creative potent, to make a quality change in the development of the national music and in the formation of his own composer style.

The piece in which the composer first succeeded in embodying his strenuous searches in the sphere of a new musical idiom, was the Third Symphony. It can be stated without exaggeration, that its appearance in 1965 caused an upheaval in the minds of not only Azerbaijanian musicians, but also of many art figures of the former Soviet Union. The sensational character of this event lies in the fact that Gara Garayev, the recognized master , furnished in many official regalia, had turned to dodecaphonic tech-

nique, invented by the Austrian composer Schoenberg.

If we discard the "arguments" of those who are fond of putting political labels and who always find a pretext to scream "watch out" when something new, fresh and unusual appears, we can see that the debates of the majority of serious and thinking musicians were concentrated upon two fundamental issues: whether such a technique is right for an Azerbaijan author, the leader of the national school and whether this path offers good prospects for the development of the world multi-national music.

About a quarter of a century has passed since then, and this dispute has been settled by time. The highest "hallmark" of the third symphony, the inspired and enthusiastic mastery of the composer established the right of the artist to guests and risks.

In the life of every man there comes a time when a day lasts "longer than a century", and the cost of a minute becomes incompatibly higher than the sequence of days he had lived through. The same is true of music. In the Third Symphony Garayev speaks to the listener only about the essence, he speaks with fervor and determination, but without superfluous words and high-flown eloquence. Each intonation, moreover, every note acquires extraordinary brevity and ponderability. Thought is expressed as quiescence of emotions, as a result of the greatest intellectual excitement...

What is the meaning of life? - Creative work. What is the value of every man? - His unique spiritual world. What is happiness? - Striving for the good and beauty...

Together with the hero of the symphony we arrive at the simple truth so hard to achieve, we do it on our own accord, each time a new, having gone through self-purge and lucid intervals...

Is it not a great purpose of art?

Whoever attentively scrutinizes the outlines of the symphony forms, will unveil the subtle interrelation of all its constituent parts, a crystal of the purest water, with the facets polished to perfection. It is not accidental, that the Tajik composer, Bakher exclaims: "This symphony, like a gigantic summit, towers above its modest, sometimes poor "neighbours!"

The premiere of the Third symphony was in April 1965 in the Grand Hall of the Moscow Conservatoire named after Peter Tchaikovsky. In the same year, during the days of the "Transcaucasian Spring" festival the symphony was performed in Baku. In both cases the symphony was interpreted by the Moscow chamber orchestra under Barshai. In 1968, the Third Symphony was played by the Azerbaijan Chamber orchestra (now named after Gara Garayev) conducted by Nazim Rzayev. From the second half of the 70's the symphony has been in the repertoire of many chamber orchestras of this country and abroad.

Having embarked upon the unexplored path, Garayev plunged into the new world of ideas and dimensions, finding in it everything in tune with his own thoughts and notions about art and its laws. In the Violin Concerto (1967) which he wrote at the request of the great violin images is rendered through more personal colours, becoming more fragile and refined.

...The serene sorrow and nostalgic grief for romanticism of the past, bitter speculations about frailty of life and tragic premonition of the end, daring hope to withstand, desperate determination to overcome the irresistible...

The dramaticism of the concerto is tied up into a tight tangle of contradictions and conflicts, the atmosphere of the music existence is so strained, the fast - moving progress towards ever higher and higher summits is imbued with such freedom-loving passion, and these are striving for dazzling-fearful, but so vitally necessary Truth.

Having been heard for the first time at the recital dedicated to the 50th birth jubilee of the composer in the Grand Hall of the Moscow Conservatoire in brilliant rendition of L.Kogan and the Symphony orchestra conducted by E. Svetlanov, the Concerto enchanted the audience with the extraordinary tension of feelings. The remarkable performer of the Concerto is the famed violinist Gidon Kremer, while

at the opening of the 1st festival "Music of the 20th century" named after Gara Garayev (Baku, - 1986). The Concerto was performed by Andrei Korsakov, winner of the international competitions.

At a time there were many opinions expressed that in his last works Garayev had wholly departed from national intonation. Agreeing on this point only as to a partial truth it is necessary to bear in mind that the national in music can express itself not only in the intonation, but also in many other elements - such as conception, shape, type of narrative and development. All these possibilities were used by Garayev to full advantage. This is probably the reason why the subtle fine rendition of the last scores by Garayev resembles refined painting of Oriental miniatures, while the terseness of expressions is similar to polysemantic depth of beits. The unique peculiarities of the Third Symphony and String Concerto is achieved through the combination of calm, balanced wisdom, going from the remote past, with live pulsating thought of troubles of the present day.

The fate of the last works of Gara Garayev was difficult. Third Symphony was several times rejected by the Committee for awarding the Lenin Prize, while the String Concerto and the "Goya" Symphony were heard in the composer's homeland only after his death. Really "there is no prophet in his own country".

In the last years of his life Gara Garayev worked at some large pieces, some fragments for the ballet "Don Juan" for the Moscow Bolshoy Theater were written, a libretto was being written for the synthetic musical-scenic work, combining the features of operas, ballet and dramatic action, "Leyli and Majnun" based on seven Azerbaijan mughams. The composer was on the brink of new discoveries and achievements. But life disposed of all these in a different way, much of what had been planned by the master remained unrealized...

Gara Garayev's creative legacy is large, it includes about 110 titles; ballets, operas, symphonies, symphonic poems and suites, cantatas, chamber-instrumental pieces, functional music, musicals, variety pieces, songs, marches. It may seem, that music alone was enough to completely fill each moment of the time, granted by the fate, to satiate it with vigorous work and lofty meaning. But generosity of the artist's soul exceeds all customary notions, dictating new, higher criteria of existence. The powerful talent of Garayev embraced many spheres of musical-social life, having realized itself in teaching and educational activities, publicistic writing. Each of the spheres of his life let a deep imprint not upon the musical culture of Azerbaijan, but on the whole world multinational culture.

Contemporaneity stirs my soul to especially great depth. Had I been born in the previous centuries I would probably have never become a composer.

GARA GARAYEV

III. THE ASCENT

Gara Garayev lived a wonderful life filled with creative work and interesting events. He travelled far and wide, became acquainted with most prominent representatives of musical culture of the 20th century, i.e. I. Stravinsky, S. Barber, A. Saigun, L. Nono, Niyazi, A.Balanchivadze, R.Shchedrin, E.Svetlanov, K.Meyer.

The splendid, unique personality of Gara Garayev drew to him the attention of not only musicians, but the representatives of other professions, such as writers, scholars, poets, painters, producers. In close collaboration with many of them, he created operas and ballets, dramatic performances and films.

Two great musicians, Uzeyir Hajibeyov and Dmitry Shostakovich, exerted great influence upon the formation of Gara Garayev's creative personality. The founder of the composer's school of Azerbaijan and the great symphonist, both of them were Garayev's teachers, his guiding stars in all the matters of life and creative activities. From them G.Garayev inherited the involvement in everything progressive, thirst for perceiving the new, openness in communicating with people, wonderful gift of teaching.

The February 5, 1918 in the city of Baku, in the family of the well-known pediatricist, Doctor of medicine, professor Abulfaz Faraj ogly Garayev and Sona Iskandar kyzy Akhundova-Garayeva, a firstling, Gara was born. The boy showed his musical abilities at an early stage, and already at 5 played by ear the tunes he liked. The Garayevs' family inspired in their children broad cultural-musical interests, music was often heard, books were read and discussed. Together with his brother Mursal, Gara often visited musical performances and recitals.

At the age of 8 the boy went to the musical school at the Azerbaijan State Conservatoire, where he attended the piano class. In 1930 he was admitted to the musical workers' faculty to class of G.G.Sharoyev. Here he wrote his first compositions for piano and instrumental pieces, in which fresh spontaneity, impressions of surroundings, books and characters were reflected. Fervid imagination of the future composer lived on wonderful concerts with which guest symphony orchestras of Moscow and Sankt- Pietersburg came to Baku. These orchestras were conducted by F. Stiedry, O.Klempere,

R.Dezormierre, R.Baton, E.Senekar, A.Gauk, N.Golovanov.

Years passed. The 17-year old Garayev became a student of the composition class at the Azerbaijan State Conservatoire. Garayev was fortunate in studying in Professor Hajibeyov's class the fundamentals of Azerbaijan folk music. In the years of studies, on the basis of the materials, recorded during the folklore expedition the Cantata "The Song of a Heart". Soon, during the first Ten-Days Festival of Azerbaijan art in Moscow (1938), the cantata was heard in the capital. This bright and talented work at once attracted everybody's attention, was well remembered, the critics wrote in the newspaper "Vechernyaya Moskva" (13.IV.-38): "The Song of a Heart". What a simple and at the same time poetic symbol of the Ten-Days Festival of Azerbaijan art!"

The first great success of the young composer highlighted the years of his studies in Baku. On the initiative of Uzeyir Hajibeyov, among the mostly gifted students, Garayev was sent to the Moscow State Conservatoire named after P.I.Tchaikovsky to continue his education. By that time he had become a member of the Composers' Union of Azerbaijan, author of several chamber and symphonic works, music to the documentary film "Azerbaijan -Order Bearer"

Moscow Conservatoire ...

Together with another young Azerbaijan composer J.Hajiyev, who also came to Moscow to continue his education, Garayev was engaged in hard work under A.Alexandrov, S.Vasilenko, L.Masel.

But studies at the Moscow Conservatoire so successful from the very start, were soon interrupted by the outburst of the Great Patriotic War. Having returned to Baku, Garayev was commissioned with a new job of the artistic director of the Philharmonic Society, and office of the vice-chairman of Uzeyir Hajibeyov, the head of the Composers' Union of Azerbaijan.

In the grim years of the war Gara Garayev was actively engaged in musical-organizational work of the republic, conceiving and realizing the large-scale compositions, i.e. the First Symphony and Quartet, music for two films.

Looking back into those distant and hard years, we can see the 24-year old Garayev, young as he was, taking the burden of so much work and duties entrusted to him. This required incredible strain of all his abilities, both physical and moral.

In December of 1944, in spite of hard conditions of war time, the Ten Days Festival of the Transcaucasian republics was opened in Tbilisi. From here the symphonic music of Azerbaijan had started, here, in spite of gun fire, the first national symphonies written by young Azerbaijan composers, Gara Garayev, Jevdet Hajiyev and Sultan Hajibeyov were heard. Inspired by the success of their symphonies G.Garayev and J.Hajiyev work together at the opera "Vatan" (Motherland).

When the war ended, the studies at the Moscow Conservatoire were resumed. At last the dream of the young musicians became true, they were admitted to Dm. Shostakovich's class. It was the time when the work of genius, the Seventh Symphony by the siege, was sounding alarm all over the world.

Named "The Leningrad Symphony", it reflected heroism and endurance of the native people. It goes without saying that Shostakovich enjoyed great prestige among his pupils, his influence upon them was tremendous. In Moscow Gara Garayev completed his Second Symphony and opera "Vatan" (in collaboration with J.Hajiyev).

Leaving for his native land in 1946, Gara Garayev carried away two diplomas, i.e. one of the graduate of the Moscow Conservatoire and the other of the winner of the Prize for the opera "Vatan". But the most valuable acquisition of that period was his contacts with Dm. Shostakovich. Now, the relations between the Master and the Student turned into a great friendship. In the most gloomy years of the Zhdanov's repressions, when Shostakovich was surrounded by intimidating vacuum, while in newspaper "Pravda" innovatory quests of Shostakovich were characterized as "muddle instead of music" "Gara Garayev remained one of the most faithful and devoted of his friends. In the whole subsequent

life of the junior colleague. the encouraging words of Shostakhovich were his injunctions, i.e. "I consider you one of those composers who can and must move forward our music". (from the letters of Shostakhovich to Garayev; G.Garayev's papers).

The later 40's and early 50's is the period of genuine upsurge of Azerbaijan music art. Everything seemed to have been merged in the ancient land of Azerbaijan to provide brilliant blossoming of a new art of symphonism, which united in itself the delicate paintings and symphonic mughams by F. Amirov and Niyazi, philosophical profundity of symphonies by J. Hajiyev, colourful sketches by S.Hajibeyov. This time also coincided with the beginning of creative activity of Niyazi, the magician of the orchestra, the inspired interpreter-conductor, who gave life to many renown scores. What was the place of the unique character of Garayev's achievements in this splendid many-coloured galaxy of musical talents? In what lies the inimitable core of his music? First of all it is the all-embracing scope and versatile range of characters created by him, their expressiveness and vital power. Garayev's music presented before the listeners not only separately taken signs, life in its inexhaustible diversity. Garayev succeeded in fulfilling this task for the first time in his symphonic poem "Leyli and Majnoon", the work which opened the way to broad recognition of the composer. "The strong and sagacious talent of Gara Garayev opened before the people who came from different countries of the world, unusual depth of humanness making the whole audience listen to the music breathing one breath and sharing the same feelings", - wrote Niyazi after the performance of the poems at the International music festival "The Prague Spring" in 1954 (from Niyazi's reminiscences).

Universalsness of artistic thinking in his aspiration to express in music the dynamics of life and its collisions, could not but lead Garayev to the musical theater. In the 50's in a single impulse of inspiration. Gara Garayev creates his best works -ballets "Seven Beauties" and "The Path of Thunder".

The people of Baku received the first performance of the ballet "Seven Beauties" in 1952 with enthusiasm which is difficult to describe. The house was full every night, each scene of the ballet was accompanied with a storm of applause, Garayev's name was on everybody's lips ...

It should be noted, that the success of the ballet was no matter of local significance, and public's enthusiasm was far from only being the manifestation of patriotism. The production, directed by P.Gusev in 1953 on the stage of the Leningrad Maly theater had a run of 213 nights, drawing full house every time! The performance of the ballet scored invariable success in a number of the cities of Russia and many a stage of European states, i.e. in Czechoslovakia, Bulgaria, France, Switzerland.

Though the composer's life was full and busy, he needed people close to him in spirit, as they were necessary for him as the breath of life; these were his associates and like-minded colleagues, friends and companions. One of them was Nasyim Hikmet, the great poet of Turkey. They used to meet in Baku, Moscow, Sankt-Petersburg ... each of these encounters was joyous and unforgettable. They were united not only by the affinity of souls and sincere friendship, but a long creative joint work. They worked together in Moscow at the plays by N. Hikmet "The Eccentric" and "The Women's Rebellion"; in Baku they continued to work at the film "The two from the same quarter". Hikmet went to Sankt-Petersburg from Moscow to share tremendous success with his Azerbaijanian friend, confirming the acclaim of the second ballet "The Path of Thunder".

... "The stage of the Sankt -Pietersburg Opera and Ballet theater has seen quite a few wonders. The greatest operas and ballets of Russian composers-classics were born here. The stars of the Russian theater the stars of the highest magnitude, have been shining on it. Now a new, modern creation has been produced here, the author of which is Azerbaijan's composer Gara Garayev. "It is wonderful!" -thus the poet expressed his opinion after the performance.

And indeed, Sankt-Petersburg in 1958 became a place of genuine pilgrimage. Not only Garayev's disciples, but many Russian and Azerbaijan music lovers, the intellectuals of the whole country came

Gara Qarayev (1968)
Kapa Kapaen (1968)
Gara Garayev (1968)

THEATRE DE MONTE-CARLO
SALLE GARNIER SAISON 1969-1970

LA COMPAGNIE DE LA COLE MAZER
Youti ALGAROFF

BALLET DE L'OPERA DE BAKOU

60 ARTISTES

NINA SOROKINA NATALIA MAKAROVA
IOURI VLADIMIROV SERGE VIKOULO
et BOLCHÉÏ de MOSCŪ et KIROV de LÉNINGRA

Samedi 27	Dimanche 28	Mardi 31	Jeudi 1
MALLADE de CASPIENNE		LEILI et MEDJOUN	
PAS DE DEUX CELESTES		OMHRES de KOBYSTA	
a DEMOISELLE et le SVOLOU		SUITE AZERBAIDJANAISE	

avec les choristes de l'Opéra de Monte-Carlo

Le directeur de Répertoire et de la Musique: M. ALGAROFF

Le directeur de la Salle: M. ALGAROFF

Le directeur de l'Administration: M. ALGAROFF

Monte-Karladı Azorbaycan balceti artistlarinin
qastrol afıřası (1969)
Афиша гастрोल артистов азербайджанского
балета в Монте-Карло (1969)
Poster of azerbaijans ballet performer during
visit to Monte-Carlo (1969)

Q. Qarayev və T. Salahov (1970)
К. Караев и Т. Салахов (1970)
G. Garayev with T. Salahov (1970)

Qara Qarayev gənc bəstəkarlarla (1970)
Кара Караев с молодыми композиторами (1970)
Gara Garayev with young composers (1970)

Q. Qarayevın təltif günü (1971)
В день награждения К. Караева (1971)
G. Garayev's decorate ceremony (1971)

Q. Qarayev və O. Zulfikarov
К. Караев и О. Зулфиқаров
G. Garayev and O. Zulfikarov

Qara Qarayev rejissor Mehdi Məmmədov ilə söhbət zamanı (1971)
Кара Караев во время беседы с режиссором Мехти Мамедовым (1971)
Gara Garayev during meeting with producer Mehdi Vavedov (1971)

T. Salayev, Q. Qarayev, R. Behbudov
Т. Салахов, К. Караев, Р. Бейбулон
Т. Салахов, Г. Гараяев, Р. Бехбудов

Qara Qarayev
Кара Караев
Gara Garayev

Qara Qarayev Dm. Şostakoviç ilə
 Кара Караев с Дм.Шостаковичем
 Gara Garayev with Dm. Shostakovich

Qara Qarayev məşğələ aparır (1973)
 Кара Караев проводит занятие (1973)
 Gara Garayev during his classes (1973)

İtalyan bəstəkarı Luidji Nononun Qara Qarayevə
 məktubu (1973)
 Письмо Кара Караеву от итальянского
 композитора Лунджи Нонно (1973)
 Letter to Gara Garayev italian composer Luidji
 Nono (1973)

Festival Nazionale di "L'Unità" - Venezia

Qara Qarayev
 Кара Караев
 Gara Garayev

Qara Qarayev tələbəsi ilə (1974)
 Кара Караев со студенткой (1974)
 Gara Garayev with student (1974)

Bəstəkarlar İttifaqının qurultay
 iştirakçıları (1974)
 Делегаты съезда Союза
 композиторов (1974)
 Delegates of congress of composers
 union (1974)

Q.Qarayev Ruzada istirahotda (1976)
 Кара Караев на отдыхе в Руза (1976)
 Gara Garayev during rest time in Ruza (1976)

Qara Qarayev
 Кара Караев
 Gara Garayev

Дорогая девушка!
 Вспоминаю к тебе с любовью, свои
 счастливые танцы зрел и мои замечательные
 отцы детства, те времена их похождения с
 Халимой, которые в юности были поводом
 в Рузу, в парадизе, криво фреску, а
 те их раскатыли.
 Мне тебе много и счастливых, радость бу-
 дет ридея, мои воспоминания на твои слова
 Ты была и влюблена в те дни, в те дни, те
 и помню влюблен, а всем счастливым
 вспоминаю тебя.
 Желаю им всем, но они счастливые
 счастливые моменты. Фараз в. Ашад.
 21 июля 1976 года

Qara Qarayevin maktubu (1976)
 Письмо Кара Караева (1976)
 Gara Garayev's letter (1976)

Qara Qarayev va Firangiz
 Əlizado. Italiya (1976)
 Кара Караев с
 Фирангиз Ализаде.
 Италия (1976)
 Gara Garayev with
 Firangiz Alizade. Italy
 (1976)

Qara Qarayev va Litva dirižori Y.Domarkas. Vilnyus (1978)
 Кара Караев и литовский режиссер Й.Домаркас . Вильнюс (1978)
 Gara Garayev with lithuania conductor Y.Domarkas. Vilnius (1978)

Q.Qarayev va gürcü bəstəkarı Ə.Tsinszadze. Baku (1978)
 Кара Караев и грузинский композитор А.Цинзадзе. Баку. (1978)
 Gara Garayev with georgian composer A.Tsinszadze. Baku (1978)

Qara Qarayev
Кара Караев
Gara Garayev

Qara Qarayev, X.Mirzazade
Кара Караев, X.Mirzazade
Gara Garayev, Kh.Mirzazade

Qara Qarayev məşğulə zamanı
Кара Караев во время занятия
Gara Garayev during his class

Dm.Şostakviç Azərbaycan Bostakırlar İtifaqında.
Дм.Шостакович в Союзе композиторов Азербайджана.
Dm.Shostakovich in Azerbaijan composers union

Qara Qarayev
Кара Караев
Gara Garayev

Qara Qarayev (1974)
Kapa Kapaev (1974)
Gara Garayev (1974)

Dm Shostakovich vs Q. Qarayev
Д.Шостакович и К.Караев
D.Shostakovich and G.Garayev

Qara Qarayev
Kapa Kapaev
Gara Garayev

Qara Qarayev
Kapa Kapaev
Gara Garayev

Qara Qarayev
Kapa Kapaev
Gara Garayev

Qara Qarayev, Rodion Şedrin
Кара Караев, Родион Шедрин
Gara Garayev, Rodion Shedin

Q. Qarayev məşğulə zamanı
К. Караев во время занятия
Gara Garayev during his class

Q. Qarayev və bostokarlar
К. Караев и композиторы
G. Garayev with composers

Q. Qarayev incəsənət xadimləri ilə
К. Караев с деятелями искусства
G. Garayev with people of art

Q. Qarayev, seçkilər
К. Караев, выборы
G. Garayev, elections

Qara Qarayev oğlu Faraj ilə (1981)
Кара Караев с сыном Фараджем (1981)
Gara Garayev with his son Faraj (1981)

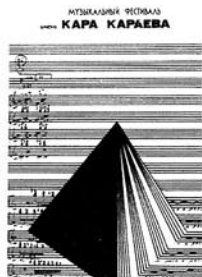

Qara Qarayev qızı Zulfeyya ilə (1981)
Кара Караев с дочкой Зулфией (1981)
Gara Garayev with daughter - Zulfiya (1981)

Q. Qarayev adına Azərbaycan kamera orkestri. Dirijor - N. Rzayev
Камерный оркестр имени К. Караева. Дирижер - Н. Рзаев
Orchestra named after G. Garayev.
Conductor - N. Rzayev

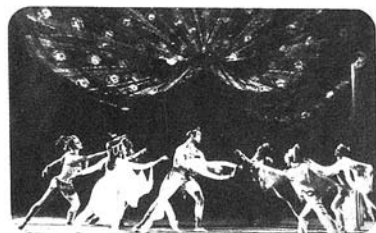

Q. Qarayev adına birinci Musiqi festivalinin embleması (1996)
Эмблема первого Музыкального фестиваля имени К. Караева (1996)
Symbol of the first music festival named after G. Garayev (1996)

"Leyli və Məcnun"
Фрагменты из балета
"Лейли и Межнун"
Fragment from ballet
"Leyli and Mejnun "

Qara Qarayev
Кара Караев
Gara Garayev

"Yeddi gözəl" baletindən
Фрагменты из балета "Семь красавиц"
Fragment from ballet "Yeddi gözəl"

"İldirmlı yollarla" baletindən
fragmentlər
Фрагменты из балета "Троюю
грома"
Fragment from ballet "İldirmlı
yollarla"

to the city on the Neva to see "The Path of Thunder". Shostakovich came from Moscow to see the performance of his former student. This is what he wrote after visiting the theater to Garayev in Baku: "Dear Garik: I am writing this letter under the fresh impressions from your ballet "The Path of Thunder" ... I heartily congratulate you on this fine piece of work... The house was full, there were some added chairs, some spectators were standing. I liked both the orchestra and the performers, and generally the whole scenic ensemble. But I liked your music, of course, best of all!" (from Shostakovich's letters to the composer, G.Garayev's papers).

The outstanding services of Gara Garayev in the development of Azerbaijan music were recognized by awarding him the title of People's Artist of the USSR in 1958. He became internationally famous after the the ballet "The Path of Thunder" which was staged in the repertoire of the Bolshoy Theater: in Czechoslovakia, Bulgaria and Hungary.

"Which of your works do you consider the best one?"

GARA GARAYEV: *"The one I am going to write".*

IV. WANDERINGS

The 60's were in Garayev's biography the years of not only new vistas of quests, but also the years of the composer's travels to distant lands. The parabola of his fate made him to cross the ocean, sometimes to West, and sometimes to East, or took him deep into the heart of the continent. The "warming up" in the general atmosphere of international relations made it possible to maintain wider contacts with the foreign colleagues, strengthening the creative ties among them. As one of the first representatives of Azerbaijan culture Garayev visited the USA, Canada, Ethiopia, Egypt, Japan, Spain, etc.

In 1961, Garayev visited Los-Angeles as a member of the delegation of the Azerbaijan Composers' Union, where he took part in the 1st International Festival of modern music. At the recital devoted to Azerbaijan music, the Second Suite from the ballet "The Path of Thunder" was successfully performed. Thus, the music of Gara Garayev conquered another continent.

His stay in the United States was marked with another exciting event. Here he got acquainted with Igor Fedorovich Stravinsky, who, according to Garayev, "was the greatest among the living composers". The music scores by Stravinsky which were rare at that time in the Soviet Union, were often seen in Garayev's class not only as an object of admiration, but as that of intent and through study.

Stravinsky was 80 years old at that time, but this fact did not prevent the renowned doyen of the composers to give the recital of his own works at the festival in Los-Angeles where he conducted the Symphony of Psalms and String Concerto. For Garayev it was an unforgettable experience. A year later, when Stravinsky visited Moscow and Sankt- Pietersburg they resumed their acquaintance. Garayev wrote: "Igor Stravinsky is in Russia! This event gives rise to many thoughts and feelings... The creative life of Stravinsky is a tireless search for innovations in art".

Innovation in art ... This was a dominating goal in Garayev's life, too? That is precisely the reason why the composer had translated from German the works by B. Sheffer, the theoretician of dodecaphony, plunged into the studies of mode system of mughams, searched for any found hidden meaning in fragile sounding of Webern's Cantatas, time and again recurred in thoughts to the solution of the mystery of immortality of "Leyli and Majnoon", - the firstling of Uzeyir Hajibeyov. Garayev never stopped to study, he preserved the freshness of impressions and keenness of observations; he was never tired of enriching and enlarging his creative potential. The power for this titanic work was fed upon the

very heart of his creative thinking.

That character of Gara Garayev can be perceived from the portrait by Tahir Salahov of 1961. With artistic far-sightedness the picture conveys the very spirit of Garayev's quests, clarity and purity of his aspiration, the elevated nobleness of his image. This makes the picture an integral and expressive piece of work.

(The Tretyakov Picture Gallery in Moscow).

This astonishing ability of Garayev's look at the established canons and stereotypes with renewed strength, and modern approach, attracted to him people of different views and convictions. Among them are the American composer Samuel Barber, the Italian Luigi Nono, outstanding Russian musicians Rodion Shchedrin and Leonid Kogan.

The intensive international ties and numerous duties of the member of the committee for prizes, member of the board of jury of many international competitions, often made Garayev leave Baku. He spends more and more time in Moscow, where he works hard, completing new works for the premieres and working with the performers.

The premiere of the Third Symphony in Moscow which took place in 1965 in the Grand Hall of the Conservatoire, became a remarkable event in the cultural life of Azerbaijan. After the premiere Rodion Shchedrin wrote : " The very first hearing of the symphony impressed and captivated everybody with the depth, genuinnes and passion".

In the secret depth of the composer's soul a new melody was brewing that was a sprout of the String Concerto. There was the beginning of the mysteriously and enigmatic process of the creation and its start made the composer feel invulnerable and infinitely happy. It is this state of a happy man, lit with inner spiritual light that we see Garayev in the 1986 film entitled " The truth ascends its throne". The miracle is born before our eyes; two great musicians: Gara Garayev and Leonid Kogan in complete self -oblivion create the images of String Concerto. They seek something and find, reject and accept, get upset and rejoice... One can say with certainty: they have forgotten about the camera which is taking their p[ic]tures.

Garayev's visit to Paris to the World Dance festival in 1969 was especially happy and unforgettable. Together with his full-length ballet "Seven Beauties" and the performance to the music of the poem "Leyli and Majnoon" which were shown in the towns of France, the artists of the Azerbaijan ballet presented a number of ballet productions set to the music of Garayev's students, R.Hadjiyev, T.Bakikhanov, F.Garayev. The 26-year-old Faraj Garayev presented his ballet "Shadows of Gobustan". The first joint work of the father and son became the music to the film "Goya", in 1980 it was continued in the IV Symphony "Goya". Fervent flashes of demonic frescos of great Spanish artist break in the tragically exalted structure of the symphony...

During the last years of his life, Garayev's thought was engaged in incessant work. The biographers of Garayev will often have to ask the question; "how could his imagination bring to concord temperamental images of romantic musical "The Frantic Gascon" with the serial character of 12 fugues, or rich orchestral effects of impressionism of the opera "Tenderness" with the grim graphics of the Prelude and Fugue for organ? Everything points to the fact that the composer's thought was in constant quest, was making choice, striving at encompassing the most distant and incommensurate things. So much energy was hidden in this search, but so little time was allocated for this:

Garayev continued working. In spite of severe illness he continued writing. He won from the disease every new day of work. But the number of days grew less and less. Then time stopped, the last journey occurred. It happened in May 13, 1982.

them were the lessons of mastery and professional skills, honesty and adherence to principles, humaneness and kindness. As true lessons of life, Garayev's lessons remained for his pupils the ageless monuments to kindness, selflessness and love of their Teacher to his students and their future.

Only he will be able to go ahead, who does not allow the gained experience and wisdom, to conceal wholly his young years, who will remember his youth and strive to understand and accept the new things without waving them away.

GARA GARAYEV

V. THE WILL

"Teacher, educate a student" ... Not every great artist is given a chance to realize this commandment. But Garayev was a teacher by vocation and conviction. He loved teaching and did it masterly. The creator of the new composer's school in Azerbaijan, Garayev devoted over 30 years of his life to the pedagogical activities. Among his students are Arif Melikov, the author of the famed ballet "Legend of Love", Polad Bul-Bul ogly, now Minister of Culture of Azerbaijan, well-known composers Xayyam Mirzazade, Faraj Garayev and many others.

It goes without saying that Garayev would have created more music, saved more time for rest and friendly contacts, had he given up teaching. Constant shortage of time was accompanying all his life, sometimes interfering with his new intentions and ideas. But never, even during his hardest years, satiated with work, did he waive a class, never deprived any of his students of his attention and care.

Each of Garayev's students was well aware of the facts that the fate had presented him with a stroke of luck, personal contests with the beloved teacher aroused in his students an unusual rise of creative forces, "halvanizing" their best features. Wise and sagacious artist, Garayev was a man of broad and progressive views. He had never limited the young people's interests for the new positive phenomena of the 20th century's music, on the contrary, Garayev encouraged it in his students.

Garayev's style in maintaining personal contacts with people was surprisingly democratic and unrestrained. Everyone could count on his understanding and compassion. Any insincerity - in sounds, in behavior, in words-aroused in him a negative reaction. As genuinely great instructor, Garayev was especially attached to the gifted pupils.

Garayev himself said about teaching: "Teaching is somewhat akin to the profession of a physician. If the latter is responsible for physical health, the former's duty is to educate spiritually.

Garayev's classes. He had conducted a great deal of them, no one resembling another. But all of

*Tirelessly do good all over the world, our name
will be famed everywhere in return.*

NIZAMI

VI. IMMORTALITY

At all times the best brains of the mankind were trying hard to solve the mystery of immortality. They were stirred by the question: How to overcome the death? How to prolong life? How to become immortal? No answers have been found to these pressing questions, only the deeds of man and the memory of him are immortal.

Gara Garayev is the composer, who created such invariable spiritual values, the importance of which made his name immortal. Man of honor and duty G. Garayev sowed quite a few grains of goodness in his life.

He hopefully looked into the future, laying down its foundation: he was ever engaged in creation, labour, teaching and education. He wanted to leave all he had to the people, his pupils and followers, colleagues and friends.

After so many years the thoughts and ideas of Gara Garayev continue feeding spiritually the musical life of Azerbaijan today, bringing forth new fruits. The festival "Music of the 20-th century" named after Gara Garayev is increasing its scope, acquiring international importance. It was held twice (in 1986 and 1988) in Azerbaijan State Philharmonic House drawing the attention of both Azerbaijan and foreign performers, guests to the city and lovers of music. The name of Gara Garayev was conferred on one of the best performing ensembles of the republic, the Azerbaijan State Chamber Orchestra.

The Garayev school of composers is gaining authority, the name of its best representatives embellish the concert program of various international festivals.

Garayev's splendid music is heard everywhere, it has found a constellation of bright interpreters, among them are the People's Artist F. Kasimov, the Republican People's Artists, N. Rzayev, R. Abdullayev, S. Ganiyev, Z. Adigezalzade, Kh. Kasimova, F. Badalbeyli. The composer's works are published and recorded, his articles and speeches appear in press, the films are made, various aspects of his life and creative activities are being studied. Nevertheless, the composer's legacy contains a vast amount of gems still undiscovered. The ballets "Seven Beauties" and "The Path of Thunder" have not been exhausted completely, nor were they found adequate stage embodiment. The monoopera "Tenderness" is still awaiting its production, as well as the Prelude for Organ and Fugue, the rediscover-

ery of the Second Symphony, Three Nocturnes to the lyrics by L. Hughes and many other works.

In the late 70's, on Gara Garayev's initiative, the Chamber Orchestra made up of the students and conservatoire graduates was established at the Opera Studio of the Baku Conservatoire. It is this young orchestra that invited the listeners to the Grand Hall of the Conservatoire in cold February days of 1983, the first death anniversary, to honor the composer's memory.

At that unforgettable recital, which was the beginning of memorable concerts dedicated to the memory of the late master, for the first time in Baku, 15 years later the premiere in Moscow, the String Concerto sounded again. The amazed public listened to the sounds of the regained masterpiece, drunk with the music with strained attention, it was the music which struggled long and hard through the years of misunderstanding in the land of its creator ...

"Listening to the String Concerto, I was thinking of the fact, how the true character of Garayev was distorted and diminished, perceived by many as an image of an official artist. His work of the recent period, i.e. both the Third Symphony and especially the String Concerto are the confession of the soul, ultimately perturbed, full of humanistic troubles common to humanity, and typically nocturnal fears... From his pain, loneliness, grim outbursts, sprang up Garayev's creative art-eternal and beautiful, of vital necessity to people, which helped the man survive and win. This is Garayev's heroic deed, the recognized artist, who is not completely understood, who has been crowned, but underestimated". wrote one wrote one of the listeners of this concert, the writer Anar, exposing the very essence of Garayev's music.

The greatness is perceived at a distance. Probably not all of us are aware of the tremendous creative feat and personality of Gara Garayev. The years will pass by before everybody can visualize the chain of mountain summits, sparkling with the light of his enormous talent. But from now on, the music of Azerbaijan will measure its pulse by the high criteria of Garayev's art. Time will have no power over unquenchable light of Gara Garayev's starry path.

Gara Garayev in his Contemporaries' Estimation

Gara Garayev is one of my mostly beloved composers. The secret of success of his music is the talented, bright unification, characteristic only of him, of popular traditions, classical heritage with most modern forms of music.

Dm. Shostakovich.

Garayev's art is one of the powerful columns in the huge palace of Azerbaijan music, and his role in the world fame of this music is extremely great.

F.Amirov.

In Gara Garayev's creative work I am captivated by something which can be defined as a strong and bright store of youthful energy. This constant charge is the source of untiring quests of the composer in his strivings, his music is responsive to the newest, freshest and most progressive that we have in our life art.

G. Kremer.

Gara Garayev is a remarkable artist, famed composer, splendid teacher and outstanding personality. His music has long attained well-deserved recognition, won his listeners' hearts not only in the homeland of its creator, but far beyond its borders.

K. Meyer.

Along with Uzeyir Hajibeyov Garayev can be called by right the founder of modern Azerbaijan musical culture ... Garayev's name is closely associated with the emergence of new music of Azerbaijan on the world stage. This can be attributed not only to the fact that dozens of the composers were taught in his class, but to the very example of his own bright and artistic personality.

R. Shchedrin.

Gara Garayev is always perceived by me not only as a composer of a great talent, but a wise intellectual of Azerbaijan Orient, musician - enlightener of today ... Like Glinka, who combined the Russian song and occidental counterpoint, Garayev enriched Azerbaijan music with subtle interpretation of professional achievements of the 20th century music.

S. Slonimsky.

In Garayev's music, which is classified as classical by its merits, the unique Garayev Oriental style was moulded, where, in spite of wealth of emotions colours, rhythms, the dominant power is subtle intellect rather than spontaneity of sensuality. Already mature and legitimate master, Garayev under-

took bold experiments in the field of the application of new musical means, the organic continuation of intellectual-expressive trend of his previous compositions.

L. Mazel.

In "Seven Beauties" Gara Garayev could express by means of musical- choreographical drama intricate conflicts, sorrow and anger, people's struggle. Genuine music true to life, bright national colouring, splendid orchestration - all these make Gara Garayev's ballet an outstanding piece of work.

G. Ulanova.

Gara Garayeva is the personality to whom we owe the upraise of musical art of our people to the new stage. The importance of G.Garayev exceeded the bounds of the pure national and acquired the essence of the international.

A.Melikov.

Years will pass by, but the live source of Gara Garayev's creation will always attract new generations of people, who will seek access to the rich treasure-house of his music, once having found never to part with it.

N. Dumbadze.

Brief Chronograph of life and creative activity

- 1918 - Gara Abulfaz oglu Garayev was born on 5th of December in Baku.
- 1926 - the pupil of the music school within the Azerbaijan State Conservatories.
- 1930 - student of Baku music Labour Faculty on the basis of the Azerbaijan State Conservatory on piano classes.(professor G.G.Sharoyev)
- 1931 - student of the Azerbaijan State Conservatory on composition (professor L.M.Rudolf) and on the basis of Azerbaijan National Music (professor Uz.Hajibekov).
- 1937 - member of the Union of the Composers of Azerbaijan. Works: music picture for piano- "Tzarskoselskaya Statue", "Funeral Music" for piano, "Six Treatments for Azerbaijan national music" for recital part and piano, "poem of Joy" for piano and symphonic orchestra, music for a documental film "Awarded Azerbaijan " (Niyazi and J. Hajiyev),production of Baku Film Studio.
- 1938 - student of Moscow state Conservatory named after P.I.Chaikovsky on classes of composition (professor A.N.Alexandrov) in 1940, head of the folklore expedition in the zone of Sheki- Zagatala, participant of decade of Azerbaijan Art in Moscow. Works: "The Song of the Heart"- cantata for chorus, symphonic orchestra and dance ensemble on R.Rza's words.
- 1939 - Works: "sport Suite" for spiritual orchestra, "3 Tesniifer" for part and symphonic orchestra, "3-part Fugue" for piano, " ?ullaby" for piano, Azerbaijan Rhapsody for piano.
- 1940 - Works: Concert for piano with an orchestra - not finished, "Fugue" for string quartette.
- 1941 - return to Baku, artistic instructor of Azerbaijan State Philharmonic Society named after M.Magomayev - till 1942. Works:" Passakaliya and Triple fugue" for symphonic orchestra, opera "Ayna" (together with J.Hajiyev) - not finished.
- 1942 - Works: Quartettino for string quartet, music to Mir Jalal's play "Mirza-Hayal" in Azerbaijan state Drama Theatre named after M.Azizbekov, music to feature film "One Family" , production of Baku Film Studio, string quartet-lost.
- 1943 - Works: 1st symphony, "Azerbaijan March" for spiritual orchestra, Sonata for piano, "Ashug's March" for orchestra of national music instruments., music for the documental film "Sailors of the Caspian Fleet", joint production of Baku Film Studio and Central Studio of Documental Films.
- 1944 - vice-chairman in management of the Union of Azerbaijan Composers, participant of music of the Trans-Caucasian republics in Tbilisi, again a student of Moscow State Conservatory named after P.I. Chaikovsky on composition class-

- es (professor D.D. Shostakovich) - till 1946. Awarded with medal "For defence of Caucasus".
- 1945 - Works: Opera "Vatan" jointly with J. Hajiyev - premier on May 4, 1945 in Azerbaijan State Opera and Ballet Theatre named after M.F. Akhundov.
- 1946 -Graduate of Moscow State Conservatory named after P.I. Chaikovsky, teacher on composition classes of Azerbaijan State Conservatory, State prize winner for the opera "Vatan", awarded with medal "For Distinguished Labor", government member of Org. Commettee of the Union of USSR composers. Work: II symphony, II string quartet, "Six rubais" on O. Hayam's words, march for amateur orchestra.
- 1947 - Work: symphonic poem "Leyli and Medjnun", "Autumn" for chorus, "The song of happiness" - cantata for soprano, chorus and symphonic orchestra. new orchestra editory of M. Magomayevs opera "Shah Ismail", music to B. Chirsky's play "Winners" in Azerbaijan State Drama Theatre named after M. Azizbekov.
- 1948 - management member of the Union of USSR's composers, docent of Azerbaijan State Conservatory, delegate of I National USSR Congress of Soviet Composers, laureate of State prize for Symphonic poem "Leyli and Medjnun", Head of the music section of Azerbaijan Architecture and Art Institute. Work: Greeting march for symphonic orchestra with fanfares, music for the performance of Azerbaijan Authlets on the USSR Sports Parade in Moscow
- 1949 - Director of Azerbaijan State Conservatory named after U. Hadjibekov - till 1953, enrolment to the Communist Party of the USSR. Work: Suite for Symphonic Orchestra "Seven Beauties", "On the hills of Georgia" and "I loved you" for part and piano on Pushkin's words, music on L. De Vega's play "Dance teacher", music to W. Shakspeare's tragedy "Otello" in performance of Azerbaijan State Drama Theater named after M. Azizbekov
- 1950 - member of the Committee on government state prizes of the Soviet Ministers of the USSR. Works: 6 children's pieces for piano, Pioneers song about the world for part and piano, music for documental film "Mingechaur", production of Baku Film Studio
- 1951 - performance of the suite "Seven beauties" and symphonic poem "Leyli and Medjnun" (conductor - Niyazi) on festival "Prags" spring" in Chekoslovakia. Work: 24 preludes for piano - I notebook, march of Baku Oil Industry workers for brass band orchestra, music to the feature film "Fires of Baku", production of Baku Film Studio
- 1952 - management chairman of the Union of Composers of Azerbaijan SSR, member of the Republic Committee of struggle for peace, trip to Albany Democratic Republic as a member of Soviet Culture and Art delegation. Work: Ballet "Seven Beauties" on motives of Nezami's poem - premier on September 6, 1952 in Azerbaijan State Opera and Ballet Theater named after M.F. Akhundov. Albani suite, 2 children's pieces for piano, 24 preludes - II notebook, 6 children's pieces for piano
- 1953 - delegate of the IV USSR Conference of the Peace supporters, premier of the Ballet "Seven Beauties" in Leningrad State Small Opera Theater. Work: "Choreographic pictures" - suite for symphonic orchestra, music for feature

documental film "A story of Caspian Oil Industry of Workers", production of Baku Film Studio, suite from the music of "A story of Caspian Oil Industry Workers", music of Oil Industry workers for part or chorus with piano

1954 - member of Committee on Lenin and State prizes of the USSR - till 1992

1955 - Merited Art Worker of Azerbaijan SSR, member of Supreme Soviet of USSR (IV convocation) - till 1959. Work: music to documental film "Vietnam" in production of Moscow studio of documental films, suite from music to "Vietnam" film, music to W. Shakspeare's piece "Winter tail" in Azerbaijan State Drama Theater named after M. Azizbekov, music to V. Vishnivsky performance "Optimistic tragedy" in Leningrad State Academic Drama Theater named after A.S. Pushkin, music to N. Hikmet's performance "Crack" in Moscow Drama Theater named after M.N. Ermolova

1956 - I secretary of the Union of Az. SSR composers-till 1973, delegate of the I congress of Az. Composers, journey visit to Bulgaria in composition of state-managers (producers) of "Mosfilm". Work: Music to feature film "Two from a Block" joint production of Baku *f/st.* in the *f/st.*, *n/af.* M. Gorky (Moscow), music to feature film "Lesson of History" joint production "Mosfilm" & studio of feature films in Sofia (Bulgaria)

1957 - member of the Union of cinematographies, delegate of the II USSR festival of soviet films for the music to the film "Two from a Block", member of management of the USSR, composers-till 1962. Work: "Thunder Path" ballet on essay, II suite from the "Thunder Path" ballet, 24 preludes for piano - copybook, "Nargis"-songs for variety orchestra, "Lezginka" for variety orchestra, music for the "Don Kikhot" film production of "Lenfilm" studio.

1958 - National artist of the Az. SSR, deputy of the Supreme Soviet of the USSR (the V convocation), laureate of the II USSR festival of soviet films (Kiev) for music to the "On the Far Shores" film, the I night of the ballet "Thunder Path" in Leningrad st. Opera & Ballet Theatre named after S.M.Kirov - 4 January 1958 Work: "Three Nocturnes" for part & jazz-orchestra to L. Huise's words, a suite from the ballet "Thunder Path" for symphonic orchestra, music to the feature film "On the Distant Shores", production of "Azfilm", music to M. Bulgakov's play "Run" in performance of Leningrad Academic Drama Theatre named after A.S.Pushkin music to the feature film "Her Great Heart", production of "Azfilm"

1959 - National artist of the USSR, professor of the composition department of Azerb. State Conservatorie named after ,zeyir Hagibayov, participant of the II decade of Azerb. Art in Moscow, a real member of AN of Azerb. SSR., journey to Czechoslovakia for the premiere of the "7 Beauties" ballet (Prague, Bratislava, Brno), the I -night of the "Thunder Path" ballet in Big Theater of the USSR - July,27. Work: "Standard-Bearer of the Epoche" - cantata for groups of soloists, chorus & symphonic orchestra on S.Burgun's words, music to the feature film "Gold Echalon", production of "Mosfilm", music to the feature film "A True Friend", production of "Azfilm", music to documental film "Explorers of the Sea" joint production of "Azfilm" & Central Studio of Documental Films, music to M. U. Lermontov's drama "Moscarad" in performance of Russian Drama Theatre named after S.Vurgun (Baku), music to spec-

1960 - the I -night of the ballet "Thunder Path" in Azerb. State Academic Opera & Ballet Theatre named after M.F. Akhundov -25 December, 1960. Work: symphonic engraving "Don Kikhot", sonata for violin & piano, III Suite from the ballet "Thunder Path", music to feature film "Matheo Falcone" production of "Azerfilm", music to the feature film "Leyli & Majnun", production of "Azfilm", music to spectacle "Ireland of Afrodits" by A/Parnis in Russian Drama Theatre named after Samed Vurgun (Baku)

1961 - participant of the I International festival of modern music in Los-Angeles (USA) with performance of the II Suite from the ballet "Thunder Path", awarded with the order of the Red Banner.

1962 -member of the Supreme Soviet of the USSR (the IVconvocation), delegate of the II USSR congress of the Composers of the USSR, Ist secretary of the Union of USSR Composers, delegate of the III USSR Congress of Composers, jury member of the II International competition named after P.I. Chaikovsky, visit to USA in delegation of public figures of the soviet culture & art. Visit to UAR, Livan, Ephioopia as a member of delegation of public figures of soviet culture and art.Work: music to the performance "Riot of Women" by N.Hikmet & V.Komissardzersky in Moscow Academic Drama Theatre named after Mossovet.

1963 -visit to the Arab republic of Egypt in connection with the performance of the "7 Beauties" ballet in Cairo during his guest performances of Leningrad Small Opera Theatre. Work: 24 preludes for piano - the IV copybook

1964 - visit of music festival of modern music "Warsaw Autumn" (Poland) in connection with the performance of the ballet "Thunder Path" during the guest performances of the Great Theatre of the USSR. Works: (III symphony) for camera-orchestra, "City without Children" -reader for camero-orchestra - not finished, music transcription Ashig Sayagi of ,zeyir Hagibayov, music to W. Shakespeare's tragedy "Anthony & Kleopatra" in Azerb. State Theatre named after M.Azizbayov

1965 - laurate for M.F. Akhundov prize for music for music to the performance of "Anthony & Kleopatra", premiere of III Symphony in Moscow - April, 21. I performance of the 3rd Symphony in Baku -2 June. Work: music to the documental film "Great Patriotic", production of Central Studio of documental films, "Classical Suite" for camera -orchestra, 6 nursure pieces for piano, music to the performance "Man Throws the Anchor" by I.Gasimov in State Academic Small Theatre of the USSR

1966 - member of the Supreme Soviet of the USSR (of the VII convocation), member of jury of the 2nd USSR congress of the conductors, tour to Spain on the delegation of the soviet culture & art, premiere of "Classical Suite" in Baku. Work: music to the performance "The Deaths" by J. Mammadguluzadeh Azerbaijan State Academic Drama Theatre named after M. Azizbeyov.

1967 - laurate of Lenin prize for the ballet "Thunder Path", participant of the week of Azerbaijan Literature & Art in Moscow, tour to Canada to World Exhibition in Monreale on the delegation of Azerbaijan, rewarded with Lenin order. Work:

- Concerto for Violin & Symphonic Orchestra, music to the performance "Cent-Expiery's Life" in Moscow State Theatre named after Mossoviet, music to documentary film "Grenada, Grenada, my Grenada", production of the central film studio of documental films.
- 1968 - delegate of the 3rd congress of Azerb. Composers 1st secretary of the Union of Azerb. Composers, delegate of the 4th Congress of the composers of the USSR premiere of the violin concert in Gorkuy - April, 21, the 1st performance in Moscow- April, 28. Work: Music to the Shakespeare's tragedy "Hamlet" in Azerb. State Academic Drama Theatre named after M. Azizbayov, Funeral oda "Memory of 29 Kommissar"
- 1969 - tour to Paris to World Dance Festival with the "7 Beauties" ballet & music production of symphonic poem "Leyli & Majnun", tour to Japan on the delegation of public figures of the soviet culture & art. Work: music to W. Shakespeare's play king Henry IV" performance of Leningrad State Academic Theatre named after M. Gorky
- 1970 - member of the Supreme Soviet of the USSR. (VIII convocation) Work: music to the A.Khazin's play "Arthem" in performance of Leningrad State Academic Drama Theatre, named after A.S. Phushkin, "Lenin" - oratory poster for reciter, chorus & symphonic orchestra R. Rza's words.
- 1971 - tour to GDR on the delegation of producer group of Lenfilm for work on music of film "Goya", rewarded with the order of October revolution. Work music to the feature film "Goya" - joint production of Lenfilm & DEFA.
- 1972 - tour to Poland for participation in the congress of the secretariats of the union of composers of the USSR & modern music festival "Autumn in Warsaw", member of jury of the 2nd International ballet Competition in Moscow. Work : monoopera , "Gentleness" by A.Barbusse - not performed & not published, music to performance "Woman behind the Green Door" by E. Simonov in performance of State Academic Drama Theatre named after E. Vakhtrangov (Moscow)
- 1973 - delegate of the IV congress of the union of Azerbaijan composers, chairman of the Azerbaijan composers. Work : "Furious Gaskonech" ("Sirano de-Berjerak") musical by E.Rostano.
- 1974 - delegate of the USSR congress of the Union of the USSR composers, secretary of the management of the Union of the USSR composers, deputy of the Supreme soviet of the USSA (of the XII convocation) member of jury of International Competition named after P. I. Chaikovsky in Moscow, tour to Turkey for participation in the congress " About the Modality of Music" in Istanbul. Work : new (the 2nd) author's editorial staff of the ballet "Thunder Path" in the scene of Azerb. State Opera & Ballet Theatre named after M.F.Akhundov.
- 1976 - tour to Italy for the participation in the work of symposium "Training of ,oung Composers" in the Pezaro city , as well as in collaborative meeting of the soviet & Italian composers.
- 1978 - hero of Socialist Labour, tour to Paris for participation in the work of congress VAAPa, premiere of the musical "Furious Gackones", in performance of Moscow Opera Theatre. Work : new (3rd) author's editorial staff of the ballet

"7 Beauties" in the scene of Azerb. State Opera & Ballet Theatre named after M.F. Akhundov.

- 1979 - delegate of the V congress of the Union of the Azerbaijan Composers, chairman of the the Union of the USSR composers, delegate of the VI congress of the union of the USSR composers, secretary of management of the union of the USSR composers.
- 1980 -Work: IV symphony " Goya" (jointly with F. Garayev). Premiere - after his death in 1983
- 1981 - Work : 12 fugues for piano (premiere after death- in 1983). Prelude & fugue for organ (the play was not published)
- 1982 - died on May, 13 in Moscow & buried in Baku, in the Alley of Honor Burring.

Руководитель проекта: *Фатма Абдуллазде*
Координатор проекта: *Хафиз Гусейнзаде*
Технический консультант: *Эльмир Велизаде*
Компьютерный дизайн: *Эльгон Мамедов*

© Авторское право на материалы книги принадлежит
редакции журнала "Азербайджан гадьны", 1997

BAKI
1997